

Західноукраїнський національний університет
Міністерство освіти і науки України

Західноукраїнський національний університет
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

АНТОШКІВ АНАСТАСІЯ ВАСИЛІВНА

УДК: 155.25+159.9.072

ДИСЕРТАЦІЯ

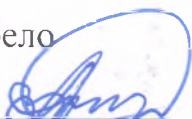
**КОМУНІКАТИВНА КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ
КОМАНДОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГА**

Спеціальність 053 Психологія

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 Антошків А.В.

Науковий керівник Шандрюк Сергій Костянтинович, доктор психологічних наук, професор

Тернопіль – 2024

АНОТАЦІЯ

Антошків А.В. Комунікативна креативність як чинник розвитку командотворчої компетентності психолога. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія. – Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2024.

У кваліфікаційній праці проаналізовано науково-теоретичні концепції та підходи до дослідження питань стосовно особливостей комунікативної креативності у системі чинників розвитку команди творчої компетентності психолога. Наведено наукову новизну та теоретичну значущість, зокрема:

- *уперше* доведено позитивну роль комунікативної креативності у становленні командотворчої компетентності психолога;

- *розширено уявлення*: про психологічні кореляти комунікативної креативності майбутніх психологів через установлення зв'язків її компонентів із комунікативними якостями темпераменту, рольовою компетентністю, стилями спілкування, мотивацією афіліації, емоційним та соціальним інтелектом, вербальною, соціальною та емоційною креативністю, комунікативним контролем та толерантністю, комунікативними та організаторськими схильностями; про систему предикторів комунікативної креативності майбутніх психологів, до яких віднесено комунікативну пластичність темпераменту, страх відкидання у структурі мотивації афіліації, широту рольового репертуару, емоційно-інтелектуальну здатність до розуміння чужих емоцій, соціальну креативність, оригінальність вербальної креативності та ефективність емоційної креативності;

- *уточнено* поняття командотворчої компетентності психолога;

- *дістали подальшого розвитку*: система засобів психодіагностики командотворчої компетентності психолога через створення відповідного

опитувальника для її оцінки; шляхи та засоби розвитку командотворчої компетентності психолога.

Практичне застосування результатів дослідження: розробка, теоретичне обґрунтування та ефективне впровадження програми розвитку командотворчої компетентності майбутніх психологів, розробка психодіагностичного опитувальника для оцінки її рівня.

У ході теоретичного аналізу було показано, що комунікативна креативність, першочергово, – це здатність до дивергентного мислення та спроможність до оригінальної взаємодії, що слугує ефективним взаєминам з іншими та мотивуванню команди до спільного креативного процесу і яка зумовлена розумовими (соціальним та емоційним інтелектом), креативнісними (вербальною, соціальною та емоційною креативністю) та низкою регулятивних чинників (саморегуляцією та самоконтролем, діалогічним стилем спілкування, мотивацією афіліації, комунікативними та організаторськими здібностями, комунікативними характеристиками темпераменту та рольовою компетентністю). Комунікативну креативність визначено у дослідженні як чинник розвитку командотворчої компетентності психолога, що виступає його системою здатностей до командотворення як здійснення конструктивних перетворень малої групи у команду, до забезпечення і розвитку якостей та здібностей її членів, що синергічно сприяють ефективності командної діяльності, до сприяння процесу спілкування членів команди, підвищення продуктивності і креативності, операційної культури і процедур, що мотивують досягати командних цілей, до забезпечення чітких робочих цілей і психологічного клімату співпраці у команді задля спільного розв'язання проблем.

У результаті емпіричного дослідження визначено, що психологічними корелятами комунікативної креативності майбутніх психологів виступають комунікативна пластичність, швидкість та емоційність, що проявляються у зв'язках із легкістю та експресивністю комунікативної креативності. Комунікативні та організаторські схильності позитивно корелюють із

легкістю, емоційною стійкістю та комунікативною компетентністю як показниками комунікативної креативності майбутніх психологів. Виявлено позитивні зв'язки прагнення до прийняття як показника мотивації афіліації із легкістю комунікативної креативності. Комунікативний контроль позитивно корелює із легкістю та емоційною стійкістю комунікативної креативності. Діалогічна спрямованість у спілкуванні позитивно корелює із показниками комунікативної креативності, а авторитарна, маніпулятивна та індиферентна – негативно. Оригінальність та гнучкість вербальної креативності передбачають вищі показники комунікативної компетентності, легкості та емоційної стійкості комунікативної креативності. Комунікативна незалежність позитивно корелює із емоційною креативністю, а комунікативна легкість – із соціальною креативністю. Емоційна стійкість комунікативної креативності позитивно корелює із соціальним інтелектом. Комунікативна легкість та незалежність позитивно пов'язані із емоційним інтелектом за параметрами розуміння та управління чужими емоціями та рольовою компетентністю.

Через застосування кластерного аналізу було виявлено п'ять типів комунікативної креативності майбутніх психологів: емоційно стійкі студенти-психологи, комунікативно компетентні студенти-психологи, комунікативно незалежні студенти-психологи, недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи та комунікативно креативні студенти-психологи. Показано, що комунікативно креативні студенти-психологи характеризуються найвищими за вибіркою показниками комунікативної ергічності та пластичності, високими показниками комунікативної швидкості та емоційності, комунікативної толерантності та контролю, комунікативних та організаторських схильностей, діалогічної спрямованості у спілкуванні, соціального інтелекту та соціальної креативності, емоційного інтелекту та емоційної креативності, вербальної креативності, рольової компетентності, афіліативного прагнення до прийняття, натомість недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи характеризуються найнижчим рівнем цих

показників. Висока академічна успішність позитивно позначається у комунікативно креативних студентів-психологів на показниках новизни емоційної креативності, здатності до управління чужими емоціями емоційного інтелекту, розробленості вербальної креативності, рольової компетентності.

Побудовано низку регресійних рівнянь для опису показників комунікативної креативності. Виявлено, що найбільш значущими предикторами комунікативної креативності виявились комунікативна пластичність як властивість темпераменту, страх відкидання як показник мотивації афіліації, широта рольового репертуару як показник рольової компетентності, розуміння чужих емоцій як показник емоційного інтелекту, соціальна креативність, оригінальність вербальної креативності та ефективність емоційної креативності.

Розроблено та стандартизовано опитувальник командотворчої компетентності психолога і порівняльний аналіз її показників у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності та різним рівнем академічної успішності показав, що «Комунікативно-креативні студенти-психологи» незалежно від рівня успішності у навчанні характеризуються найвищими показниками командо творчої компетентності. Визначено, що «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем командотворчої компетентності за показниками мотиваційного, емоційного, поведінкового та когнітивного компонентів.

Розроблена та апробована програма розвитку командотворчої компетентності майбутніх психологів, представлена мотиваційним, комунікативним, командо творчим та рефлексивним етапами, показало свою ефективність, що проявилась у статистично значущому зростанні показників комунікативної креативності та командотворчої компетентності її учасників.

Матеріали дослідження та його результати можуть бути використані у викладанні дисциплін «Психологія управління», «Психологічна служба в

зкладах освіти», «Психологія соціального впливу», «Психологічне консультування», «Теорія і методика організації психологічного тренінгу», «Психологія лідерства та організаційних інновацій», «Психологія сім'ї та сімейне консультування», «Розвиток комунікативної компетентності та професійна етика психолога» та ін.

Ключові слова: комунікативні навички, креативність (творчість), комунікативна креативність, вербальна і невербальна креативність, команда, командотворення, мотивація, освітній процес (освітня система), самореалізація, саморегуляція, особистісний розвиток, професійна компетентність, рефлексивна компетентність, професійний розвиток психолога, студенти-психологи.

ANNOTATION

Antoshkiv A.V. Communicative creativity as a factor in the development of psychologist's team-building competence. - Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 053 Psychology. - Western Ukrainian National University. Ternopil, 2024.

Scientific-theoretical concepts and approaches to the study of issues related to the peculiarities of communicative creativity in the system of factors for the development of the psychologist's creative competence have been analyzed in the qualification work. Scientific novelty and theoretical significance are given, in particular:

– *for the first time*, the positive role of communicative creativity in the formation of psychologist's team-building competence was proven;

– *it was expanded the idea*: about the psychological correlates of communicative creativity of future psychologists through the establishment of connections of its components with communicative qualities of temperament, role competence, communication styles, affiliation motivation, emotional and social

intelligence, verbal, social and emotional creativity, communicative control and tolerance, communicative and organizational tendencies; about the system of predictors of future psychologists' communicative creativity, which include communicative plasticity of temperament, fear of rejection in the structure of affiliation motivation, breadth of role repertoire, emotional-intellectual ability to understand other people's emotions, social creativity, originality of verbal creativity and effectiveness of emotional creativity;

- *it is clarified* the concept of psychologist's team-building competence;
- *received further development*: the system of psychodiagnostics' means of the psychologist's team-building competence through the creation of an appropriate questionnaire for its assessment; ways and means of developing psychologist's team-building competence.

Practical application of research results: development, theoretical substantiation and effective implementation of the program for the development of the future psychologists' team-building competence, development of a psychodiagnostic questionnaire to assess its level.

In the course of theoretical analysis, it was shown that communicative creativity, first of all, is the ability to divergent thinking and the ability to original interaction, which serves as an effective relationship with others and motivating the team to a common creative process and which is conditioned by mental (social and emotional intelligence), creative (verbal, social and emotional creativity) and a number of regulatory factors (self-regulation and self-control, dialogue style of communication, motivation of affiliation, communicative and organizational abilities, communicative characteristics of temperament and role competence). Communicative creativity is defined in the research as a factor in the development of the psychologist's team-building competence, acting as his system of abilities for team-building as the implementation of structural transformations of a small group into a team, to ensure and develop the qualities and abilities of its members that synergistically contribute to the effectiveness of team activity, to facilitate the communication process between team members, increase productivity and

creativity, operational culture and procedures that motivate to achieve team goals, to provide clear working goals and a psychological climate of teamwork for joint problem solving.

As a result of empirical research, it is determined that the psychological correlates of future psychologists' communicative creativity are communicative plasticity, speed and emotionality, which are manifested in connections with the ease and expressiveness of communicative creativity. Communicative and organizational inclinations positively correlate with ease, emotional stability and communicative competence as indicators of future psychologists' communicative creativity. Positive connections of aspiration to acceptance as an indicator of affiliation motivation with ease of communicative creativity have been revealed. Communicative control positively correlates with the ease and emotional resilience of communicative creativity. Dialogic orientation in communication positively correlates with indicators of communicative creativity, but authoritarian, manipulative and indifferent - negatively. Originality and flexibility of verbal creativity imply higher indicators of communicative competence, ease and emotional stability of communicative creativity. Communicative independence positively correlates with emotional creativity, and communicative ease - with social creativity. The emotional resilience of communicative creativity positively correlates with social intelligence. Communicative ease and independence are positively related to emotional intelligence in terms of understanding and managing other people's emotions and role competence.

Through the application of cluster analysis, five types of future psychologists' communicative creativity were discovered: emotionally stable students-psychologists, communicatively competent students-psychologists, communicatively independent students-psychologists, insufficiently communicatively creative students-psychologists, and communicatively creative students-psychologists. It is shown that communicatively creative students-psychologists are characterized by the highest in the sample indicators of communicative ergism and plasticity, high indicators of communicative speed and

emotionality, communicative tolerance and control, communicative and organizational inclinations, dialogic orientation in communication, social intelligence and social creativity, emotional intelligence and emotional creativity, verbal creativity, role competence, affiliate desire for acceptance, instead, insufficiently communicatively creative students-psychologists are characterized by the lowest level of these indicators. High academic success rate has a positive effect on communicatively creative students-psychologists on the indicators of emotional creativity's novelty, the ability to manage other people's emotions of emotional intelligence, the development of verbal creativity, and role competence.

A number of regressive equations have been built to describe indicators of communicative creativity. It was revealed that the most significant predictors of communicative creativity were communicative plasticity as a peculiarity of temperament, fear of rejection as an indicator of affiliation motivation, breadth of role repertoire as an indicator of role competence, understanding of other people's emotions as an indicator of emotional intelligence, social creativity, originality of verbal creativity and effectiveness of emotional creativity.

A psychologist's team-building competence questionnaire was developed and standardized, and a comparative analysis of its indicators among students-psychologists with different types of communicative creativity and different levels of academic success rate showed that "Communicatively creative students-psychologists" regardless of the level of academic success, are characterized by the highest indicators of team-building competence. It was determined that "Insufficiently communicatively creative students-psychologists" are characterized by the lowest level of team-building competence according to indicators of motivational, emotional, behavioral and cognitive components.

The developed and tested program for the development of future psychologists' team-building competence, represented by motivational, communicative, team-building and reflective stages, showed its effectiveness, which was manifested in a statistically significant increase in the indicators of communicative creativity and team-building competence of its participants.

Research materials and its results can be used in teaching disciplines such as «Psychology of Management», «Psychological Service in Educational Institutions», «Psychology of Social Influence», «Psychological Counseling», «Theory and Methodic of Psychological Training Organization», «Psychology of Leadership and Organizational Innovations», «Psychology of Family and Family Counseling», «Development of Communicative Competence and Professional Ethics of a Psychologist», etc.

Keywords: communication skills, creativity, communicative creativity, verbal and non-verbal creativity, team, team-building, motivation, educational process (educational system), self-realization, self-regulation, personal development, professional competence, reflective competence, professional development of a psychologist, students-psychologists.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Антошків А., Чернець Б. Феномен дивергентного мислення у психології. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Психологія»*. № 64. 2021. С. 8-24. (0,6 д.а. / 0,3 д. а. авторський внесок: проведено теоретичний аналіз феномену дивергентного мислення та визначено, що воно є особливим різновидом мислення, спрямованого на швидке генерування великої кількості інноваційних підходів та оригінальних варіантів розв'язання проблеми).

DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2021.64.01>

2. Антошків А., Колісник М. Комунікативна креативність особистості: психологічний зміст та детермінанти розвитку. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Психологія»*. № 65. 2021. С. 8-23. (0,5 д.а. / 0,25 д. а. авторський внесок: визначено структурними компонентами комунікативної креативності, зокрема: швидкість у продукуванні комунікативного реагування (спонтанна

вербальна кмітливість), гнучкість у зміні тактик комунікативного реагування та оригінальність у створенні та розв'язанні нестандартних комунікативних ситуацій).

DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2021.65.01>

3. Антошків А., Крижановська А. Комунікативна креативність викладача ЗВО: кореляти і засоби розвитку. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Психологія»*. № 67. 2022. С. 213-222. (0,6 д.а. / 0,3 д.а. авторський внесок: виявлено низку позитивних кореляцій, найбільш значущими з яких є зв'язок комунікативної компетентності із соціальною креативністю, маніпулятивності із соціальним інтелектом, легкості із комунікативними та організаторськими здатностями).

DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2022.67.15>

Публікації апробаційного характеру:

4. Antoshkiv A. The problem of communicative creativity of psychologist. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки і оборони України: тези доповідей V всеукраїнської наук.-практ. конф. (Харків, 21 травня 2024 р.)*. Харків: НА НГУ. 2024. С. 116-117 (0,08 д.а.).

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/94f75d0f-51ae-42e3-b865-a19a33e087e4/content>

5. Antoshkiv A. The problem of team-building competence of psychologist // *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XLIV-ої міжнар. наук.-практ. конф. за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Олександрополіс (Греція 7 червня 2024 р.)*. Греція: ВАДНД, 2024. С. 278-279. (0,08 д.а.).

<http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-45.pdf>

ЗМІСТ

ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КРЕАТИВНОСТІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ КОМАНДОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГА	20
1.1. Проблема комунікативної креативності у психології	20
1.2 Теоретичний аналіз сутності та змісту професійної компетентності майбутнього психолога	30
1.3 Командотворча компетентність як професійно важлива здатність психолога	40
Висновки до першого розділу	53
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ РОЛІ КОМУНІКАТИВНОЇ КРЕАТИВНОСТІ У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ МАЙБУТНІМИ ПСИХОЛОГАМИ КОМАНДОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	55
2.1. Методологія та організація дослідження комунікативної компетентності як фактора розвитку командотворчої компетентності психолога	55
2.2. Психологічні кореляти комунікативної креативності майбутніх психологів	62
2.3. Типологічні особливості комунікативної креативності майбутніх психологів	80
2.4. Психологічні предиктори комунікативної креативності майбутніх психологів	125
2.5. Рівень командотворчої компетентності в залежності від типу комунікативної креативності	131
Висновки до другого розділу	134
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ І ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ КОМАНДОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНО- ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	136

3.1	Методологія формування командотворчої компетентності	136
3.2	Розвиток командотворчої компетентності психолога засобами формування комунікативної креативності	144
3.3	Перевірка ефективності програми розвитку командотворчої компетентності майбутніх психологів	153
	Висновки до третього розділу	168
	ВИСНОВКИ	170
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	174

ВСТУП

Актуальність роботи. Сучасна психологія охопила майже в усі сфери людського життя та професійної діяльності, а затребуваність високопрофесійної психологічної допомоги в сучасних реаліях є досить актуальним завданням. Крім того, доцільно застосовувати інноваційні методи і технології, зокрема: тренінги (психологічні та соціально-психологічні), коучинг, тім-білдінг та інші форми консультативної роботи психолога із групою людей. Нині особливої актуальності набуває командотворення – як система заходів із формування та розвитку груп до рівня команд. Насамперед, йдеться про високу продуктивність праці та конструктивність взаємин персоналу. У наш час до психологічних заходів, що проводяться із персоналом, ставляться більш конкретніші вимоги, а самі фахівці, які пропонують свої послуги у психологічній сфері, прагнуть впроваджувати їх більш якісно, що вимагає оволодіння командотворчими психотехнологіями.

Командотворення є важливим напрямом психологічного супроводу сучасного бізнес-простору, є потреба в такому управлінні, щоб ефективно підвищувати ефективність, прибутковість та якість обслуговування. Командні зусилля з удосконалення роботи персоналу спрямовані на покращення результатів для клієнтів.

Проблематика тім-білдінгу та командотворення є новою в українській науці і представлена у дослідженнях Ж. Богдан, В. Горбуновою, психологічні аспекти лідерства у команді, командної діяльності згуртованості визначено у працях Н. Гавриш, Л. Карамушки, Г. Ложкіна, О. Михайленко, В. Третьяченко, О. Філь, О. Янко. У зарубіжній психології проблема функціонування команд та командотворення є більш вивченою і представлена дослідженнями Р. Белбіна, Дж. Адайра, Дж. Катценбаха, Д. Сміта, Т. Фалохунди та ін. Попри доведеність позитивного зв'язку між комунікативними якостями особистості учасників команди та високим рівнем її функціонування, сьогодні питання ролі комунікативної креативності

як чинника розвитку командо творчої компетентності фахівця залишається відкритим. Маловивченим залишається також питання про умови формування командо творчої компетентності психолога.

Саме тому ми вважаємо актуальним дослідження психолого-педагогічних умов розвитку комунікативної креативності студентів-психологів у процесі становлення їх командо творчої компетентності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського національного університету на теми: «Психодидактичні технології освітніх взаємодій та їх розвивальний потенціал» (номер державної реєстрації 0119U101004), «Психосоціальне деталювання суспільних та особистісних подій як технологія мислевчинання» (номер державної реєстрації 0123U104568).

Тему кваліфікаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Західноукраїнського національного університету 25.11.2020 року, протокол № 3.

Метою є визначення особливостей комунікативної креативності у системі чинників розвитку командо творчої компетентності психолога.

Відповідно до мети роботи були виділені такі **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових досліджень щодо ролі комунікативної креативності у становленні командотворчої компетентності майбутнього психолога.

2. Оцінити роль комунікативної креативності у міжособистісній сфері особистості психолога через виявлення її психологічний корелятивів із комунікативними властивостями особистості.

3. Виявити типологічні особливості комунікативної креативності майбутніх психологів.

4. Визначити психологічні предиктори комунікативної креативності майбутніх психологів.

5. Визначити особливості розвитку командотворчої компетентності майбутніх психологів в залежності від рівня їх комунікативної креативності.

6. Розробити розвивальну програму, що сприяє формуванню командотворчої компетентності майбутніх психологів.

Об`єкт дослідження – командотворча компетентність майбутніх психологів.

Предмет дослідження – психологічні особливості комунікативної креативності як чинника розвитку командотворчої компетентності майбутніх психологів.

Теоретико-методологічною оптикою дослідження є: положення психології особистості та діяльності (С. Максименко, А. Роменець, А. Фурман); концепції командотворення та дослідження психологічних особливостей функціонування команди (Р. Белбін, Ж. Богдан, В. Горбунова, Дж. Катценбах, Г. Ложкін, О. Михайленко, В. Третьяченко, Т. Фалохунда, О. Філь, О. Янко), концепції вербальної креативності, метакреативності та творчих здібностей (С. Меднік, М. Саврасов, С. Шандрук та ін.), соціального та емоційного інтелекту (Дж. Гілфорд, В. Зарицька, П. Саловей, Дж. Майер), дослідження комунікативної креативності (Р. Белоусова, О. Саннікова), соціальної та емоційної креативності (А. Барташев, Дж. Еверілл, О. Поєзднік, С. Шандрук), комунікативної толерантності та спрямованості у спілкуванні (С. Братченко, В. Бойко), рольової компетентності (П. Горностай, О. Михайленко).

Методи дослідження. Для розв`язання основних завдань та зреалізування мети були застосовані такі методи: *теоретичні* (аналіз, систематизація, узагальнення, моделювання, які використовувалися для обґрунтування теоретико-методологічних положень дослідження особливостей формування командотворчої компетентності із урахуванням комунікативної креативності); *емпіричні*: опитування, тестування, експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи), *математичні методи статистичної обробки даних*: описові методи

математичної статистики, кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз (ANOVA), кластерний аналіз, Н-критерій Краскала-Уолліса, регресійний аналіз.

База дослідження. Дослідження проводилося на базі Західноукраїнського національного університету серед студентів 2-4 курсів спеціальності «Психологія». Дослідницьку вибірку склали 135 здобувачів ОКР «бакалавр», що навчаються за спеціальністю 053 Психологія, а саме: 45 здобувачів 2 курсу, 54 – 3 курсу та 36 – 4 курсу. Психометричну вибірку склали 215 психологів, серед яких здобувачів – 135, та 80 працюючих психологів.

Наукова новизна та теоретична значущість:

- *уперше* доведено позитивну роль комунікативної креативності у становленні командотворчої компетентності психолога;

- *розширено уявлення:* про психологічні кореляти комунікативної креативності майбутніх психологів через установлення зв'язків її компонентів із комунікативними якостями темпераменту, рольовою компетентністю, стилями спілкування, мотивацією афіліації, емоційним та соціальним інтелектом, вербальною, соціальною та емоційною креативністю, комунікативним контролем та толерантністю, комунікативними та організаторськими схильностями; про систему предикторів комунікативної креативності майбутніх психологів, до яких віднесено комунікативну пластичність темпераменту, страх відкидання у структурі мотивації афіліації, широту рольового репертуару, емоційно-інтелектуальну здатність до розуміння чужих емоцій, соціальну креативність, оригінальність вербальної креативності та ефективність емоційної креативності;

- *уточнено* поняття командотворчої компетентності психолога;

- *дістали подальшого розвитку:* система засобів психодіагностики командотворчої компетентності психолога через створення відповідного опитувальника для її оцінки; шляхи та засоби розвитку командотворчої компетентності психолога.

Практичне застосування результатів дослідження: розробка, теоретичне обґрунтування та ефективне впровадження програми розвитку командотворчої компетентності майбутніх психологів, розробка психодіагностичного опитувальника для оцінки її рівня.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес у Західноукраїнському національному університеті (довідка № 126-36/1443 від 12.06.2024 р.), Національному університеті «Острозька академія» (довідка № 79/2024-НП від 12.06.2024 р.), Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-15/1028 від 12.06.2024 р.), Українському науково-методичному центрі практичної психології і соціальної роботи НАПН України (довідка № 45 від 12.06.2024 р.).

Матеріали дослідження та його результати можуть бути використані у викладанні дисциплін «Психологія управління», «Психологічна служба в закладах освіти», «Психологія соціального впливу», «Психологічне консультування», «Теорія і методика організації психологічного тренінгу», психологія лідерства та організаційних інновацій», «Психологія сім'ї та сімейне консультування», «розвиток комунікативної компетентності та професійна етика психолога» та ін.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських конференціях: «Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки і оборони України» (Харків, 2024 р.), «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (Олександруполіс (Греція), 2024 р.).

Публікації. Основний зміст та результати дисертаційного дослідження були відображені у 5 публікаціях, у тому числі – 3 статтях у наукових фахових виданнях, 2 матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 186 сторінок, з них основний текст займає 173 сторінки. Список використаних джерел налічує 121 найменування, 43 з них – іноземною мовою. Робота містить 41 таблицю, 69 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КРЕАТИВНОСТІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ КОМАНДОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГА

1.1 Проблема комунікативної креативності у психології.

Наразі проблема креативних проявів особистості охоплює всі основні ланки психічної діяльності людини. Подальшого розвитку набувають дослідження різновидів креативності, зокрема функціональної структури взаємодіючих когнітивних та особистих компонентів творчої особистості, а також взаємозалежність особистості та її середовища протягом у творчій професійній діяльності. Творчий потенціал людини, що реалізується у галузі соціальної взаємодії, заслуговує на окрему увагу дослідників-психологів. Використання в психологічній практиці психотехнологій групової творчої діяльності (наприклад, метод мозкового штурму) для розв'язання творчих завдань у командній роботі (наприклад, навчання персоналу), спрямоване на пошук ефективного прийняття рішень, доводить необхідність розгляду явища комунікативної креативності, його урахування у низці гнучких навичок та професійно важливих якостей психолога.

І. Стрелкова та А. Южанінова визначають феномен комунікативної творчості як такий що виявляється у здатності до імпровізації джазових бендів, командних ігроків інтелектуальних змагань, в освітній чи професійній діяльності проектних груп, коли проблематична творча ситуація уможливорює створення оригінального нового продукту через комунікаційну та творчу взаємодію людей. Через феномен коумінкативної креативності розкривається дивергентні здатності у виробленні великої кількості варіантів поведінки та реакції в ситуаціях міжособистісного спілкування, до гнучкої зміни у відповідь, використання різних методів, стратегії і тактики поведінки та у

новизні, незвичайних ідеях, нестандартності відношення до комунікативних ситуацій та нестандартному їх розв'язання [цит за 1]. У процесі спілкування учасникам необхідно не тільки використовувати актуальний власний інтелектуально-емоційний досвід, а й розвивати його, що забезпечується комунікативною креативністю [цит за 7]. Отже, комунікативна креативність є результируючою від комунікативних вмінь, емоційно-інтелектуальних та емоційно-творчих здібностей особистості і проявляється у дивергентності мислення особистості, яка реалізує соціальну взаємодію.

На думку А. Сарапулової, комунікативна креативність є однією з ключових якостей сучасної людини, що уможливорює ефективну взаємодію з іншими, легку адаптацію до іншокультурного середовища, зміну комунікативні стратегії та тактику поведінки, подолання комунікативних бар'єрів [цит за 7]. Комунікативна креативність є динамічною інтегративною якістю, що дозволяє ефективно взаємодіяти з представниками інших культур через посилення творчих потенціалів навіть з обмеженим резервом мовних засобів [цит за 7]. Отже, комунікативна креативність є культурно-незалежним чинником адаптації та розвитку особистості, яка забезпечує успішність інтеграції особистості у міжкультурній взаємодії. Комунікативна креативність є здатністю адаптуватись для оптимізації спілкування [115]. Зазначені визначення вказують на важливість комунікативної креативності у адаптаційному потенціалі особистості.

Т. Баришева зазначає, що комунікативна креативність визначає успішність спільної творчої діяльності представників різних професій, особливо соціономічної групи, де об'єктом діяльності є людина [цит за 7]. Як вказує Н. Степіна, наявність комунікативної креативності виступає умовою для компетентності та успіху [цит за 7]. Отже, комунікативна креативність є специфічною гнучкою навичкою фахівця соціономічного профілю.

Р.В. Белоусова [8] розглядає комунікативну креативність в якості стабільної властивості особистості, що передбачає інтелектуальні, емоційні та поведінкові компоненти, сукупність яких сприяє нестандартному,

нешаблонному розв'язанню комунікативних ситуацій, прояву творчості у спілкуванні, генерації оригінальних ідей і способів спілкування, вибору оптимальних стратегій поведінки, що забезпечують успішну взаємодію з іншими людьми. За Г. Железовською, творча комунікативна поведінка є готовністю людини бути членом, предметом спільного творчого процесу, ураховуючи встановлені норми та традиції спілкування, і водночас виступає здатністю відмовитися від фіксованих, тривіальних ідей в аналізі та розв'язанні соціальної проблеми [цит за 7]. Отже, комунікативна креативність є особливою якістю творчої особистості у ситуаціях соціальної взаємодії.

А. Голованова визначає комунікативну креативність як здатність індивіда нестандартно та ефективно вирішувати проблеми через посилення комунікативного чинника, вміння відкрити принципово нові або вдосконалені рішення для розв'язання комунікативного завдання. Комунікативна креативність надає нестандартні та ефективні новітні можливості для розв'язання проблем через посилення комунікативного чинника [цит за 7]. Комунікативна креативність є здатністю до соціального мислення [79]. На думку Т. Осипової [цит за 1], комунікативна креативність – це творча здатність пластично та адекватно змінити досвід спілкування, а також створювати нові цілі, оригінальні засоби та методи взаємодії, зокрема виходячи за межі бар'єрів, стереотипів, установок, принципів і звички. Як зазначає Н. Алексеева [цит за 7], комунікативна креативність уможливорює створення та використання нових, оригінальних, нестандартних способів та засобів спілкування, що забезпечують результативне, швидке та творче вирішення комунікативної ситуації. Отже, комунікативна креативність проявляється у дивергентності мислення у соціальних ситуаціях та проблемах.

Комунікативна креативність виявляється у специфічній низці когнітивних, емоційних та мовних характеристик. Саме ці характеристики засновуються на соціальному інтелекті, обізнаності про культуру, соціальні

стосунки та традиції і зреалізуються «у комунікативних навичках, комунікативній компетентності, здатності до розуміння ставлень та почуттів інших людей (емпатії)» [111]. Отже, комунікативна креативність зумовлена якостями та здатностями соціального та емоційного інтелекту особистості.

Комунікативна креативність реалізується у таких напрямках:

1) змістових аспектах спілкування (у діловій та повсякденній комунікації, що зумовлює організацію та реалізацію спільної діяльності);

2) функціональному орієнтуванні у спілкуванні (координації взаємодії, взаємній корекції дій, обміні інформації, перерозподілі соціальних та рольових функцій);

3) операціональних способах взаємодії (часовій організації спілкування, оновленні комунікативних способів та засобів) [111].

Важливими критеріями комунікативної креативності є «вміння вирішувати завдання, що виникають у процесі міжособистісної комунікації, знаходити вихід зі складної, іноді конфліктної ситуації спілкування, докладати різні тактики поведінки для досягнення конкретно поставлених цілей, з метою зміни творчого рівня спілкування та із використанням методів проблемних ситуацій» [цит за 7].

Як зазначає С. Скворцова, в організації творчої комунікативної діяльності важливими є цілі спілкування, зокрема: «встановлення контактів між учасниками діалогу; обмін комунікативними повідомленнями; спонукання активності партнера у спілкуванні, спрямованої на реалізацію взаємовигідних вчинків; координація як узгодження сумісної діяльності; усвідомлення смислу намірів, установок партнера у спілкуванні; вплив на емоції, наміри, поведінку, думки; встановлення соціальних стосунків у системі ділового спілкування; переконання партнера, вирішення конфліктів» [цит за 7].

О. Голованова до критеріїв комунікативної креативності відносить:

«- легкість створення великої кількості варіантів поведінки, тобто вміння продукувати різні варіанти реагування у ситуаціях міжособистісної взаємодії;

- гнучкість зміни тактики реагування у спілкуванні, вміння своєчасно змінювати прийоми і тактику соціальної поведінки;

- оригінальність у створенні нестандартних способів вирішення ситуацій спілкування, вміння розв'язувати нові незвичайні форми соціально-коумікативних ситуацій» [цит за 7].

Р. Белоусова структурними компонентами комунікативної креативності визначає «легкість у спілкуванні, здатність до самопрезентації, тенденцію до незалежності у спілкуванні, емоційна стійкість в конфліктних ситуаціях, схильність до маніпулювання у спілкуванні, комунікативна експресивність та компетентність» [8].

Т. Барішева до структури комунікативного симптомокомплексу креативності відносить «здатність до співпраці та мотивування до творчості інших, здатність акумулювати творчий досвід у спілкуванні» [цит за 7].

А. Голованова до психологічних чинників комунікативної креативності відносить та толерантність до невизначеності, мотивацію самореалізації, спеціальні соціальні знання та навички, виражені у володінні різними способами, техніками, каналами соціального зв'язку, обізнаність про соціальні механізми сприйняття, інтеракції і комунікації [цит за 7]. Крім того, до чинників комунікативної креативності доцільно відносити низку інтелектуальних якостей (вербального, соціального та емоційного інтелекту), характеристики творчості (різні види креативності) та деякі регуляторні характеристик особистості.

Комунікативна креативність виявляється у розвитку творчості під час спілкування і визначається такими комунікативними цілями, як встановлення соціальних контактів; обмін комунікативними повідомленнями; мотивація діяльності партнера у спілкуванні; координація сумісної діяльності; розуміння почуттів та намірів партнера; вплив на емоції, наміри, рішення,

думки партнера; встановлення відносин у системі ділового спілкування; переконання партнера; розв'язання конфліктів [111].

О.І. Власова зазначає, що «комунікативна компетентність особистості передбачає здатність людини до самостимуляції та самокорекції не лише поведінки, а й власних переживань у спілкуванні. На думку авторки, комунікативна компетентність володіє потенціалом впливу на інших, проявляється у специфічних здатностях адекватно сприймати та розуміти соціальні об'єкти, прогнозувати динаміку розгортання соціальної ситуації та встановлювати її причини, що по суті залежить від рівня соціального інтелекту» [14].

О. Бодальовим виділено соціальний інтелект як «інтегративні соціально-пізнавальні властивості особистості, а також сукупність інших психологічних утворень, що уможливають успішність комунікації, зокрема комунікативні здібності проявляти активність, володіти ініціативою у спілкуванні, адекватно та своєчасно реагувати на стан партнера, прогнозувати специфіку його подальшої активності, здійснювати об'єктивний прогноз причин настання подій, наслідків розгортання ситуації, створювати та реалізовувати власну індивідуальну програму спілкування» [цит за 7].

Визначаючи високу значущість соціального інтелекту у розвитку комунікативної креативності, слід звернути увагу на те, що емоційний інтелект також є не менш важливим чинником її розвитку. На думку Д. Майєра, П. Саловея, міжособистісний емоційний інтелект забезпечує налаштування на інших людей, навчання до співчувати, сприяє «спонуканню інших до тих чи інших дій, полегшує процес спілкування» [115]. Розвинутий емоційний інтелект пов'язаний із високою емпатією, здатністю розрізняти власні почуття, тримати баланс між емоціями та розумом, високою самоповагою та самоприйняттям людини. Отже, емпатія, вміння мотивувати інших на переживання певних емоцій, здатність до регуляції емоції інших є тими здатностями, що необхідні для розвитку комунікативної креативності.

Поряд з інтелектуальними чинниками розвитку комунікативної креативності істотними є і суто творчі (креативнісні). Зокрема вербальна креативність як здатність до створення інноваційного продукту у вербальній формі [52] є чинником розвитку комунікативної креативності. Вербальна креативність взаємозумовлена із рефлексією спілкування та соціальної взаємодії [цит за 7].

Як зазначає О.І. Власова, соціальна креативність пов'язана із «розвинутими соціально-аналітичними та соціально-моделюючими здібностями, які знаходяться у певній ієрархічній залежності, а соціально-креативний потенціал індивіда є здатністю до узгодження позиції сторін, проблематизації й діалектичного синтезу елементів соціальної ситуації. Здатність моделювати соціальні ситуації та вирішувати соціальні проблеми тут виступають чинниками розвитку комунікативної креативності особистості» [15].

Окрім соціальної креативності важливою детермінантною розвитку комунікативної креативності є емоційна креативність, яка за Дж. Еверілом є «здатністю до створення емоційних синдромів, творчого впливу на їх зміст і структуру» [85]. Емоційні переживання при високій емоційній креативності характеризуються: 1) автентичністю, оскільки у них відображається індивідуальність автора емоції; 2) ефективністю, тобто емоції служать розв'язанню певних життєвих завдань, сприяють досягненню цілей; 3) новизною, а отже емоції відрізняються від нормативних, тобто стандартних емоцій «середньої» людини.

Н. Діомідовою було показано «позитивні зв'язки емоційної креативності із емоційним та соціальним інтелектом» [27]. Авторкою доведено, що емоційна креативність у студентів передбачає вищу обізнаність в емоціях та значеннях, що надаються емоційному життю, виражену здатність до використання своїх емоцій у спілкуванні і діяльності, більш багатий емоційний досвід, вищу здатність переживати різні емоції, більшу щирість у прояві та усвідомленні своїх емоцій.

Окремою групою детермінант комунікативної креативності є регулятивні особливості особистості, зокрема комунікативні характеристики темпераменту (комунікативні ергічність, пластичність, швидкість, емоційність), здатність до саморегуляції та самоконтролю у спілкуванні, мотивація афіліації як прагнення бути частиною групи, належати до інших, комунікативні та організаторські здатності та схильності, рефлексивність та рольова компонентність.

Комунікативний самоконтроль є здатністю до оцінки власних дій, психічних процесів та станів у спілкуванні. Самоконтроль у спілкуванні передбачає наявність еталона у формі суб'єктивних уявлень або критеріїв та можливість отримати уявлення про контрольовані дії та стани у процесі спілкування. Прояв та розвиток самоконтролю зумовлені вимогами суспільства до соціальної поведінки людини [цит за 7]. О. Поляковою було визначено позитивну роль самоконтролю у професійній підготовці психологів, зокрема високого рівня позиції «дорослого» та уміння презентувати інформацію, достатнього володіння синергійним комунікативним стилем, демократичного стилю спілкування, здатності до самоуправління у спілкуванні. Подані властивості позитивно позначаються на ефективному вирішенні нестандартних та складних комунікативних ситуацій, а відтак комунікативний самоконтроль є значущою детермінантою розвитку комунікативної креативності особистості [цит за 7].

Мотивація афіліації як мотиваційним регулятором комунікативної діяльності особистості, що визначає розвиток комунікативної креативності, адже він виражає потребу у спілкуванні та належності [цит за 7], що має забезпечувати спрямованість особистості та ефективне розв'язання складних комунікативних завдань, спрямованість на соціальну взаємодію.

Діалогічний стиль спілкування, виступаючи спрямованістю на рівноправне парітетне спілкування та співпрацю, сумісну творчість, взаєморозуміння та взаємодопомогу [цит за 7] цілком очевидним має позитивно позначатись на розвитку комунікативної креативності особистості.

Комунікативні та організаторські здатності та нахили є спроможністю організувати діяльність інших, у тому числі у процесі творчої діяльності, комунікабельністю та схильністю до ініціації та підтримки спілкування, взаємодії з іншими і визначається нами як важливі детермінанти розвитку комунікативної креативності [цит за 7].

За П.П. Горностаєм рольова компетентність – це «здатність оперативно володіти своїми психологічними ролями, виступати повноправним суб'єктом цих ролей, включаючи рольову поведінку в процес власної життєдіяльності і життєтворчості» [цит. за 21]. На думку автора, рольова компетентність представлена такими компонентами: «1) рольова варіативність – широта рольового репертуару, різноманіття психологічних ролей особистості, що не обмежується стандартним набором соціальних і міжособових ролей в референтних групах, а передбачає багато їх різновидів, а також уявні ролі; 2) рольова гнучкість є вмінням легко переходити від однієї ролі до іншої, не «застрягати» на окремих ролях, особливо якщо ці ролі за певних умов стають неконструктивним і перетворюються на джерело психологічних проблем; 3) рольова глибина є оволодінням глибинною структурою ролей особистості, опора рольової поведінки не на зовнішню підструктуру ролі (очікування), а на глибинні складові (рольові переживання); 4) здатність до рольової децентралізації є психологічним утворення, що містить здатність до перевтілення, рольову емпатію, рольову рефлексію. Рольова компетентність передбачає вміння змінювати соціальні ролі у різних ситуаціях спілкування, що детермінує високу комунікативну креативність» [цит. за 21].

На рисунку 1.1 показано авторську модель комунікативної креативності особистості.

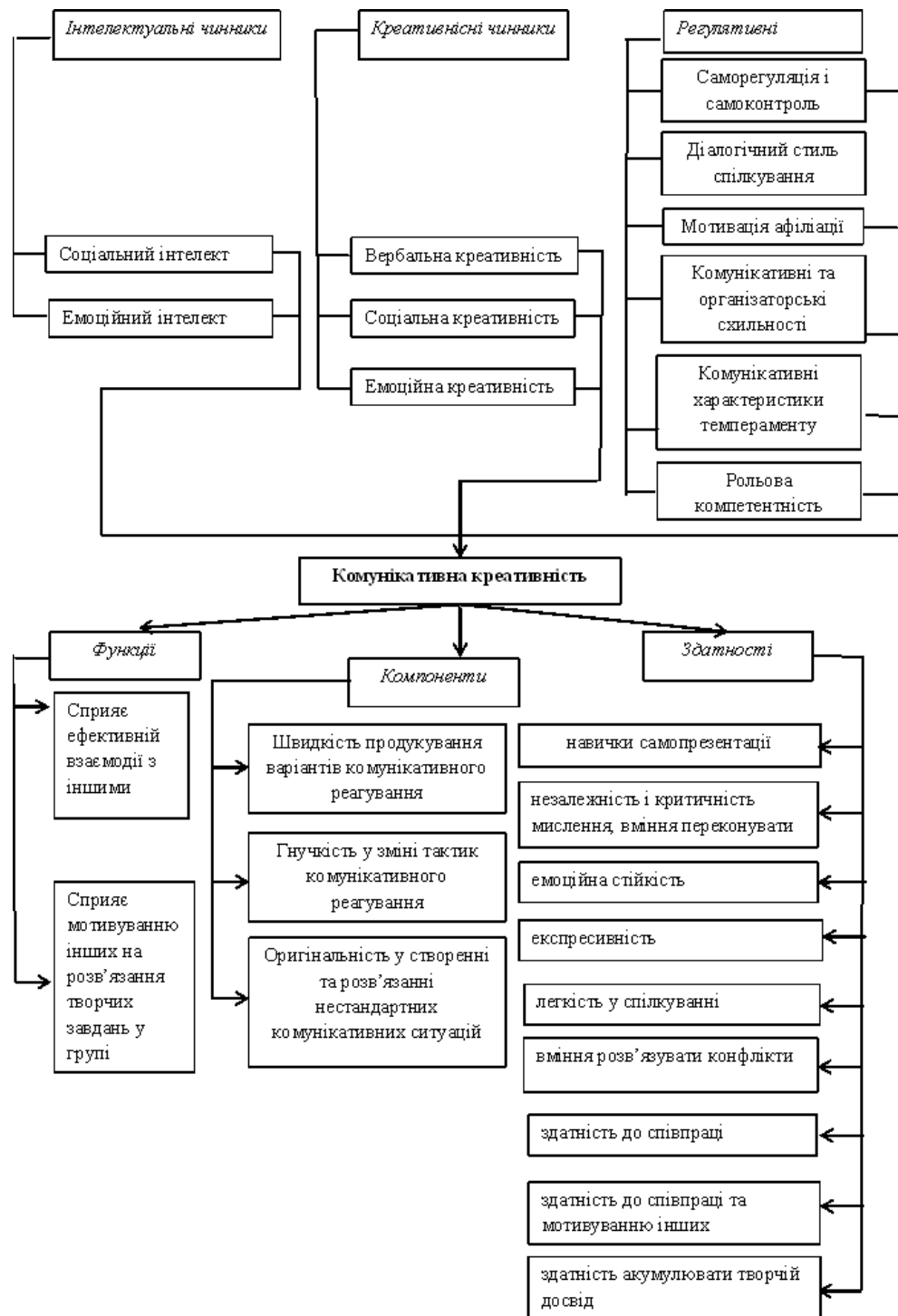

Рис. 1.1. Теоретична модель комунікативної компетентності особистості.

Представлена модель характеризує психологічні чинники розвитку комунікативної креативності (інтелектуальні, креативнісні та регулятивні), її основні функції, компоненти та здатності.

1.2 Теоретичний аналіз сутності та змісту професійної компетентності майбутнього психолога.

Навчально-професійна підготовка майбутніх психологів є однією з провідних проблем сучасної вищої освіти в умовах необхідності підтримки населення України в умовах військового конфлікту. Професійні вміння студентів-психологів мають відповідати актуальним потребам суспільства, для чого в межах процесу професійного становлення у ЗВО майбутній спеціаліст повинен оволодіти низкою умінь для здійснення психодіагностичної, психокорекційної, консультаційної, психотерапевтичної, тренінгової, психопрофілактичної роботи. Багатофункціональність професійної діяльності психолога висуває на перший план питання не лише підвищення рівня його теоретичної підготовленості, а, насамперед, створення умов для практичної орієнтованості освітнього процесу для професійного становлення майбутніх фахівців-практиків.

На сьогоднішній день суспільна практика вимагає великої кількості висококваліфікованих психологів, здатних до просвітницької, діагностичної, корекційної, розвивальної, консультативної, терапевтичної виді практичної допомоги. А це, у свою чергу, вимагає належного рівня підготовленості та високої відповідальності за результати своєї професійної діяльності. У процесі професіоналізації відбувається становлення особистості майбутнього психолога, що визначається правами, обов'язками й етичними нормами, які відображаються у якостях та здатностях зрілої особистості, спроможної цілеспрямовано змінювати як внутрішній, так і зовнішній світ за власними принципами та переконаннями.

Як зазначає Н.В. Чепелєва, традиційна система навчання не забезпечує повне формування професіонала-психолога, «спроможного на високому рівні реалізувати різноманітні обов'язки, які виникають у його практичній діяльності» [70]. Утім, як зазначає Н.Б. Іванцова, сьогодні здійснюються

великі зусилля дослідників у пошуку нових концептів до покращення кадрового забезпечення майбутньої професійної діяльності психолога.

Згідно В. Н. Карандашева основними «завданнями діяльності практичного психолога є:

- визначення психологічних характеристик індивіда або групи;
- визначення психологічних причин та передумов, що спричиняють труднощі у повсякденній життєдіяльності людини чи групи;
- надання психологічної допомоги у подоланні труднощів та розв’язання психологічних проблем.
- поліпшення системи психологічної роботи і підвищення професійної компетенції;
- поширення психологічних знань та підвищення рівня психологічної культури населення;
- соціально-психологічний супровід трудової діяльності та життя клієнтів» [цит за 67].

Слід зазначити, що у процесі професіоналізації психолога досягається не лише інтеріоризація фахових знань та вмінь, а й «розвиток особливих структур свідомості, тобто, професійних функціональних органів, професійно забарвленого «образу світу» з його професійними концептами та специфічною системою ставлень до дійсності» [цит. за 31; 47].

Стосовно специфіки провідної діяльності психолога, то її можна визначити категорією співпереживання, сумісного проживання етапів життя людини, її проблем і почуттів, підсумком якого виступає співрозвиток, особистісне зростання, зростання культурної продуктивності. «Через сформовану у навчанні здатність до співпереживання, співрозвитку і співтворчості уможлиблюється здатність психолога бути певним психологічним знаряддям для професійної роботи з клієнтами» [цит. за 31; 47].

У професійній підготовці майбутніх психологів Н.В.Чепелева вважає провідним формування у студентів «професійно значущих якостей особистості, гуманістичної спрямованості і діалогічності» [70]. А. Книш до вимог до підготовки професійного психолога-тренера відносить низку його особистісних якостей, а саме: «емоційних (емоційна стійкість, врівноваженість, емпатійність), когнітивних (здатність до рефлексії), комунікативних (розвинені комунікативні, лідерські й організаційні якості)» [цит. за 34].

Л. В. Логіноюю окреслено три напрямки професійного становлення майбутнього психолога: «1) формування особистості; 2) формування професійно важливих властивостей та здатностей; 3) створення умов для професіоналізації. Реалізація вказаних напрямків покликана забезпечувати становлення особистості психолога загалом, а також визначає шлях розвитку будь-якої окремо взятої професійно важливої риси особистості фахівця-психолога. Сформована особистість характеризується цілісністю, а враховуючи складність кожного компоненту, що входить до її структури, доцільним є вивчення професійно важливих рис психолога, умов їх розвитку та формування їх окремо» [цит. за 38].

Згідно О. Л. Туриніної визначено «чинники успішності навчання у ЗВО: вплив спілкування з викладачами (зокрема референтність їх осіб); вплив змісту і форми організації освітніх компонентів; наявність зв'язків ЗВО з організаціями, в яких студенти можуть здійснювати професійну діяльність (по суті зв'язки із стейкхолдерами); вплив спілкування в студентському колективі; вплив спеціальних заходів ЗВО, спрямованих на професійну спрямованість (існування студентських хабів)» [цит. за 53].

Н. М. Дідик визначено такі необхідні якості ефективного психолога, а саме: «відповідальність, емпатійність, діалогізм, високий соціальний інтелект, здатність до рефлексії, асертивність, комунікативна компетентність, автентичність, конгруентність, безоціночне ставлення, саморегуляція

мислення. На нашу думку усі ці якості уможливають становлення високого рівня командо творчої компетентності психолога» [24].

Умовою формування професійної придатності згідно О. В. Літвінової є «виявлення наявності і закономірностей розвитку емпатійних властивостей студентів-психологів» [24]. Емпатія, реалізуючись у професійному спілкуванні психолога, є однією з ключових його комунікативних здатностей, що забезпечує розвиток комунікативної креативності.

Б. В. Хомуленком на основі провідних видів професійної діяльності психолога, а саме, практичної, педагогічної (освітньої) та дослідницької (наукової), було визначено такі види його професійної спрямованості: практичну (психолог-практик), педагогічну (педагог-психолог), дослідницьку (психолог-дослідник, науковець). Автором також визначено «ключові ролі психолога – консультант, психотерапевт, тренер, вчений, учитель, ідентифікатор (версифікатор) емоцій» [67].

Як зазначає Б.В. Хомуленко, «професіоналізація майбутніх психологів передбачає, передусім розвиток структурних компонентів їх професійної спрямованості, а саме: пізнавального, що передбачає засвоєння професійно необхідної інформації; поведінкового, що передбачає розвиток системи соціальних установок у професійній діяльності, які визначають моделі поведінки (ролі) в роботі з людьми; емоційного, що передбачає певні переживання у процесі виконуваної професійної діяльності; ціннісного, що містить прийняті цінності, цілі життєдіяльності сформовані через рефлексію, усвідомлення їх суб'єктивної значущості» [цит. за 67].

Професійне самовизначення особистості майбутнього психолога є неоднорідним рефлексивним та проблематичним процесом, що закінчується об'єктивацією проблеми, а також рефлексію цінностей, у яких визначається особисте ставлення до проблеми. Змістовно професійне самовизначення виявляється у позитивному ставленні до себе як до суб'єкта професійної діяльності, а зміни, які відбуваються в структурі образу «Я» здебільшого

характеризують трансформацію професійного самоставлення і можуть фіксуватися в межах окремої стадії професійного становлення особистості. Крім того, зміна критеріїв самоставлення часто проявляється у формі зміни критеріїв до професії, тому коли розширюється образ професіонала, перетворюючись у розгалужену систему ролей, відбувається переформовування ставлення до професії загалом [67].

Згідно Т.М. Данілової професійне становлення особистості психолога має розглядатись як «складний динамічний процес, при якому особистість проходить наступні етапи: 1) оптацію, тобто усвідомлений вибір професії психолога з урахуванням власних індивідуально-психологічних особливостей; 2) професійну психологічну підготовку, а саме, формування професійної спрямованості особистості; 3) професійну адаптацію, яка має на увазі набуття професійної ідентичності психолога, засвоєння нової соціальної ролі, професійну спеціалізацію у психологічній галузі; 4) формування професіоналізму, тобто, набуття професійних та особистісних якостей, які необхідні при виконанні різних видів діяльності психолога; 5) формування індивідуального стилю діяльності як вищої форми професійної майстерності особистості психолога» [23].

О.Ф. Бондаренком здійснено аналіз проблеми професійно-особистісної підготовки психолога-практика, яка має містити такі «аспекти: 1) відбір професійно придатних кандидатів; 2) побудову теоретичної моделі фахівця, яка має на увазі розробку стандартів, тобто норм і нормативів, вимог до особистості й діяльності психолога; 3) розробку змісту навчання і розвитку психологів; 4) розв'язання проблеми професійного самовизначення фахівців (питання професійної ідентифікації). На думку автора, психолог-практик реалізує себе на різних рівнях практичної діяльності залежно від їх характеру, а також виробничих функцій та суб'єктивного прояву персоніфікованих соціальних відносин. Здатність до реалізації професійних функцій психолога розглядається автором як втілення певної соціальної ролі, так і виділення суб'єктності з загальної позаособистісної системи, яка

містить його діяльність, що вимагає персоналізації, демонстрацію своєї особистості» [цит за 67].

В.Г. Панком визначено зміст підготовки психологів «на трьох рівнях: загально-психологічному, спеціально-психологічному та рівні спеціалізації у певному виді практичної психології, що відрізняються способом організації та надання знань. Саме на рівні спеціалізації у конкретному виді практичної психології підґрунтям професійної освіти стає життєва ситуація особистості майбутнього психолога, а результатом в такому випадку являються конкретні практичні навички і вміння, володіння набором технік, технологій та професійних операцій» [48; 47].

Запропонована Н.В. Чепелевою система організації підготовки практичного психолога може бути «теоретичним та практичним розв'язанням проблеми фахової освіти. Дана система включає такі «рівні: світоглядний, професійний, особистісний, де на першому рівні засвоюються норми, взірці, правила поведінки, стійка системи цінностей, релевантна професійному етикету психолога, на другому рівні відбувається оволодіння системою знань, технологією практичної діяльності, формування психологічної культури майбутнього психолога, а на третьому рівні відбувається професійно значущих якостей особистості, гуманістичної та діалогічної спрямованості, здатності до професійної ідентифікації» [цит. за 70].

У моделі особистості психолога Н.В. Чепелева та Н.І. Пов'якель визначено:

- мотиваційно-цільовий компонент, що містить сформовану мотиваційну сферу, позитивну мотивацію до професії психолога, професійне цілеутворення;
- когнітивний компонент, що передбачає знання особистості, зокрема семантичне та особистісне знання, обізнаність про себе та інших, Я-концепцію спеціаліста, когнітивну компетентність, професійно важливі

якості та властивості пізнавальних процесів, професійну рефлексію та інтелект;

- операціонально-технологічний компонент, що забезпечує розвиток операціональної компетенції фахівця, сформовану процедурну обізнаність, здатність до інтерпретації та використання технологій та технік, наявність практичного інтелекту;

- комунікативно-рольовий компонент, що містить комунікативну компетентність та соціально-когнітивні й комунікативні вміння, професійну ідентифікацію в межах прийняття провідних професійних ролей та соціальний інтелект;

- регулятивний компонент, що передбачає фрустраційну толерантність, працездатність та саморегуляцію особистості, опір збудженню та швидкому виснаженню, здатність до професійної самореабілітації [68].

А.В. Фурманом зазначено, що «практична психологія – це не тільки галузь професійної діяльності та специфічна гілка наукової творчості, а ще й безпосередня дійсність життя, спосіб світорозуміння і самореалізування. Тому психолог-практик не лише вивчає людину, мислить, проектує і взаємодіє з нею, спираючись на багатоманіття процесів угледіння і зняття некомфортних ситуацій, формулювання і розв’язання проблем, прийняття і розв’язання задач. Він, щонайголовніше, залучає її до певного способу буття і світобачення, вивільняючи у такий спосіб горизонти для духовного зростання, психологічного здоров’я, внутрішньої свободи» [66]. У такому розумінні призначення психолога виявляється у знаходженні специфічного контакту із клієнтом, що уможлиблюється оволодінням ним комунікативною креативністю.

Н.Б. Іванцова підкреслює важливість комунікативних якостей (компетенцій) особистості психолога, а саме: уміння розуміти інших людей і психологічно коректно впливати на них. До «комунікативних якостей психолога можна віднести: привабливість, тактовність, ввічливість, уміння слухати, чути й розуміти іншу людину, емпатія, творчість і креативність,

комунікативна компетентність, рефлексія, діалогізм, соціальний інтелект, емоційна стійкість, аутентичність, відкритість, теплота, несуперечлива, позитивна Я-концепція» [цит. за 31]. Усі із зазначених якостей складають основу для комунікативної креативності психолога.

Окрім цього, Р.В. Овчарова зазначає, що «майбутній психолог має характеризуватись уважністю, прагненням зрозуміти позицію іншого, дружелюбністю, товариськістю, здатністю стати лідером, ввічливістю, толерантністю, життєрадісністю, терпимістю, завзятістю, підвищеним почуттям відповідальності, здатністю виконувати різноманітну роботу, ентузіазмом у трудовій діяльності, ретельністю, самостійністю суджень, акуратністю і послідовністю у роботі, здатністю до планування свого майбутнього, здатність до усних висловлювань, хорошою пам'яттю, здатністю навчати інших, умінням піклуватися про інших» [цит за Михайленко].

Особливого значення у питанні професіоналізації майбутнього психолога є аналіз структури його професійної компетентності. Н.І. Пов'якель професійну компетентність практичного психолога визначає як «інтегральну характеристику професіоналізму, що виступає мірилом професіоналізму і визначальним фактором, від якого залежить успіх в реалізації не тільки соціальних, але й виключно життєдіяльних функцій спеціаліста» [51].

Л. Долинською, С. Максименком компетентність розглядається як «адекватна обізнаність особистості в собі й психологічному потенціалі з метою реального й ефективного використання отриманих знань для розв'язання проблем» [цит. за 28; 40]. Ю. М. Ємельянов визначає компетентність як рівень оволодіння соціальними та індивідуальними формами активності, що уможливорює у межах здібностей та статусу успішне функціонування у суспільстві [цит за Верещинська]. На думку М. Етея і Дж.Дарлі «компетентність є здатностями до створення нових зразків реалізації ролі через зміну здобутих під час практики прикладів, що сприяє

діяльності в специфічних змінах ситуацій взаємодії» [цит. за 83].
 М. А. Чошановим «компетентність визначено в якості суми мобільності знань та гнучкості у використанні методів їх застосування» [цит за 10].
 Ю. А. Паскевською компетентність розглядається в якості сукупності таких компонентів: смислового як адекватності осмислення ситуації; проблемно-практичного як адекватності розпізнавання ситуації, здатність до постановки й ефективного виконання цілей, завдань; комунікативного як адекватності мовлення у ситуаціях певного контексту та з приводу цих ситуацій із врахуванням відповідних культурних зразків мовленнєвої взаємодії [50].

С. Д. Максименко професійну психологічну компетентність визначає сукупністю психологічно-професійних знань, умінь, а також «способів виконання професійної діяльності, і характеризує через такі складові:

1) соціально-правова психологічна компетентність є знаннями й уміннями в галузі взаємодії із суспільними інститутами і людьми, а також володінням прийомами професійного спілкування і поведінки;

2) спеціальна психологічна компетентність є підготовленістю до самостійного виконання конкретних видів діяльності, умінням вирішувати типові професійні задачі й оцінювати результати своєї праці, здатністю самостійно здобувати нові знання й уміння за фахом;

3) персональна психологічна компетентність є здатністю до постійного професійного зростання і підвищення кваліфікації, а також реалізацією себе в професійній праці;

4) аутокомпетентність є адекватним уявленням про свої соціально-професійні характеристики і володінням технологіями подолання професійних деструкцій;

5) екстремальна професійна компетентність є здатністю діяти в умовах, що раптово ускладнилися, при аваріях, порушеннях технологічних процесів;

6) власне психологічна компетентність є системою знань про людину як індивіда, суб'єкта, особистість й індивідуальність, включеної в міжособистісну взаємодію, що забезпечує її ефективність» [цит. за 41].

Психологічна компетентність, за С. Максименко, своєю чергою, представлена соціально-психологічною як «знаннями закономірностей поведінки і діяльності людини, включеної в соціальну групу; ауто психологічною як самопізнанням, самооцінкою, самоконтролем емоцій, станів, працездатності, поведінки, а також само ефективність; комунікативною як знаннями стратегій і методів ефективного спілкування; психолого-педагогічною як знаннями методів здійснення впливу та соціально-перцептивною як знаннями людей внаслідок спостережливості і проникливості» [цит. за 41].

Л.Я. Баріною психологічна компетентність психолога визначається в якості «балансу між сприйняттям проблемності ситуації, пов'язаної з виникненням певних життєвих труднощів, та дій суб'єкту з організації життя в цих ситуаціях і характеризується як комплексна особистісна риса, що містить психологічну компетентність у внутрішньосімейних стосунках, психологічну компетентність у матеріально-соціальній сфері, психологічну компетентність у валеологічній сфері та у професійній діяльності. Виступаючи цілісною, інтегральною психологічною якістю особистості психолога, психологічна компетентність уможливує успішну реалізацію внутрішнього потенціалу психолога, його взаємодію з іншими людьми, адекватність у вирішенні стандартних і особливо нестандартних, творчих завдань, переживання почуття внутрішнього комфорту і психологічної захищеності» [цит за 10]. Згідно такого визначення цілком очевидним виявляється значуща роль комунікативної креативності у формуванні психологічної компетентності психолога.

Попри достатній рівень вивченості ролі емпатії [77; 59-63], емоційного інтелекту [1; 2; 3; 30], комунікативної компетентності [4; 5; 13] та інших професійно важливих якостей та здатностей особистості психолога [6; 11; 22; 46; 45; 72; 74; 78], проблема комунікативної креативності у фахівців даної спеціальності як представника допомагаючих професій досліджена недостатньо.

1.3 Командотворча компетентність як професійно важлива здатність психолога

Проблема командотворчої компетентності психолога є новою у психологічних дослідженнях. У структурі професійної компетентності психолога вона посідає другорядне значення, проте сьогодні в умовах розрізненості та дистанційованості суб'єктів діяльності через віддалені умови праці та навчання сформованість вміння роботи у групі набуває особливої цінності. Вміння психолога налаштувати сумісну діяльність суб'єктів у межах групової роботи, сформувати команду виступає окремим напрямом роботи психолога і заслуговує на виділення відповідних знань, вмінь та здатностей в окрему складову його професійної компетентності.

Командотворення є «важливою темою у сучасному бізнес-просторі, оскільки організації шукають командні структури, щоб стимулювати подальше підвищення продуктивності, прибутковості та якості обслуговування» [цит. за 9]. Командотворення є «важливим фактором у будь-якому середовищі, його фокус полягає в тому, щоб спеціалізуватися на виявленні потенціалу команди, задля забезпечення саморозвитку, позитивного спілкування, лідерських навичок та здатності тісно співпрацювати разом як команда, щоб вирішувати проблеми» [94]. Натомість професійне середовище більшості організацій часто більш націлене на окремих людей і особисті цілі, з винагородою та визнанням, виокремлюючи досягнення окремих працівників, проте «за умови навичок командотворення співробітники можуть об'єднатися навколо спільної мети для підвищення індивідуальної продуктивності» [9].

Сприяння командній роботі передбачає створення «організаційної культури, яка цінує співпрацю; де люди розуміють і вірять, що мислення, планування, рішення та дії є кращими у співпраці» [9].

Загалом команда є групою людей, які працюють над спільною метою, а побудова команди (командотворення) передбачає процес, який дозволяє

групі людей досягти своїх цілей. Командотворення як процес складається з таких етапів: 1) уточнення командної мети; 2) виявлення перешкод у досягненні мети; 3) розв'язання визначених проблем і сприяння досягненню поставлених цілей [94].

В. Горбунова команду визначає як «малу групу, що вирізняється позитивною синергією спільної консолідованої діяльності, орієнтованої на розв'язання командних задач. Авторка зазначає, що взаємодія на предмет у командній діяльності побудована на засадах компетентності, рольової доцільності та взаємно-розподіленої відповідальності. У командній діяльності міжособистісні стосунки є значимими, такими, що сприяють відчуттю психологічного комфорту та надають можливості для особистісного зростання» [цит. за 16].

На думку С. Фаяна, «командна робота є інтеграцією ресурсів для досягнення організаційних цілей, де ролі визначені для кожного члена організації, які разом приймають виклики і знаходяться у постійному пошуку розв'язання проблем» [93]. На думку Дж. Каценбаха і Д. Сміта, «команда є невеликою кількістю людей із набором цілей для досягнення ефективності, що мають відданість спільній меті та підходу, за який вони несуть взаємну відповідальність» [94]. У команді всі члени повинні бути відданими досягненню цілей команди, спільно відповідати за свої дії та результати цих дій. У процесі командотворення є дві основні навички: розпізнавання правильних проблем та розв'язання їх у відповідний спосіб і в певному порядку. Автори зазначають, що командотворення має різні форми залежно від розміру та характеру команди: у ситуаціях, коли склад команди постійно змінюється, наголос робиться на розвитку навичок окремих осіб бути ефективними членами команди та намагається змінити навички та здібності щодо роботи в команді або в межах кількох команд; проте «там, де членство в команді відносно статичне, як і в управлінських командах, фокус іде на зусилля, спрямовані на поліпшення стосунків між членами команди» [104].

На думку Н. Діанна, командна робота є «формою колективної роботи, яка може включати індивідуальні завдання, але зазвичай містить певне колективне завдання, де кожен член вносить частину у колективний письмовий документ, який має відображати колективну мудрість групи. На відміну від групової роботи, яка ґрунтується на обміні, командна робота ґрунтується на обговоренні» [цит. за 92]. Обговорення відбувається, коли кожен член поділяє свою точку зору, і решта групи прислуховується до цієї думки. Обговорення потребує дотримання принципів справедливості для того, щоб ідеї кожного учасника висловлювалися та розподілялися збалансовано. Це потребує більше часу, ніж для обміну, але з практикою, хронометражем і декількома правилами у групі можна створити справедливі дискусії, які також заощаджують час. Оскільки завдання, як правило, за формою реалізації є колективними, природним результатом командної роботи є переговори та компроміс. Попри те, що жоден із учасників може досягти свого, результат завжди відображає найкраще мислення та пріоритети кожного члена групи. Командна робота є ефективною, коли у результаті кожен відчуває, що його чи її точка зору адекватно представлена та врахована. Процес обговорення уможливує визначення найвищих пріоритетів кожної людини, а переговори та компроміс сприяють синтезу їх у результат, що відбиває колективні пріоритети групи для досягнення успіху [94].

У зарубіжних дослідженнях було визначено низку якостей та здатностей, що сприяють командній згуртованості та поліпшують процес командо творення. До таких якостей відносяться пов'язані із рольвою компетентністю та емоційним інтелектом. Л. Офферманом із співавторами [113] було доведено, що комунікабельність, тактовність, чуйність пов'язані з ефективністю командної взаємодії та психологічною атмосферою в команді. Дослідження А. Феєрхерма та Ш. Райса [95] свідчать про вищу ефективність командної роботи у сфері послуг за високої емоційної компетентності її членів та лідерів. Дослідження К. Фруе, Р. Беннет та Ш. Калдвелл [96], а

також П. Джорадан [102], Дж Лука [110] та С. Вольфа [121] вказують на зв'язок емоційного інтелекту членів команди та ефективністю інтерперсональної взаємодії.

Аналізу ефективної діяльності команд були присвячені дослідження Е. Амасона [80], І. Атенесью [81], М. Бранніка і К. Прінс [87], Л. Карамушки [32; 33], Д. Клеланда [90], М. Веста [119], Л. Деліс [91], Дж. Катценбаха [103], Б. Кіркмана [105], Б. Куйперса [108], С. Мікана [111], В. Хоевмейера [100], Дж. Хакмана [99]. Важливість саморозвитку та вмотивованості на групову діяльність у командо творенні було підкреслено автором концепції діяльнісно-центрованого лідерства Дж. Адайром [79]. Про важливість узгодженості ролей учасників команди для професу командотворення вказує низка досліджень, зокрема А. Адайра [79], Р. Белбіна [86] та Дж. Гелвіна [97]. Необхідність ціннісної єдності учасників команди вказано у дослідженнях К. Кляйна [107], Д. Джаффе [101].

Командотворення є «процесом певних конструктивних перетворень у малій групі, які результуються у її становлення в якості команди або, у переході на вищий щабель, на якому зростає ефективність командної діяльності» [цит. за 16]. В.В. Горбунова зазначає, що «провідною метою командотворення є створення, забезпечення і розвиток таких характеристик групової діяльності, рольової структури команди, особистісних характеристик її членів, систем взаємодії та спілкування, управління, лідерства тощо, які б сприяли зростанню продуктивності та загальної ефективності команди» [16].

Командотворення передбачає декілька основних цілей, одна з яких полягає в поліпшенні процесу спілкування з учасниками як членами команди, так і з окремими індивідами. Також метою командотворення є «підвищення продуктивності і креативності, досягнення більшої операційної культури і процедур, що мотивують членів команди досягати цілей, забезпечення чітких робочих цілей і клімату співпраці та спільного розв'язання проблем, підвищення рівня довіри та підтримки» [94].

В основному формування команди відбувається п'ять етапів, як це було передбачено Б. Такменом: «на першому етапі формування команди група людей збирається разом для досягнення спільної мети» [118]. На другій стадії штурму, яка «передбачає наявність розбіжностей щодо місії, бачення та підходів, члени команди знайомляться один з одним» [118]. На цьому етапі може бути актуальним напружені стосунки і конфлікти. На третій стадії нормування команда «свідомо чи несвідомо формує робочі стосунки, які сприяють прогресу в досягненні цілей команди» [118]. На четвертому етапі взаємовідносини, командні процеси та ефективність команди в роботі над своїми цілями синхронізуються, «команда стає успішно функціонуючою» [118]. П'ятий етап передбачає трансформацію, на якому команда працює настільки добре, що члени вважають, що це «найуспішніша команда, яку вони мали; або п'ятий, останній етап, є кінцевим, коли команда виконала свою місію чи мету, і настав час для її членів ставити інші цілі чи проекти» [118]. Порядок та час проходження цих етапів варіює у кожному окремому випадку [94].

Й. Катценбах та Д. Сміт визначили такі «вимоги для побудови ефективного командотворення: 1) команда має бути досить невеликою за кількістю членів; 2) повинні дотримуватись адекватні рівні гнучких навичок; 3) робота команди повинна бути спрямована на досягнення справді значущої мети; 3) має бути конкретна мета або цілі; 4) наявний сформований чіткий підхід до роботи команди; 5) наявне почуття взаємної відповідальності; 6) визначена відповідна структура керівництва» [цит. за 104].

Й. Катценбах та Д. Сміт виділено «три групи умов (якостей та здатностей) для створення ефективної команди: 1) уміння, зокрема професійні, вміння міжособистісної взаємодії, а також вміння приймати рішення; 2) відповідальність, яка має бути як взаємною, так і індивідуальною; 3) зобов'язання (наявність загальної мети, спільних підходів та конкретно прогнозованого результату)» [цит. за 104].

Ла Фасто визначено «п'ять аспектів успішної командної динаміки: 1) членство в команді: успішні команди містять ефективних людей, які мають досвід, здатність вирішувати проблеми, відкриті для вирішення проблеми та орієнтовані на дію; 2) відносини в команді мають бути пов'язані зі здатністю членів давати та отримувати зворотний зв'язок; 3) командне розв'язання проблем передбачає залежність ефективності команди від рівня цілеспрямованості та чіткості її цілей; 4) лідерство в команді передбачає залежність ефективного керівництва командою від лідерських навичок; 5) динаміка клімату і культури організації, що сприяють поведінці команди [цит. за 94].

Р. Хакманом і співавторами визначено «три критерії командної ефективності: продуктивність команди як наявність високих стандартів якості продукції, відповідність термінам виконанням та іншим критеріям продуктивності, які, зазвичай, можуть бути оцінені лише клієнтами; соціальні процеси в командах, що сприяють зростанню її продуктивності; 3) соціальний досвід членів команди, що сприяє їх особистісному та професійному зростанню, що, в свою чергу, також сприяє збільшенню продуктивності команди» [цит. за 99].

Кінцевою метою командотворення є досягнення ефекту позитивної синергії (командного ефекту) [16; 39], що є найбільш істотною властивістю командної діяльності [83; 84].

У дослідженнях зарубіжних авторів визначено «шляхи розвитку ефективних команд, серед яких доцільно виділити такі:

1. Чіткість і ясність очікувань і цілей. Для ефективного командотворення цілі мають бути конкретними, вимірними, досяжними, відповідними та мати часові рамки. Усі очікування членів команди мають бути чітко сформульовані, усвідомленими, зрозумілою має бути причина створення колективу. Вимагається чіткість засобів вимірювання поточної ефективності команди, які слід записати для можливого спілкування та обговорення з усіма членами команди. На думку К. Карра [89], командні цілі

мають бути достатньо конкретними, щоб надавати команді напрямок і водночас вказувати їй цілі, а не засоби. До встановлення чітких цілей додається розробка значущих і прийнятних показників ефективності, щоб члени команди могли відчувати впевненість у власних досягненнях. Чіткі очікування продуктивності впливають задоволеність роботою. Отже, керівництво має чітко повідомляти про свої очікування щодо продуктивності команди та очікуваних результатів, щоб узгодити кожну сферу організації із загальною місією та баченням. Спосіб спілкування важливий для ефективної роботи команд, щоб створити організацію, де всі члени пов'язані та рухаються в одному напрямку, можуть розуміти причини створення команди та очікувані результати. Вищі цілі мають бути перетворені на очікувані результати, необхідні для роботи кожного працівника в організації, а працівники мають чітко уявляти свій очікуваний внесок. Організації можуть досягти очікуваних результатів від командотворення через: 1) демонстрацію сталості мети у підтримці окремих осіб і команди з ресурсами для досягнення своїх цілей; 2) звернення уваги командним завданням як до пріоритету, демонстрація турботи від організації; 3) наявність системи винагороди та визнання, адже коли очікувана продуктивність досягнута, має бути поєднання суспільного визнання та приватної винагороди, щоб їхнє відчуття успіху посилилося та зміцнилося.

2. Перспектива як забезпечення розуміння членів команди причин їх участі в команді та того, як команда вписується в організацію. Члени команди мають знати не лише місце своєї команди, але й те, як стратегія команди вписується в загальну схему планів і цілей успіху, місії, цілей, принципів, бачення та цінностей.

3. Відданість, що передбачає прагнення членів команди брати участь у роботі команди та сприйняття своєї місії як важливої. Баченням слід ділитися зі співробітниками таким чином, щоб спонукати їх діяти. Стосунки між членами команди, які розвиваються на основі цього зобов'язання, є важливими для успіху командотворення. Рівень відданості членів команди

зазвичай залежить від таких факторів: вибір команди; віра в значимість колективу; відчуття самоцінності членів команди; усвідомлення виклику, переживання хвилювання та власних можливостей; визнання.

4. Самоефективність, яка дозволяє членам команди відчувати, що вони підходять і що вони володіють необхідними знаннями, навичками та здібностями для вирішення проблем, для яких були створені такі групи, або мають доступ до необхідної допомоги. Членам команди може знадобитися навчання, щоб отримати нові навички, які дозволять їм ефективно спільно працювати, наприклад через ефективне спілкування, розв'язання конфліктів і проблем.

5. Ресурси, що передбачає можливість членів команди відчувати, що ресурси, стратегії та підтримка, необхідні для виконання заявленої місії, є доступними. Як зазначає С. Роббінс [113], командам потрібен доступ до таких ресурсів, як гроші, час, обладнання, технології, люди та інформація для їх ефективної роботи. Забезпечення ресурсами залежить від довіри з боку організації та відповідальності з боку членів команди. На думку М. Брауера [88], ресурси не повинні і не можуть бути необмеженими, тому їх слід надавати працівникам поступово.

6. Влада, що передбачає надання повноважень для прийняття рішень. Має бути певний рівень повноважень, щоб ефективно виконувати свою роботу. М. Брауер [88] зазначає, що для уникнення дорогих помилок доцільно надати командам повноваження в певних межах, необхідна поступова передача повноважень, щоб члени команди не були перевантажені своїми новонабутими повноваженнями. Ф. Вілсон [120] зазначає, що команда повинна мати достатньо свободи та повноважень для того, щоб володіти необхідністю для виконання своїх зобов'язань. Проте члени команди також мають чітко розуміти межі.

7. Співпраця як розуміння членами команди командної динаміки та групових процесів, етапів розвитку групи, своєї ролі та обов'язків як членів команди та вміння ефективно працювати разом на міжособистісному рівні.

Співпраця надає можливість команді спільно підходити до розв'язання проблем, встановлення цілей і вимірювання результатів. Групові норми або правила поведінки в таких сферах, як розв'язання конфліктів, ухвалення консенсусних рішень і організація зустрічей, мають бути встановлені командою через відповідну стратегію для виконання свого плану дій.

8. Комунікація, що передбачає встановлення зворотнього зв'язку для ефективного, що вимагає відкритості до зворотного зв'язку усіх членів, а його надійність забезпечується через перевірку в інших.

9. Творче вдосконалення як можливість членів підтримувати інтерес до змін, розвивати у команді творче мислення, реалізувати унікальні рішення та нові ідеї, водночас надати винагороду людям, які йдуть на обґрунтований ризик для покращення, необхідність забезпечувати належний розвиток людських ресурсів, щоб стимулювати нове мислення.

10. Відповідальність і підзвітність: забезпечення відчуття відповідальності за досягнення команди у кожного її члена. Нагороди та визнання слід надавати, коли команди досягають успіху з обґрунтованим ризиком. Слід забезпечувати пріоритетність визнання співробітників, що призводить до позитивного, продуктивного та інноваційного організаційного клімату; ставити цілі та плани дій для визнання співробітників, реалізувати принцип справедливості, ясності і послідовності, тому ті члени команди, хто робить подібний внесок, повинні мати рівні шанси отримати визнання. Крім того, слід встановлювати чіткі критерії прийнятності, і кожен, хто відповідає цим критеріям, повинен бути визнаний. Визнання співробітників має бути завжди справедливим, але не повинно перетворюватися на очікування або права. Своєчасне визнання членів команди посилює позитивні почуття та позитивно впливає на впевненість у їхній здатності працювати добре.

11. Гармонізація, що передбачає синхронізацію команд центральною командою лідерів, яка допомагає групам отримати те, що їм потрібно для успіху. Це передбачає планування пріоритетів та розподіл ресурсів між командами. Для ефективної спільної роботи міжфункціональні та

багатодепартаментські команди повинні бути скоординовані. Як зазначає К. Карр [89], менеджери і керівники, які очолюють команди, відчувають значну зміну ролі, оскільки керівники команд не керують і не контролюють роботу, а натомість працюють як тренери та наставники.

12. Культурні зміни, оскільки культура є середовищем, яке завжди оточує робоче місце, формує задоволення від роботи, робочих стосунків. Культура передбачає цінності, переконання, основні припущення, ставлення та поведінку групи людей. Культура організації складається з усього життєвого досвіду, який приносить кожен працівник організації. На неї особливо впливають засновник організації, керівники та інший управлінський персонал через їх роль у прийнятті рішень і стратегічному керуванні. Оргкультура відображається в мові, прийнятті рішень, символах, історіях і легендах, а також у щоденній роботі. Організаційна культура, що базується на команді, відрізняється від традиційної ієрархічної організації, тому сучасні організації мають або перебувати в процесі, або мати плани зміни систем винагород, визнання, оцінювання, найму, відбору, розвитку, планування, мотивації та управління людьми. Чим більше організація може змінити свій клімат для підтримки команд, тим більше вона отримає ефективність роботи команди» [цит. за 88; 89; 94; 108; 93].

На думку В.В. Горбунової «командотворення є неможливим поза контекстом діяльності, для зростання продуктивності якої, власне, і створюється команда, проте і не може зводитись до трансформацій у ній. Позитивна синергія спільної праці є ефектом, якому сприяє низка умов, пов'язаних, передусім, із специфікою стосунків у командах» [16].

Найбільш близьким за змістом до вивчення командотворчої компетентності є аналіз окремих якостей та здатностей, що уможливають роботу психолога із групою людей (клієнтів). У цьому сенсі евристично плідними є «дослідження якостей та здатностей, що висувуються перед психологом-тренером» [цит. за 34]. Практична діяльність психолога-тренера передусім передбачає спілкування з людьми. Як зазначає авторка, «можна

володіти гострим аналітичним розумом, бути добрим, впевненим у собі організатором, та без вміння встановлювати та підтримувати міжособистісний контакт людина просто не зможе виконувати обов'язки тренера» [цит. за 34].

Робота з групою (і зокрема командою) передбачає високо розвинені організаційні та лідерські якості. Д.І. Донський, В. Т. Кондрашенко, О.В. Сидоренко вказують на важливість лідерських якостей в діяльності психолога-тренера. Вміння вести за собою людей, згуртувати навколо себе групу, входити в емоційний резонанс з учасниками тренінгу зумовлюють успішність професійної діяльності психолога-тренера [74, 160], а крім цього, визначають високий рівень його командо творчої компетентності.

Як вказує А. Книш, особливого значення для психолога-тренера набувають схильність до виконання певних ролей в групі, серед яких найбільш важливими є «голова», «формувавч», «генератор ідей», «організатор групи», «оцінювач ідей». Авторка зазначає, що поєднання таких ролей як «голова» та «організатор групи» забезпечує здатність тренера до ефективного групового управління незалежно від обраного стилю керівництва (авторитарного чи демократичного). Такі ж ролі як «формувавч», «генератор ідей», «оцінювач ідей» забезпечують якісну взаємодію та зворотній зв'язок тренера з учасниками тренінгу [34].

Л.М. Кроль та К.Л. Михайлова [цит за 34] наводять такі професійні компетентності психолога-тренера, як технічну, міжособистісну, контекстуальну, адаптивну, концептуальну та інтегративну, що уможливають досягнення успіху у груповій формі роботи з групою клієнтів, зокрема у тренінговій роботі і такі, що є важливими при командотворенні. Технічна компетентністю є розвиненими на високому рівні вміннями трансформувати мету тренінгу, запропоновану замовником, в чітку систему конкретних навчальних завдань, підбирати необхідні для виконання завдань вправи та застосовувати їх на практиці; міжособистісна компетентність (комунікативна) є вербальними та невербальними комунікативними

навичками, розумінням групових процесів та вмінням давати їм інтерпретацію, усвідомленням власних індивідуально-психологічних особливостей, розумінням мотивів власної та чужої поведінки; контекстуальна компетентність є володінням соціальним контекстом, в якому здійснює свою професійну діяльність фахівець; адаптивна компетентність є здатністю до передбачення можливих змін в професії та гармонійного пристосування до цих змін; концептуальна компетентність є володінням загальноприйнятими базовими знаннями, що визначають діяльність професійного психолога-тренера; інтегративна компетентність є вмінням давати багатосторонні інформаційні професійні оцінки подіям та учасникам тренінгу; мислити, користуючись термінами та логікою професійної діяльності тренера; розв'язувати проблеми, що виникають під час проведення тренінгу [цит за 34].

А. Книш до вказаної вище структури професійної компетентності психолога-тренера також відносить організаційний та бізнес-спрямований компоненти, які загалом можуть розглядатись і як компоненти професійної компетентності психолога-фахівця із командо творення. Так, організаційний компонент компетентності є ключовим елементом майже на всіх етапах підготовки тренінгу: аналізу потреб споживачів, розробки програми, заохочення клієнтів, проведення тренінгу, і є здатністю психолога до організації групової роботи з урахуванням конкретних психологічних особливостей учасників тренінгової групи. Бізнес компетентність психолога-тренера виражається у його здатності до розробки та просування дійсно актуального продукту, що зможе привабити клієнтів, в уміннях вести переговори з замовниками тренінгу та якісно рекламувати власний тренінгів продукт.

Вищевказані дослідження дають підстави для визначення командотворчої компетентності психолога як системи його здатностей до командо творення, що має розумітись як процес здійснення конструктивних перетворень малої групи у команду. Командотворча компетентність

психолога спрямована на забезпечення і розвиток якостей та здібностей членів команди, що синергічно сприяють ефективності сумісної діяльності, на сприяння процесу спілкування членів команди, на підвищення продуктивності і креативності, операційної культури і процедур, що мотивують досягати командних цілей, на забезпечення чітких робочих цілей і психологічного клімату співпраці у команді задля спільного розв'язання проблем.

Висновки до першого розділу

Проведений аналіз проблеми детермінації феномена комунікативної креативності, її ролі у професійній компетентності майбутніх психологів, зокрема їх командо творчій компетентності дозволили визначити:

1. Комунікативна креативність є здатністю до дивергентного соціального мислення та спроможністю до творчого спілкування, що сприяє ефективній взаємодії з іншими та мотивуванню членів групи до сумісної творчої діяльності. Структурними компонентами комунікативної креативності є швидкість у продукуванні комунікативного реагування (спонтанна вербальна кмітливість), гнучкість у зміні тактик комунікативного реагування та оригінальність у створенні та розв'язанні нестандартних комунікативних ситуацій. Чинниками комунікативної креативності є інтелектуальні (соціальний та емоційний інтелект), суто креативні (вербальна креативність, соціальна креативність та емоційна креативність) та низка регулятивних чинників (саморегуляція та самоконтроль, діалогічний стиль спілкування, мотивація афіліації, комунікативні та організаторські здібності, комунікативні характеристики темпераменту та рольова компетентність).

2. Команда є малою групою, що характеризується позитивною синергією спільної консолідованої діяльності, спрямованої на розв'язання командних завдань та організаційних цілей через взаємодію її учасників, що ґрунтується на засадах компетентності, рольової доцільності, взаємно-розподіленої відповідальності, високої значущості міжособистісних стосунків.

Командотворення – це процес конструктивних перетворень у малій групі, які спричиняють її становлення в якості команди. Провідною метою командотворення є створення, забезпечення і розвиток її якостей та здатностей, що сприяють ефективності діяльності команди, зокрема рольової структури команди, особистісних характеристик її членів та характеристик взаємодії та спілкування у команді, специфіки управління, лідерства тощо.

Цілями командотворення є поліпшенні процесу спілкування з учасниками як членами команди, так і з окремими індивідами, підвищення продуктивності і креативності, операційної культури і процедур, що мотивують членів команди досягати цілей, забезпечення чітких робочих цілей і психологічного клімату співпраці задля спільного розв'язання проблем.

Командотворення відбувається у п'ять етапів: формування команди через збір групи людей разом для досягнення спільної мети; розв'язання розбіжностей щодо місії, бачення та підходів; нормування - формування робочих стосунків, які сприяють прогресу в досягненні цілей команди; розвиток взаємовідносин, командних процесів та ефективності команди; трансформація команди для реалізації інших цілей чи проектів.

Вимогами для створення команди є такі: невелика кількість членів; адекватні рівні гнучкі навички членів; робота команди має бути спрямована на досягнення справді значущої мети; наявний сформований чіткий підхід до роботи команди; почуття взаємної відповідальності; визначена відповідна структура керівництва.

3. Командотворча компетентність психолога – це система його здатностей до командотворення, що має розумітись як процес здійснення конструктивних перетворень малої групи у команду. Командотворча компетентність психолога покликана забезпечувати і розвивати якості та здібності членів команди, що синергічно сприяють ефективності сумісної діяльності, сприяти процесу спілкування членів команди, підвищувати продуктивність і креативність групової діяльності, операційну культуру і процедури, що мотивують досягати командних цілей, забезпечувати чіткі робочі цілі і психологічний клімат співпраці у команді задля спільного розв'язання проблем.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ РОЛІ КОМУНІКАТИВНОЇ КРЕАТИВНОСТІ У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ МАЙБУТНІМИ ПСИХОЛОГАМИ КОМАНДОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

2.1. Методологія та організація дослідження комунікативної компетентності як фактора розвитку командотворчої компетентності психолога

Упровадження емпіричного дослідження з вивчення ролі комунікативної креативності майбутніх психологів у становленні їх командотворчої компетентності реалізувалось у такі етапи.

На *першому етапі* було здійснено вибір психодіагностичного інструментарію, що містив тести та особистісні опитувальники. Було реалізовано стандартизацію авторської методики для вивчення рівня командотворчої компетентності психолога. Здійснено формування вибірки дослідження та психометричної вибірки.

Дослідницьку вибірку склали 135 здобувачів ОКР «бакалавр», що навчаються за спеціальністю 053 – психологія, а саме: 45 студентів 2 курсу, 54 студенти 3 курсу та 36 студентів 4 курсу.

Психометричну вибірку склали 215 психологів, серед яких здобувачів – 135, та 80 працюючих психологів.

Задля реалізації поставленої мети дослідження використано наступний комплекс діагностичних методик-опитувальників:

1. Тест вербальної креативності С. Медніка, що дозволяє з'ясувати рівень вербальної швидкості, оригінальності, гнучкості та розробленості [52].
2. Тест-опитувальник комунікативної креативності О. П. Саннікової і Р. В. Белоусової, що містить шкали – «Легкість», «Самопрезентація», «Незалежність», «Конфліктність», «Емоційна стійкість», «Маніпулятивність», «Експресивність», «Комунікативна компетентність» [54; 53].

3. Методику визначення соціальної креативності особистості А.В. Батаршева [цит за 49].

4. Тест соціальної креативності О. Поездніка та П. Савостіної [49], представлений п'ятьома соціальними ситуаціями, які респондент має нетривіально, повно, точно і деталізовано вирішити.

5. Тест соціального інтелекту Дж. Гілфорда [57].

6. Опитувальник емоційного інтелекту Н. Холла [29].

7. Методика діагностики комунікативних і організаторських схильностей (КОС-2) В. В. Синявського і Б. О. Федоришина [7].

8. Методика для визначення рівня рольової компетентності О. Михайленко [44], що містить чотири шкали – «Рольова рефлексія», «Широта рольового репертуару», «Рольова гнучкість» та «Здатність вирішувати рольові конфлікти».

9. Опитувальник комунікативної толерантності В. Бойка [56].

10. Опитувальник комунікативного контролю М. Шнайдера [25].

11. Опитувальник спрямованості особистості у спілкуванні С. Братченка [68].

12. Опитувальник мотивації афіліації А. Меграбяна [11].

13. *Опитувальник командотворчої компетентності психолога*

Крім традиційних методик нами було розроблено авторський опитувальник командотворчої компетентності майбутніх психологів. У таблицях 2.1-2.4 подано описові статистики для оцінки пунктів шкал опитувальника командо творчої компетентності психолога. Значення альфа Кронбаха для усіх пунктів опитувальника виявлось 0,734, що є достатнім. Кореляції із сумарним показником по усім шкалам виявились також сильними (у діапазоні 0,7-0,99).

У таблиці 2.1 показано показники описової статистики, альфа Кронбаха та кореляції пунктів із сумарною шкалою мотиваційного компоненту командо творчої компетентності, що свідчить про природність усіх тверджень в якості пунктів даної шкали.

Таблиця 2.1

Описові статистики та психометричні показники «Шкали мотиваційного компоненту командо творчої компетентності психолога»

Твердження	Середнє	Ст.відх.	α , якщо пункт буде видалений	r
1. Хочу бути корисним іншим.	2,45	1,56	0,733	0,852
5. Серед усіх форм практичної діяльності психолога мене найбільш приваблюють групові, зокрема тренінг.	2,56	1,67	0,732	0,903
9. Прагну вдосконалювати власну компетентність у роботі з командою.	2,77	1,59	0,733	0,785
13. Прагну бути лідером у групі.	2,58	1,87	0,730	0,911
17. Якщо б моє життя було пов'язане із професійним спортом я віддав перевагу роботі тренера, ніж гравця.	2,44	1,24	0,731	0,912

У таблиці 2.2 показано показники описової статистики, альфа Кронбаха та кореляції пунктів із сумарною шкалою поведінкового компоненту командо творчої компетентності, що свідчить про природність усіх тверджень в якості пунктів даної шкали.

Таблиця 2.2

Описові статистики та психометричні показники «Шкали поведінкового компоненту командо творчої компетентності психолога»

Твердження	Середнє	Ст.відх.	α	r
2. Турбуюся про інших	2,65	1,98	0,732	0,985
6. Мої взаємини з іншими, які постійно підтримуються, не перериваються на довгий час	2,74	1,76	0,732	0,745
10. Часто обмінююсь досвідом з іншими людьми	2,73	1,75	0,730	0,874
13. Вмію прислуховуватись до думки інших	2,71	1,79	0,730	0,852
14. Вмію примирити товаришів у конфліктній ситуації	2,80	1,95	0,731	0,902
18. Вмію розсмішити і підняти настрій у компанії.	2,96	1,84	0,730	0,933
21. Легко можу познайомити людей один з одним.	2,85	2,13	0,732	0,853

У таблиці 2.3 показано показники описової статистики, альфа Кронбаха та кореляції пунктів із сумарною шкалою емоційного компоненту командо творчої компетентності, що свідчить про природність усіх тверджень в якості пунктів даної шкали.

Таблиця 2.3

Описові статистики та психометричні показники «Шкали емоційного компоненту командотворчої компетентності психолога»

Твердження	Середнє	Ст.відх.	α	r
3. Подобається відчувати себе «серед людей»	2,74	1,73	0,731	0,854
7. Мене часто називають «душею компанії»	2,91	1,74	0,731	0,984
11. Мені подобаються заємини з можливістю часто бачитись, спілкуватись віч-на-віч	2,89	1,94	0,733	0,902
15. Віддаю перевагу компанії друзів, аніж залишатись довго на самоті.	2,93	1,80	0,731	0,856
19. Мені подобається працювати у команді.	2,53	1,70	0,731	0,952

У таблиці 2.4 показано показники описової статистики, альфа Кронбаха та кореляції пунктів із сумарною шкалою когнітивного компоненту командотворчої компетентності, що свідчить про природність усіх тверджень в якості пунктів даної шкали.

Таблиця 2.4

Описові статистики та психометричні показники «Шкали когнітивного компоненту командо творчої компетентності психолога»

Твердження	Середнє	Ст.відх.	α	r
4. Знаю, як налаштувати інших на плідну сумісну працю.	2,89	1,98	0,731	0,824
8. Вважаю, що тим-білдінг є ефективною психотехнологією у роботі з малою групою	3,03	2,06	0,732	0,851

чи організацією.				
12 Знаю, як організувати роботу людей, які вперше зустрілись разом.	2,52	1,85	0,731	0,872
16. Я розумію потреби та почуття кожного у команді чи просто у дружній компанії.	2,85	1,42	0,731	0,901
20. Чітко розумію цілі та місію сумісної роботи у групі чи у команді.	2,71	1,75	0,731	0,821

У таблиці 2.5 показано відсутність різниці у рівні командотворчої компетентності у працюючих психологів та майбутніх психологів, що доводить незалежність цієї компетентності від досвіду роботи практичного психолога.

Таблиця 2.5

Показники командо творчої компетентності студентів та працюючих психологів

Компоненти командо творчої компетентності	Групи досліджуваних				t	p
	Студенти-психологи		Працюючі психологи			
Мотиваційний	16,31	6,10	16,72	5,26	-0,44	0,66
Поведінковий	17,88	5,43	19,39	4,64	-1,80	0,07
Емоційний	22,56	7,30	23,83	5,77	-1,15	0,25
Когнітивний	17,20	5,97	17,61	5,01	-0,45	0,65

У таблиці 2.6 показано описові статистики для показників командотворчої компетентності.

Таблиця 2.6

Описові статистики шкал-компонентів командотворчої компетентності психолога

Компоненти командо творчої компетентності	Мін	Макс	Середнє	Ст.відх
Мотиваційний	5,000	25,00	16,31	6,10
Поведінковий	5,000	25,00	17,88	5,43
Емоційний	7,000	35,00	22,56	7,30
Когнітивний	5,000	25,00	17,20	5,97

Виходячи з даних описової статистики граничні значення норми для показника мотиваційного компоненту складають 10-22 бали, поведінкового компоненту – 12-22 балів, емоційного компоненту – 15-28 балів та когнітивного компоненту – 11-23 бали.

На *другому етапі* експерименту було визначено психологічні кореляти, предиктори, типологічні особливості та їх комунікативну специфіку командотворчої компетентності майбутніх психологів. Здійснення статистичної перевірки гіпотез реалізувалось із застосуванням кореляційного аналізу, кластерного аналізу методом К-середніх, непараметричного критерію Н-Краскала-Уоліса для порівняння груп студентів-психологів із різними профілями комунікативної креативності, дисперсійного аналізу, регресійного аналізу.

2.2 Психологічні кореляти комунікативної креативності майбутніх психологів.

Аналіз феномену комунікативної компетентності згідно нашої теоретичної моделі має здійснюватись через призму її зв'язків із психологічними параметрами комунікативної сфери особистості. У таблиці 2.7 показано зв'язки комунікативної креативності та комунікативних характеристик темпераменту.

Таблиця 2.7

Кореляції показників комунікативної креативності та комунікативних характеристик темпераменту

Показники комунікативної креативності	Показники комунікативних характеристик темпераменту			
	Ергічність	Пластичність	Швидкість	Емоційність
Легкість	0,35****	0,88****	0,36****	0,35****
Самопрезентація	0,01	0,15	0,28**	0,29***
Незалежність	0,34***	-0,14	0,11	0,13
Конфліктність	0,12	0,19*	0,14	0,17*
Емоційна стійкість	0,42****	0,33****	-0,13	-0,14
Маніпулятивність	0,04	0,12	-0,02	-0,01
Експресивність	0,12	0,35****	0,83****	0,85****
Комунікативна компетентність	0,26**	0,41****	0,03	0,03

Виявлено низку позитивних зв'язків між комунікативною легкістю та комунікативними характеристиками темпераменту, серед яких найбільш сильним є із комунікативною пластичністю. Крім того виявлено значущі зв'язки із комунікативною ергічністю, швидкістю та емоційністю. Легкість у

створенні нових соціальних зв'язків, ініціативність у спілкуванні, легкість у веденні розмови, підтримці тем спілкування передбачає високу комунікативну ергічність як потребу в соціальному контакті, бажанні освоєння суспільних норм діяльності, бажання лідерства, високу товариськість, статусну мотивацію, прагнення пізнати світ через комунікацію. Комунікативна легкість як спроможність вільно вести розмову, підтримувати співрозмовника, змінювати та ініціювати теми розмови передбачає високу комунікативну пластичність як наявність у майбутнього психолога широкого набору комунікативних програм, здатність до автоматичного включення в соціальні зв'язки, легкість вступу в соціальні контакти, легкість переключення в процесі спілкування, наявність великої кількості комунікативних заготовок, комунікативну імпульсивність. Чим більша комунікативна легкість, тим вищий мовленнєвий темп та емоційність мовлення та жестикуляції майбутнього психолога.

Самопрезентація як параметр комунікативної креативності позитивно пов'язана із комунікативною швидкістю та емоційністю. Чим більша комунікативна само презентація як вміння розкривати свої особистісні властивості, чесноти і досягнення у спілкуванні, тим вищий мовленнєвий темп та емоційність мовлення та жестикуляції майбутнього психолога.

Незалежність як автономність у спілкуванні, переконаність у доцільності власних стратегій поведінки, самодостатність передбачає вищу комунікативну ергічність як прагнення до підтримки соціальних контактів.

Конфліктність позитивно пов'язана лише із комунікативною емоційністю і цей зв'язок виявлено на рівні тенденції. Чи більша спрямованість на відкрите вирішення проблемних ситуацій, аніж замовчування проблем, тим більша емоційність у спілкуванні.

Емоційна стійкість комунікативної креативності позитивно пов'язана із комунікативною ергічністю та пластичністю. Стійкість та витривалість у навіть найскладніших комунікативних ситуаціях передбачає прагнення до

соціальної взаємодії та комунікативну гнучкість, спроможність змінювати стратегії у спілкуванні.

Маніпулятивність не має кореляцій із комунікативними характеристиками темпераменту особистості майбутніх психологів.

Експресивність комунікативної креативності позитивно пов'язана із комунікативною пластичністю, швидкістю та емоційністю. Останні два зв'язки є особливо сильними. Комунікативна виразність у мовленні, жестикуляції та тілесній пластиці, вміння у спілкуванні виражати власні емоції та почуття властива майбутнім психологам тим більше, чим більше у них виражена здатність змінювати стратегії спілкування, підлаштовуватись під співрозмовника, швидко говорити та емоційно виражати свої думки у розмові.

Комунікативна компетентність позитивно пов'язана із комунікативною ергічністю та пластичністю. Обізнаність у правилах спілкування, знання різних комунікативних стилів передбачає вищу потребу у соціальних контактах та вміння змінювати комунікативні стратегії в залежності від соціальної ситуації.

У таблиці 2.8 показано зв'язки комунікативної креативності та мотивацією афіліації. Комунікативна легкість, емоційна стійкість у спілкуванні та комунікативна компетентність позитивно корелюють із показниками прагнення до прийняття. Натомість страх відхилення негативно корелює із такими показниками комунікативної креативності, як незалежність, конфліктність, емоційна стійкість. Чим більше особистість майбутнього психолога спрямована на те, щоб належати до певної групи, бути часткою колективу на тлі відсутності страху бути неприйнятним, тим більше вона спроможна легко ініціювати бесіду, виявляє емоційну стійкість та саморегуляцію емоцій у спілкуванні, знаю про різні стратегії та стилі спілкування. Незалежність у спілкуванні, прагнення відкрито вирішувати конфліктні ситуації, «тримати удар» у конфліктній взаємодії, тим менше проявляється страх відкидання у соціальній взаємодії. Загалом конструктивні

характеристики мотивації афіліації передбачають вищу комунікативну креативність, особливо це проявляється в плані легкості у спілкуванні та автономності у соціальній взаємодії.

Таблиця 2.8

Кореляції показників комунікативної креативності та мотивації афіліації

Показники комунікативної креативності	Показники мотивації афіліації	
	Прагнення до прийняття	Страх відкидання
Легкість	0,52***	-0,03
Самопрезентація	0,14	0,02
Незалежність	-0,07	-0,49***
Конфліктність	0,13	-0,20*
Емоційна стійкість	0,28**	-0,20*
Маніпулятивність	0,04	0,01
Експресивність	0,08	-0,07
Комунікативна компетентність	0,29**	-0,07

У таблиці 2.9 показано зв'язки комунікативної креативності та організаторськими та комунікативними схильностями. Комунікативна легкість позитивно сильно корелює із комунікативними схильностями та значущо із організаторськими схильностями. Чим більше легко особистість може ініціювати спілкування, комфортно себе почувати у соціальній взаємодії, тим більше у неї виражені потреби у спілкуванні та прагнення взаємодіяти з іншими, управляти ними задля вирішення завдань сумісної діяльності.

Таблиця 2.9

**Кореляції показників комунікативної креативності та
комунікативних і організаторських схильностей**

Показники комунікативної креативності	Показники	
	Комунікативні схильності	Організаційні схильності
Легкість	0,62***	0,27**
Самопрезентація	0,17	0,16
Незалежність	0,09	0,20*
Конфліктність	0,08	0,11
Емоційна стійкість	0,48***	0,26**
Маніпулятивність	0,08	-0,01
Експресивність	0,23**	0,16
Комунікативна компетентність	0,38***	0,26**

Самопрезентація, маніпулятивність та конфліктність не мають зв'язків із комунікативними та організаторськими схильностями, натомість незалежність корелює позитивно із організаторськими схильностями. Автономність у соціальній взаємодії передбачає схильність до лідерства, прагнення управляти іншими, організовувати їх діяльність.

Емоційна стійкість та комунікативна компетентність позитивно пов'язані як з комунікативними, так і з організаторськими схильностями, натомість експресивність – лише із комунікативними схильностями. Висока саморегуляція емоцій у спілкуванні та обізнаність у правилах спілкування властиві майбутнім психологам тим більше, чим вища їх спрямованість на спілкування, потреба у контактах та лідерські задатки. Експресивність у спілкуванні, тобто висока здатність виражати власні почуття та думки через

жести та інші невербальні засоби спілкування, тим більше, чим більше спрямованість особистості на спілкування, прагнення підтримувати дружні стосунки.

У таблиці 2.10 показано зв'язки комунікативної креативності та комунікативним контролем та комунікативною інтолерантністю.

Таблиця 2.10

**Кореляції показників комунікативної креативності,
комунікативного контролю та інтолерантності**

Показники комунікативної креативності	Комунікативний контроль	Комунікативна інтолерантність
Легкість	0,37***	-0,29**
Самопрезентація	0,06	-0,01
незалежність	0,34***	-0,29**
Конфліктність	0,24*	-0,17*
Емоційна стійкість	0,38**	-0,30**
Маніпулятивність	-0,09	0,18*
Експресивність	0,10	-0,13
Комунікативна компетентність	0,25**	-0,08

Комунікативна легкість передбачає вищі показники комунікативного контролю та комунікативної толерантності. Легкість в ініціації розмови з іншими, вміння перемикається на різні теми, уважність до партнера по спілкуванню передбачає високу комунікативну саморегуляцію та самоконтроль, повагу до співрозмовника, незалежно від рівня його комунікативних умінь, інтелектуальних здатностей, особистісних особливостей тощо.

Самопрезентація та експресивність не мають значущих зв'язків із комунікативною толерантністю та контролем у спілкуванні з іншими.

Емоційна стійкість передбачає вищі показники комунікативного контролю та комунікативної толерантності. Вміння регулювати власні емоційні стани у комунікативних ситуаціях тим більше, чим більше розвинений комунікативний контроль, тобто вміння регулювати свої стани у спілкуванні в цілому, і чим більше особистість толерантно ставиться до різних партнерів по спілкуванню.

Маніпулятивність негативно пов'язана із комунікативною толерантністю. Чим більше виражена спрямованість на використання партнера по спілкуванню задля своїх власних цілей, тим більша нетерпимість до нього в цілому.

Комунікативна компетентність позитивно корелює із комунікативним контролем. Обізнаність у правилах спілкування передбачає вищий комунікативний контроль, тобто вміння відслідковувати власні емоції у спілкуванні.

У таблиці 2.11 показано зв'язки комунікативної креативності та стилів спілкування. Комунікативна легкість негативно пов'язана із індіферентним, авторитарним та маніпулятивним стилем спілкування (у порядку значущості та сили зв'язків) та позитивно корелює із діалогічністю у спілкуванні. Отже, чим більш вільною є особистість майбутнього психолога в ініціювання комунікації, тим їй менше властиве використання співрозмовника у своїх цілях, домінування у розмові і більше властива повага та прагнення зрозуміти комунікативний намір співрозмовника.

Самопрезентація та маніпулятивність не мають значущих зв'язків із показниками стилів спілкування.

Комунікативна незалежність позитивно корелює із авторитарним стилем спілкування та негативно – із альтероцентричним стилем спілкування. Прагнення домінувати у розмові, небажання підлаштуватись та догодити партнерові по спілкуванню властива майбутнім психологам тим

більше, чим більше вони виявляють автономність та мислення, незалежність висловлювань у розмові.

Таблиця 2.11

Кореляції показників комунікативної креативності та стилів спілкування

Показники комунікативної креативності	Показники комунікативної спрямованості (стилів спілкування)					
	Авторитарна спрямованість у спілкуванні	Маніпулятивна спрямованість у спілкуванні	Конформна спрямованість у спілкуванні	Альтероцентрична спрямованість у спілкуванні	Індиферентна спрямованість у спілкуванні	Діалогічна спрямованість у спілкуванні
Легкість	- 0,39****	-0,33****	-0,18	0,07	-0,44****	0,53****
Самопрезентація	0,02	0,09	-0,10	-0,14	0,06	0,02
Незалежність	0,26**	0,07	-0,18	-0,30****	-0,08	0,05
Конфліктність	0,08	0,08	-0,12	-0,20*	-0,05	0,06
Емоційна стійкість	- 0,42****	- 0,47****	0,10	0,34****	-0,53****	0,43****
Маніпулятивність	-0,05	-0,06	0,01	0,03	-0,12	0,08
Експресивність	0,11	0,04	-0,16	-0,29****	-0,03	0,11
Комунікативна компетентність	-0,27**	-0,32****	0,06	0,16	-0,31****	0,30****

Емоційна стійкість негативно пов'язана із індиферентним, маніпулятивним, авторитарним стилем спілкування (у порядку значущості та сили зв'язків) та позитивно корелює із діалогічністю у спілкуванні та альтероцентричною спрямованістю у спілкуванні. Здатність до емоційної саморегуляції у комунікативній діяльності майбутніх психологів позитивно пов'язана із повагою та прагненням зрозуміти співрозмовника, догодити

йому, а не зневажати, використовувати у своїх цілях на тлі байдужості до нього.

Експресивність негативно корелює із альтероцентричним стилем спілкування. Чим більша емоційна виразність у розмові майбутніх психологів, тим менше вони виявляють спрямованість на погодження із думкою співрозмовника чи опонента.

Комунікативна компетентність позитивно корелює із діалогічною спрямованістю у спілкуванні, натомість негативно пов'язана із маніпулятивним, індиферентним та авторитарним стилями спілкування. Знання правил спілкування у комунікативній діяльності майбутніх психологів позитивно пов'язана із прагненням встановлення паритетних стосунків із співрозмовником, та не передбачає зневагу, використання його у своїх цілях на тлі байдужості до нього.

У таблиці 2.12 показано зв'язки комунікативної креативності та вербальною креативністю.

Таблиця 2.12

Кореляції показників комунікативної креативності та вербальної креативності

Показники комунікативної креативності	Показники вербальної креативності			
	Швидкість	Гнучкість	Оригінальність	Розробленість
Легкість	-0,11	0,21*	0,47*****	0,24**
Самопрезентація	-0,11	0,02	0,01	0,04
Незалежність	-0,03	0,38*****	0,36*****	0,26***
Конфліктність	-0,13	0,11	0,20*	0,04
Емоційна стійкість	0,08	0,28***	0,52*****	0,19*
Маніпулятивність	0,13	-0,05	-0,03	-0,11
Експресивність	0,16*	0,02	0,09	0,05
Комунікативна компетентність	-0,17*	0,13	0,29***	0,05

Комунікативна легкість позитивно корелює із вербальною оригінальністю, розробленістю та гнучкістю. Легкість в ініціюванні соціальних контактів, підтримці соціальних зв'язків, веденні розмови та переговорів передбачає більшу вербальну оригінальність, гнучкість у перемиканні вербальних асоціацій, більшу деталізованість у створенні вербальних творчих продуктів.

Самопрезентація, експресивність та маніпулятивність не мають значущих зв'язків із показниками вербальної креативності. Конфліктність комунікативної креативності позитивно корелює із вербальною оригінальністю на рівні тенденції.

Комунікативна незалежність позитивно корелює із вербальною гнучкістю, оригінальністю та розробленістю. Автономність мислення у комунікації передбачає вищу гнучкість у творчому продукуванні віддалених асоціацій, самобутність та унікальність цих асоціацій, деталізованість метафор.

Емоційна стійкість позитивно корелює із вербальною оригінальністю, гнучкістю та розробленістю. Здатність до емоційної саморегуляції у розмові із партнером чи опонентом передбачає більшу вербальну оригінальність, гнучкість у перемиканні вербальних асоціацій, більшу проробку у створенні вербальних творчих продуктів.

Комунікативна експресивність позитивно корелює із швидкістю вербальної креативності на рівні тенденції. Емоційна виразність мовлення та жестикуляції у спілкуванні передбачає більший темп творчого продукування асоціацій.

Комунікативна компетентність позитивно корелює із вербальною оригінальністю, а також негативно на рівні тенденції – із швидкістю вербальної креативності. Знання правил комунікацій передбачає повільність, проте більшу оригінальність у створенні словесних повідомлень та текстів.

У таблиці 2.13 показано зв'язки комунікативної креативності та емоційною креативністю.

Таблиця 2.13

Кореляції показників комунікативної креативності та емоційної креативності

Показники комунікативної креативності	Показники емоційної креативності			
	Емоційна готовність	Новизна	Ефективність	Аутентичність
Легкість	0,21*	0,09	0,25**	0,05
Самопрезентація	0,09	0,15	0,10	-0,09
Незалежність	0,32**	0,19*	0,31***	0,11
Конфліктність	0,09	0,09	0,19*	0,12
Емоційна стійкість	0,16	-0,05	0,18*	0,09
Маніпулятивність	-0,01	0,11	0,09	0,09
Експресивність	0,15	0,17*	0,21*	0,14
Комунікативна компетентність	0,11	0,08	0,10	-0,12

Комунікативна легкість позитивно корелює із ефективністю та готовністю. Легкість вступу до спілкування та підтримки розмови передбачає вищі показники ефективності застосування емоційного досвіду у життєдіяльності та вищу готовність до звернення до свого емоційного світу задля поліпшення розуміння інших людей та ситуації.

Самопрезентація, комунікативна компетентність та маніпулятивність не мають значущих зв'язків із показниками емоційної креативності.

Комунікативна незалежність позитивно корелює із готовністю, ефективністю та новизною. Автономність мислення при спілкуванні, незалежність думок та позицій, що висловлюються, передбачає вищу готовність до використання емоцій у життєдіяльності, ефективність такого використання та здатність переживати новий емоційний досвід.

Конфліктність та емоційна стійкість комунікативної креативності позитивно корелюють із ефективністю емоційної креативності. Здатність відкрито висловлювати власну позицію всупереч думки більшості, при цьому проявляючи емоційну стабільність передбачає більшу ефективність застосування емоційного досвіду у спілкуванні.

Комунікативна експресивність позитивно корелює із новизною та ефективністю емоційної креативності на рівні тенденції. Виразність у прояві емоцій у спілкуванні передбачає вищу новизну пережитих емоцій у повсякденному житті, спілкуванні та професійній діяльності та більше ефективність застосування емоційного досвіду у житті.

У таблиці 2.14 показано зв'язки комунікативної креативності та соціальною креативністю.

Таблиця 2.14

Кореляції показників комунікативної креативності та соціальної креативності

Показники комунікативної креативності	Соціальна креативність (самооцінка)	Соціальна креативність (фактична)
Легкість	0,42****	0,39****
Самопрезентація	0,04	-0,05
Незалежність	-0,03	0,27**
Конфліктність	0,12	0,12
Емоційна стійкість	0,22*	0,20*
Маніпулятивність	0,08	0,02
Експресивність	0,17*	0,16*
Комунікативна компетентність	0,32***	0,21*

Комунікативна легкість позитивно корелює із соціальною креативністю як за результатами саморефлексії майбутніх психологів, так і за результатами тестування цієї здатності. Легкість у спілкуванні передбачає більшу здатність вирішувати складні ситуації міжособистісної взаємодії.

Комунікативна незалежність не пов'язана із самооцінкою власних соціально-творчих здатностей, проте позитивно корелює із їх фактичним рівнем. Автономність позиції у спілкуванні властива майбутнім психологам, які переконані у тому, що здатні ефективно вирішувати складні ситуації у спілкування, проте по факту вони виявляють недостатню сумлінність та креативність у розв'язанні проблем у спілкуванні з іншими.

Самопрезентація, комунікативна конфліктність та маніпулятивність не мають значущих зв'язків із показниками соціальної креативності.

Комунікативна емоційна стійкість позитивно корелює із соціальною креативністю як за результатами саморефлексії майбутніх психологів, так і за результатами тестування цієї здатності. Емоційна стабільність у спілкуванні передбачає вищу соціальну креативність як здатність ефективно розв'язувати проблеми міжособистісної взаємодії.

Комунікативна експресивність позитивно корелює із соціальною креативністю на рівні тенденції. Майбутні психологи із більшою емоційною виразністю у спілкуванні проявляють вищу здатність ефективно вирішувати нестандартні проблеми соціальної взаємодії.

Комунікативна компетентність позитивно пов'язана із соціальною креативністю. Обізнаність у правилах та законах між особовою взаємодією передбачає більшу креативність у вирішенні нетривіальних соціальних ситуацій.

У таблиці 2.15 показано зв'язки комунікативної креативності та емоційного інтелекту.

Таблиця 2.15

Кореляції показників комунікативної креативності та емоційного інтелекту

Показники комунікативної креативності	Показники емоційного інтелекту				
	Розуміння чужих емоцій	Управління чужими емоціями	Розуміння своїх емоцій	Управління своїми емоціями	Контроль експресії
Легкість	0,18*	0,37***	0,10	0,13	0,22*
Самопрезентація	-0,03	0,04	0,03	-0,00	-0,03
Незалежність	0,22*	0,28**	-0,03	-0,00	0,01
Конфліктність	0,09	0,16	0,02	0,18*	0,00
Емоційна стійкість	0,00	0,07	0,09	-0,05	0,18*
Маніпулятивність	0,08	0,09	0,06	0,04	-0,13
Експресивність	0,02	0,15	0,06	0,13	0,03
Комунікативна компетентність	0,01	0,11	0,06	-0,05	0,07

Комунікативна легкість позитивно корелює із здатністю управляти емоціями інших, контролем експресії та розумінням емоцій інших. Легкість в ініціювання спілкування з іншими передбачає вищий емоційний інтелект, здатність керувати емоційними станами співрозмовника, чинити на нього емоційний вплив, навіювання, здатність контролювати власну мімічну та іншу невербальну експресію, розуміти причини та наслідки виникнення певних емоцій у співрозмовника.

Самопрезентація, комунікативна маніпулятивність, експресивність та комунікативна компетентність не мають значущих зв'язків із показниками емоційного інтелекту.

Комунікативна незалежність пов'язана управлінням чужими емоціями та їх розумінням. Автономність висловлювання думок та позицій передбачає

у майбутніх психологів більшу здатність розуміти та керувати емоціями співрозмовника.

Комунікативна конфліктність позитивно корелює із здатністю до управління своїми емоціями на рівні тенденції. Схильність до чіткого та непохитного висловлювання власної думки всупереч правил ввічливості передбачає більше емоційне самокерування.

Емоційна стійкість позитивно пов'язана із контролем експресії на рівні тенденції. Здатність до емоційної саморегуляції у спілкуванні властива майбутнім психологам із більшою здатністю контролювати власні невербальні реакції.

У таблиці 2.16 показано зв'язки комунікативної креативності та соціального інтелекту.

Таблиця 2.16

Кореляції показників комунікативної креативності та соціального інтелекту

Показники комунікативної креативності	Показники субтестів тесту соціального інтелекту			
	1	2	3	4
Легкість	0,05	0,09	-0,02	0,11
Самопрезентація	-0,02	0,04	0,03	-0,08
Незалежність	0,24**	0,12	0,22*	-0,02
Конфліктність	-0,01	-0,06	-0,07	-0,03
Емоційна стійкість	0,16	0,26**	0,19*	0,25**
Маніпулятивність	-0,23*	-0,07	-0,08	-0,07
Експресивність	-0,00	-0,01	0,04	-0,14
Комунікативна компетентність	0,06	0,07	0,09	0,20*

Комунікативна легкість, самопрезентація, конфліктність, експресивність не мають значущих зв'язків із показниками соціального інтелекту.

Комунікативна незалежність пов'язана із здатністю передбачати наслідки поведінки у взаємодії з іншими та здатністю розуміти вербальну експресію. Автономність у висловлюванні власної позиції у розмові чи доповіді передбачає більше вміння прогнозувати наслідки розгортання соціальної взаємодії, більш точне розуміння вербальних повідомлень у різних ситуаціях та контекстах.

Емоційна стійкість позитивно пов'язана із здатністю розуміти вербальну та невербальну експресію, розпізнавати структуру міжособистісних ситуацій у поступовій динаміці. Емоційна стабільність у різних ситуаціях спілкування передбачає вміння розуміти вербальні та невербальні повідомлення від партнера по спілкуванню у різних ситуаціях та контекстах, відслідковувати перебіг змін у спілкуванні з часом при плинні обставин.

Комунікативна компетентність позитивно корелює із здатністю розпізнавати структуру міжособистісних ситуацій у поступовій динаміці. Обізнаність у правилах спілкування передбачає більшу здатність розпізнавати нюанси соціальної взаємодії у процесі їх перебігу.

У таблиці 2.17 показано зв'язки комунікативної креативності та рольової компетентності. Комунікативна легкість позитивно корелює із здатністю вирішувати рольові конфлікти, широтою рольового репертуару, рольовою рефлексією, рольовою гнучкістю. Легкість у спілкуванні, невимушеність в ініціації розмови передбачає більшу здатність узгоджувати соціальні ролі, відповідати ним у кожній конкретній ситуації взаємодії, усвідомлювати адекватність власних ролей, змінювати ролі за вимогою ситуації.

Самопрезентація та маніпулятивність не мають значущих зв'язків із показниками рольової компетентності.

Таблиця 2.17

Кореляції показників комунікативної креативності та рольової компетентності

Показники комунікативної креативності	Показники рольової компетентності			
	Рольова рефлексія	Широта рольового репертуару	Рольова гнучкість	Здатність вирішувати рольові конфлікти
Легкість	0,33***	0,34****	0,31***	0,42****
Самопрезентація	0,11	0,13	-0,00	0,14
Незалежність	0,29**	0,20*	0,41****	0,20*
Конфліктність	0,14	0,22*	0,18*	0,14
Емоційна стійкість	0,21*	0,16	0,12	0,23*
Маніпулятивність	-0,01	-0,09	-0,05	-0,05
Експресивність	0,15	0,12	0,17*	0,11
Комунікативна компетентність	0,17*	0,16	0,04	0,19*

Комунікативна незалежність позитивно корелює із рольовою гнучкістю, рольовою рефлексією, широтою рольового репертуару, здатністю вирішувати рольові конфлікти. Автономність у висловлюванні власної комунікативної позиції, незалежність від думок інших у спілкуванні передбачає більшу рольову гнучкість як здатність перемикається із роль на роль, володіння більшим діапазоном ролей, усвідомлення доречності обраної ролі, вміння підбирати адекватну для конфліктної ситуації роль та обізнаність у тому, які ролі є більш сприятливими для вирішення конфліктної ситуації.

Конфліктність комунікативної креативності позитивно корелює із широтою рольового репертуару та рольовою гнучкістю. Вміння відкрито відстоювати власну позицію, нонконформізм передбачає ширший діапазон використовуваних майбутніми психологами ролей та вміння їх постійно змінювати згідно певної ситуації.

Емоційна стійкість позитивно корелює із здатністю вирішувати рольові конфлікти та рольовою гнучкістю. Емоційна стабільність у спілкуванні передбачає вміння успішно розв'язувати рольові конфлікти, вміння перемикатись із ролі на роль.

Комунікативна експресивність позитивно корелює із рольовою гнучкістю на рівні тенденції. Виразність у спілкуванні у майбутніх психологів передбачає вищу рольову гнучкість як вміння змінювати ролі.

Комунікативна компетентність позитивно корелює із здатністю вирішувати рольові конфлікти та рольовою гнучкістю на рівні тенденції. Обізнаність у правилах і законах комунікації передбачає у майбутніх психологів вищу здатність розв'язувати суперечливі соціальні ситуації, змінювати ролі.

2.3 Типологічні особливості комунікативної креативності майбутніх психологів.

Наступним завданням емпіричного дослідження було виявлення типологічної специфіки комунікативної креативності у сфері міжособистісної взаємодії та спілкування. На рис. 2.1 показано кластерні профілі комунікативної креативності майбутніх психологів.

Перший кластер утворений помірними показниками усіх параметрів комунікативної креативності, крім емоційної стійкості, за яким профіль характеризується достатньо високим рівнем, саме тому ця група майбутніх психологів, що відповідає рівневим параметрам цього профілю комунікативної креативності була названа «Емоційно стійкі студенти-психологи».

Другий кластер утворений помірними показниками усіх параметрів комунікативної креативності, крім комунікативної компетентності, за яким профіль характеризується достатньо високим рівнем, саме тому ця група майбутніх психологів, що відповідає рівневим параметрам цього профілю комунікативної креативності була названа «Комунікативно компетентні студенти-психологи».

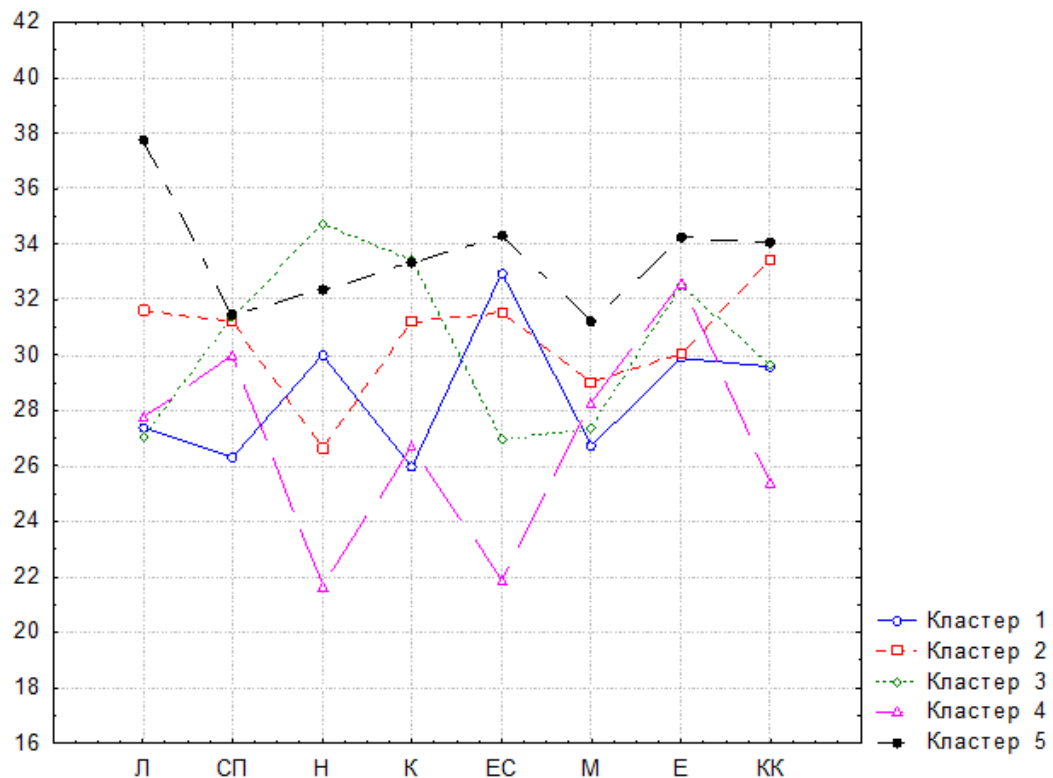

Рис. 2.1 Типологічні профілі комунікативної креативності майбутніх психологів.

Третій кластер характеризується помірними показниками усіх параметрів комунікативної креативності, крім комунікативної незалежності, за яким профіль характеризується достатньо високим рівнем, саме тому ця група майбутніх психологів, що відповідає рівневим параметрам цього профілю комунікативної креативності була названа «Комунікативно незалежні студенти-психологи».

Четвертий профіль утворений помірними показниками більшості параметрів комунікативної креативності на тлі низького рівня таких її параметрів, як комунікативна незалежність, комунікативна стійкість, та комунікативна компетентність. Група майбутніх психологів, що склала даний профіль була названа «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи».

Пятий профіль характеризується високим рівнем усіх параметрів комунікативної креативності, особливо високим рівнем комунікативної

легкості. Крім того студентам цього профілю властиві найвищі по вибірці показники емоційної стійкості, маніпулятивності, експресивності та комунікативної компетентності. Майбутні психологи цього профілю були названі «Комунікативно креативні студенти-психологи».

З метою деталізації психологічного змісту комунікативної креативності психолога нами було здійснено порівняльний аналіз характеристик комунікативної сфери особистості майбутніх психологів із її різними типами.

У таблиці 2.18 показано специфіку комунікативних характеристик темпераменту майбутніх психологів із різними типами комунікативної креативності. «Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються вищим за середній рівень показниками соціальної (комунікативної) ергічності, соціальної (комунікативної) пластичності, нижчими за середній рівень показниками соціальної (комунікативної) швидкості та емоційності. Отже, достатній рівень емоційної стійкості у спілкуванні передбачає помірну потребу в соціальних контактах, достатній рівень засвоєння соціальних форм діяльності, помірне прагнення до лідерства, достатній прояв товарищескості у стосунках, помірну залученість в соціальну діяльність. Ці студенти достатньо легко вміють перемикатися в процесі спілкування з однієї людини на іншу, тяжіють до різноманітності комунікативних програм, готові до різних форм соціального контакту. Виражена емоційна стійкість у спілкуванні, що передбачає високу здатність до саморегуляції психоемоційних станів під час спілкування та соціальної взаємодії, передбачає більшу повільність у рухових актах у процесі спілкування (повільність мовлення при спілкуванні, помірну жестикуляцію тощо), а також помірну емоційність у спілкуванні, достатню стриманість, виваженість.

Таблиця 2.18

Показники комунікативних характеристик темпераменту у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності

	Групи досліджуваних										Н
	«Емоційно стійкі студенти-психологи»		«Комунікативно компетентні студенти-психологи»		«Комунікативно незалежні студенти-психологи»		«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи»		«Комунікативно креативні студенти-психологи»		
СЕР	6,17	2,32	6,80	1,58	6,17	1,85	2,00	1,37	10,00	1,28	81,48**
СП	6,02	3,01	8,10	0,79	4,72	3,00	5,28	3,91	10,46	1,53	59,12**
СШ	3,83	3,00	4,70	3,45	5,97	3,35	6,89	4,20	7,57	3,80	20,13*
СЕМ	4,07	2,85	4,80	3,17	6,14	3,08	6,78	3,61	7,39	3,24	21,03*

«Комунікативно компетентні студенти-психологи» характеризуються вищим за середній рівень показниками соціальної (комунікативної) ергічності, високою соціальною (комунікативною) пластичністю, помірними показниками соціальної (комунікативної) швидкості та емоційності. Обізнаність у соціальній взаємодії, правилах спілкування, достатній комунікативний досвід, вміння передбачити наслідки соціальної взаємодії, що характеризують цей профіль, пов'язані із легкістю у перемиканні в процесі спілкування з однієї людини на іншу, схильністю до реалізації різних комунікативних програм, високу готовність до соціального контакту, виражену потребу у них, схильність до освоєння соціальних форм діяльності, лідерські задатки, товарицькість, залученість в соціальну діяльність, помірну швидкість мовлення та його емоційну виразність.

«Комунікативно незалежні студенти-психологи» відрізняються помірними показниками усіх характеристик темпераменту, отже серед них є

ті, що можуть бути соціально ергічними, пластичними, швидкими у плані соціально темпу, емоційністю, так і виявляти меншу схильність до соціальних контактів, меншу рухливість та менший темп у комунікації, меншу емоційність у спілкуванні.

«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчими показниками комунікативних характеристик темпераменту, зокрема комунікативної ергічності, що зумовлює їх відстороненість, закритість, замкненість, уникнення контактів.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками комунікативної ергічності та пластичності, високими показниками комунікативної швидкості та емоційності. Високі показники комунікативної креативності, що складають даний профіль, передбачають найбільшу вираженість потреби в соціальних контактах, вміння засвоювати різні соціальні форми діяльності, вмотивованість на лідерство, виражену товариську, залученість в соціальну діяльність. Ці студенти легко перемикаються в процесі спілкування з однієї людини на іншу, мають схильність до реалізації різних комунікативних програм, готові вступати у різні соціальні контакти. Їх мовлення та рухи є швидкими, вони є емоційно чутливими у комунікативній сфері: чутливі до невдач у спілкуванні, до оцінок оточуючих людей.

Комунікативна ергічність як прагнення до спілкування та підтримки соціальних контактів є найбільш вираженою у «Комунікативно креативних студентів-психологів» незалежно від рівня академічної успішності (рис. 2.2). В інших студентів рівень академічної успішності так само не позначається на рівні комунікативної ергічності.

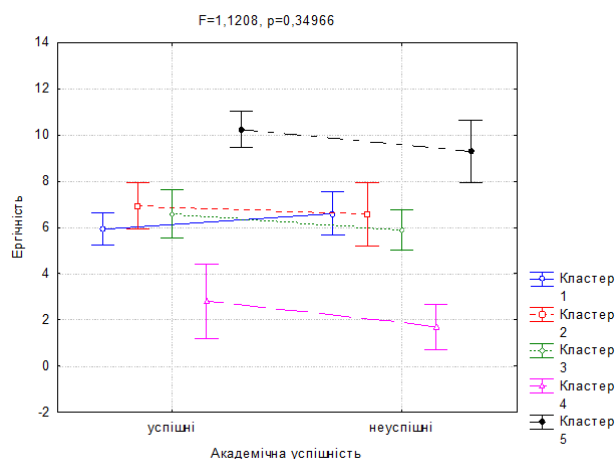

Рис. 2.2 Комуникативна ергічність в залежності від типу комуникативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

Комуникативна пластичність як прагнення до зміни стратегій спілкування та урізноманітнення соціальних контактів є найбільш вираженою у «Комуникативно креативних студентів-психологів» незалежно від рівня академічної успішності (рис 2.3). В інших студентів рівень академічної успішності так само не позначається на рівні комуникативної пластичності, крім «Недостатньо комуникативно креативних студентів-психологів», де висока успішність у навчанні взаємозумовлена із бажанням спілкуватись з іншими людьми.

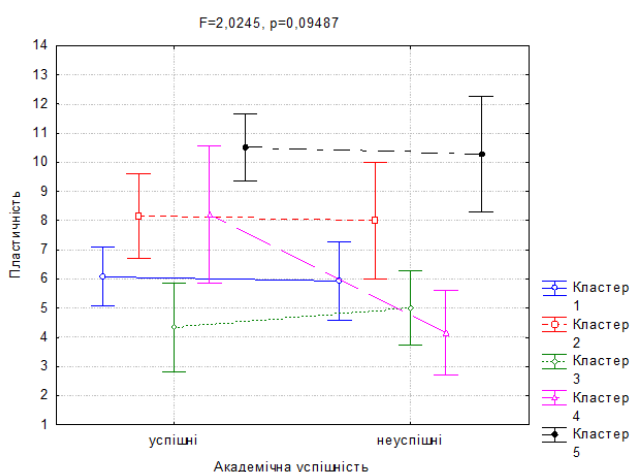

Рис. 2.3 Комуникативна пластичність в залежності від типу комуникативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

Комунікативна швидкість є найвищою у «Недостатньо комунікативно креативних студентів-психологів» із високою академічною успішністю (рис. 2.4).

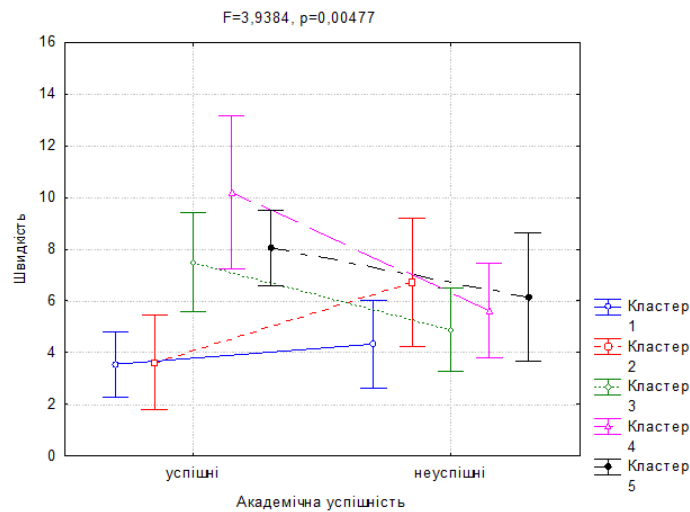

Рис. 2.4 Комунікативна швидкість в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

Комунікативна емоційність є найвищою у «Недостатньо комунікативно креативних студентів-психологів» із високою академічною успішністю (рис. 2.5).

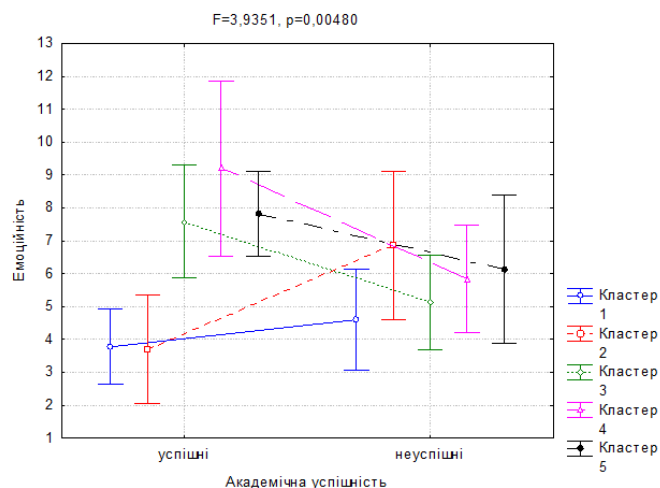

Рис. 2.5 Комунікативна емоційність в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

У таблиці 2.19 показано специфіку емоційної креативності у осіб із різними типами комунікативної креативності.

Таблиця 2.19

Показники емоційної креативності у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності

Показники	Групи досліджуваних										Н
	«Емоційно стійкі студенти-психологи»		«Комунікативно компетентні студенти»		«Комунікативно незалежні студенти»		«Недостатньо комунікативно креативні»		«Комунікативно креативні студенти»		
Емоційна готовність	14,76	3,91	26,90	2,07	26,59	5,05	14,72	2,74	27,68	2,87	93,12
Новизна	38,02	6,92	40,80	7,84	46,03	7,97	41,78	3,35	48,36	8,01	32,85
Ефективність	9,05	1,70	17,30	0,57	18,79	1,90	12,89	0,83	23,32	9,17	108,42
Аутентичність	11,00	4,73	14,55	1,73	14,79	1,24	12,39	6,71	16,00	5,31	26,87

«Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються низькими показниками готовності переживати новий емоційний досвід, малою ефективністю його використання для спілкування та діяльності, поимірною автентичністю емоційного досвіду. Отже, достатній рівень емоційної стійкості у спілкуванні передбачає неготовність переживати нові бурхливі емоції, емоційно підкріплювати себе у діяльності, застосовувати емоційний досвід у житті.

«Комунікативно компетентні студенти-психологи» характеризуються вищим за середній рівень показниками готовності емоційної креативності, помірними показниками новизни, ефективності та автентичності емоційної креативності. Обізнаність у правилах спілкування та соціальної взаємодії, що

характеризує цей профіль, пов'язана із відкритістю до нового емоційного досвіду.

«Комунікативно незалежні студенти-психологи» відрізняються помірними показниками усіх характеристик емоційної креативності, отже вони є достатньо готовими до сприйняття та засвоєння нового емоційного досвіду, здатні асимілювати нові емоції, реалізувати їх у діяльності.

«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчими показниками емоційної креативності.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками емоційної креативності. Дана група студентів відкрита до нового емоційного досвіду, здатна застосовувати його в особистому житті та професійній діяльності.

З рис. 2.6 видно, що академічна успішність не впливає на рівень готовності емоційної креативності, яка загалом характеризує більшою мірою «Комунікативно компетентних студентів-психологів», «Комунікативно незалежних студентів-психологів» та «Комунікативно креативних студентів-психологів».

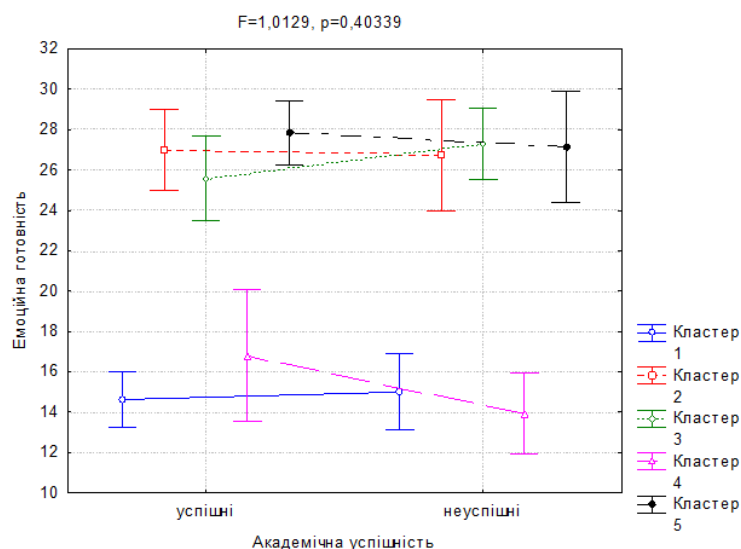

Рис. 2.6 Готовність емоційної креативності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

У «Комунікативно креативних студентів-психологів» з високою академічною успішністю показники новизни емоційної креативності є найвищими по вибірці (рис. 2.7).

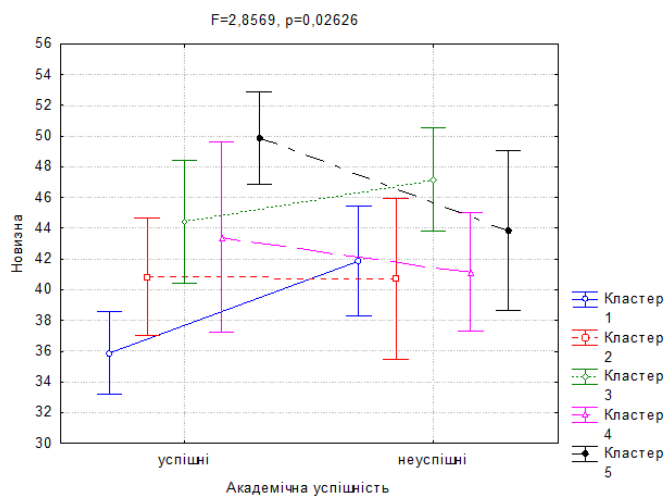

Рис. 2.7 Новизна емоційної креативності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

З рис. 2.8 видно, що академічна успішність не впливає на рівень ефективності емоційної креативності, яка загалом характеризує більшою мірою «Комунікативно креативних студентів-психологів».

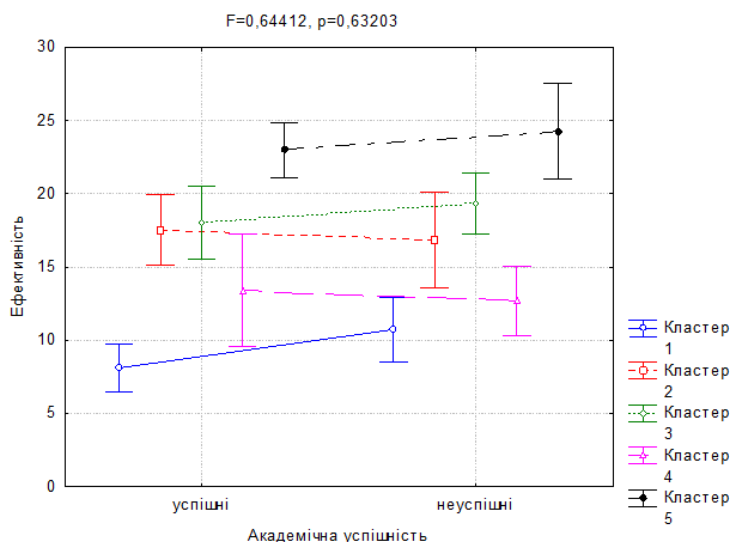

Рис. 2.8 Ефективність емоційної креативності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

У «Комунікативно креативних студентів-психологів» з низькою академічною успішністю показники автентичності емоційної креативності є найвищими по вибірці (рис. 2.9).

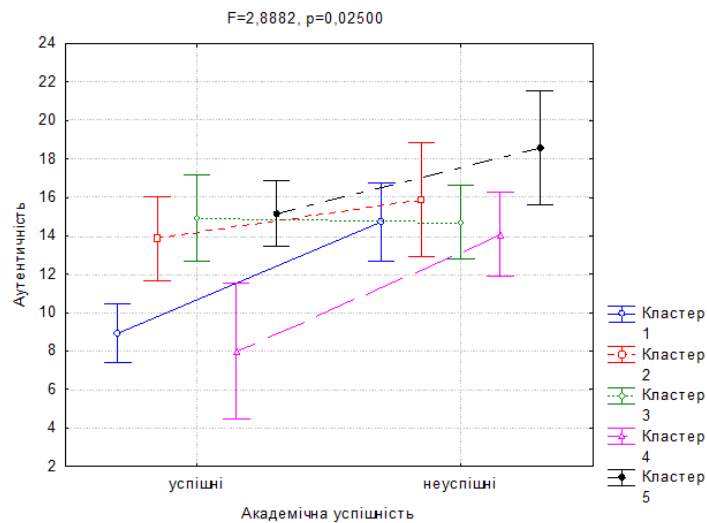

Рис. 2.9 Автентичність емоційної креативності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

Загалом низька академічна успішність позитивно позначається на автентичності емоційної креативності незалежно від типу комунікативної креативності майбутніх психологів.

У таблиці 2.20 показано відмінності у показниках емоційного інтелекту у майбутніх психологів із різними типами комунікативної креативності.

«Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються низькими показниками розуміння чужих емоцій на тлі середньо вибіркового показників інших здатностей емоційного інтелекту. Отже, достатній рівень емоційної стійкості та достатня здатність до розуміння власних емоцій та їх самокерування у них проявляються на тлі низького рівня здатності до розуміння емоцій інших людей.

«Комунікативно компетентні студенти-психологи» характеризуються достатнім рівнем емоційного інтелекту. Обізнаність у правилах спілкування та соціальної взаємодії, що характеризує цей профіль, передбачає достатній

рівень розуміння своїх емоцій та емоцій інших людей, емоційного самоуправління та керування емоціями інших.

Таблиця 2.20

Показники емоційного інтелекту у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності

	Групи досліджуваних										Н	р
	«Емоційно стійкі студенти-психологи»		«Комунікативно компетентні студенти-психологи»		«Комунікативно незалежні студенти-психологи»		«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи»		«Комунікативно креативні студенти-психологи»			
РЧЕ	19,95	5,16	23,30	2,00	24,45	3,86	22,94	3,51	23,82	6,04	14,39	0,01
УЧЕ	17,29	4,80	16,80	3,38	20,83	4,30	15,72	7,43	25,96	3,02	59,62	0,0001
РСЕ	18,07	6,30	16,75	3,11	18,72	3,68	23,11	8,34	19,79	4,49	10,50	0,05
УСЕ	14,36	4,20	13,15	2,03	14,93	2,58	17,11	2,19	16,43	1,83	24,75	0,0001
КЕ	9,79	3,46	11,90	3,14	10,72	3,30	11,11	1,75	13,50	3,96	17,25	0,01

«Комунікативно незалежні студенти-психологи» відрізняються помірними показниками усіх характеристик емоційного інтелекту та високими показниками управління своїми емоціями, отже вони є достатньо самокеровані в емоційному аспекті.

«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчими показниками емоційного інтелекту на тлі середньо вибіркового значень показників здатності до управління своїми емоціями.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками емоційного інтелекту. Дана група студентів розуміє емоційний світ людини, розуміється у власних емоційних

переживаннях та їх причинах, вмiє управляти емоцiями, що є професiйно важливими характеристиками психолога.

З рис. 2.10 видно, що академічна успішність не впливає на рівень здатності до розуміння чужих емоцій, яка загалом менш виражена у «Емоційно стійких студентів-психологів».

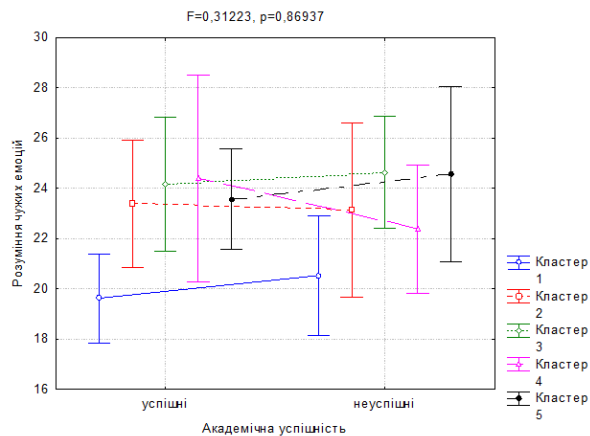

Рис. 2.10 Здатність до розуміння чужих емоцій в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

У «Комунікативно креативних студентів-психологів» з високою академічною успішністю показники здатності до управління чужими емоціями є найвищими по вибірці (рис. 2.11).

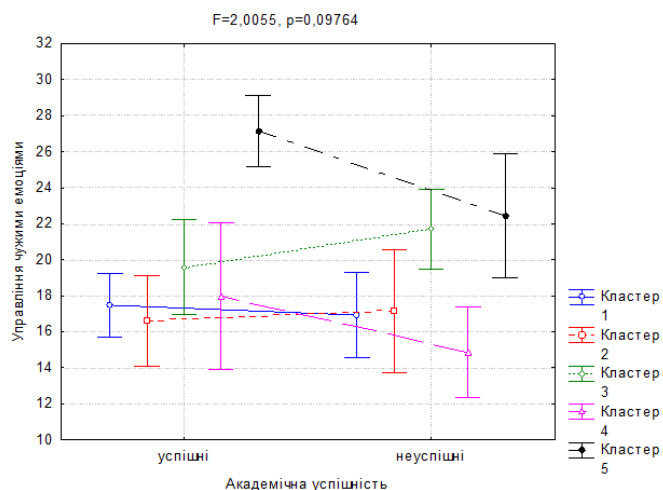

Рис. 2.11 Здатність до управління чужими емоціями в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

У «Недостатньо комунікативно креативних студентів-психологів» з високою академічною успішністю показники здатності до управління своїми емоціями є найвищими по вибірці (рис. 2.12).

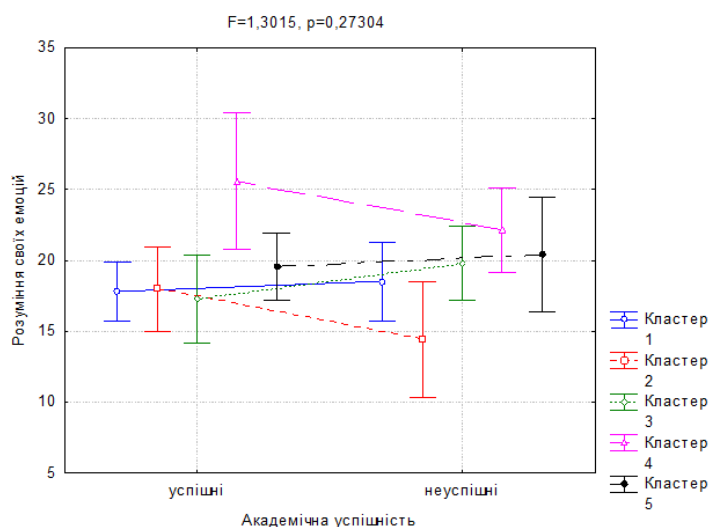

Рис. 2.12 Здатність до розуміння своїх емоцій в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

З рис. 2.13 видно, що академічна успішність не впливає на рівень здатності до управління своїми емоціями, яка загалом менш виражена у «Комунікативно компетентних студентів-психологів».

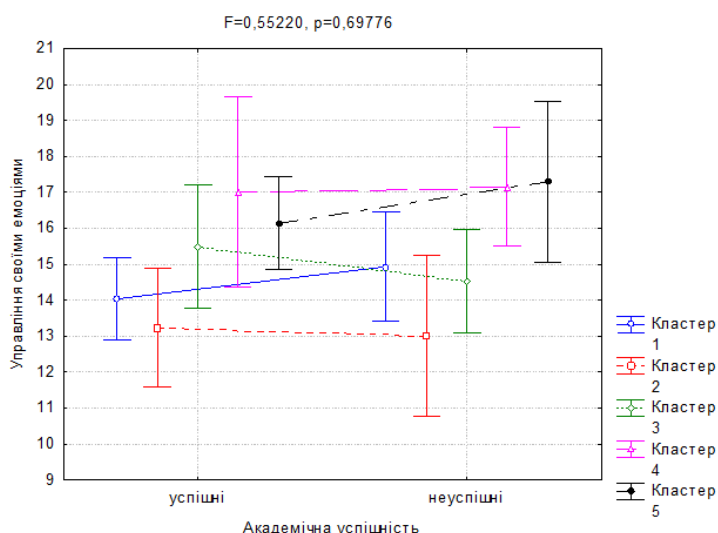

Рис. 2.13 Здатність до управління своїми емоціями в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

З рис. 2.14 видно, що академічна успішність не впливає на рівень контролю експресії, яка утім є менш вираженою у «Емоційно стійких студентів-психологів» із високою успішністю у навчанні.

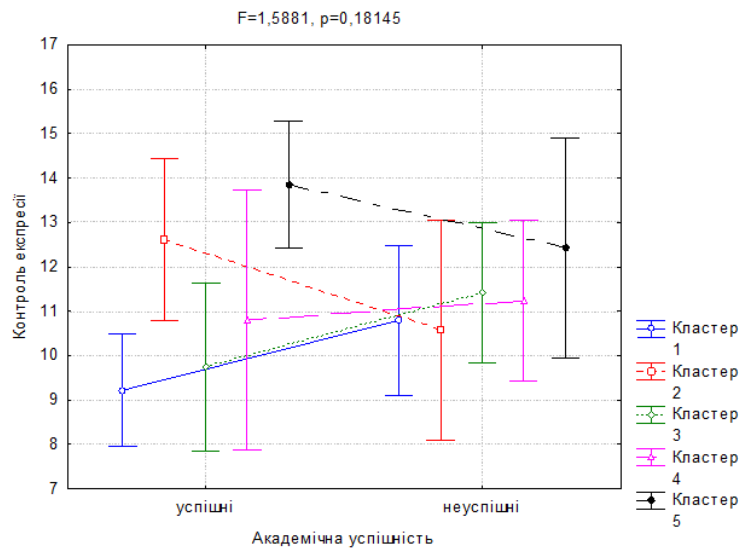

Рис. 2.14 Здатність контролювати експресію в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

У таблиці 2.21 подано результати порівняння комунікативної спрямованості студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності. «Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються конформним та альтероцентричним стилем спілкування, проте їм також властива і діалогічність у спілкуванні. Отже, достатній рівень емоційної стійкості у структурі комунікативної креативності проявляється у схильності погоджуватись із співрозмовником, приймати його позицію, поступаючись власними інтересами, прагненням допомогти та зрозуміти партнера по спілкуванню.

«Комунікативно компетентні студенти-психологи» характеризуються достатнім рівнем альтероцентричної спрямованості у спілкуванні та високою діалогічністю у спілкуванні. Обізнаність у правилах спілкування та соціальній взаємодії передбачає достатній рівень розуміння комунікативних

потреб співрозмовника, прагнення мати паритет у спілкуванні, досягнутий на принципах взаємного розуміння.

Таблиця 2.21

Показники комунікативної спрямованості у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності

	Групи досліджуваних										Н
	«Емоційно стійкі студенти-психологи»		«Комунікативно компетентні студенти-»		«Комунікативно незалежні студенти-»		«Недостатньо комунікативно креативні»		«Комунікативно креативні студенти-»		
Авторитарна	0,83	1,08	0,15	0,37	7,83	1,56	5,28	1,32	0,07	0,26	111,13
Маніпулятивна	1,90	2,39	0,15	0,37	5,52	2,05	6,17	0,71	0,04	0,19	92,38
Конформна	5,19	1,74	0,00	0,00	0,66	0,77	0,61	0,85	0,07	0,26	108,94
Альтероцентрична	5,14	1,49	5,50	0,69	0,24	0,44	0,50	0,79	1,07	1,09	107,11
Індиферентна	3,29	2,92	0,00	0,00	3,72	1,89	6,28	0,46	0,07	0,38	78,42
Діалогічна	3,50	2,73	14,20	1,06	2,03	1,45	1,06	0,87	18,61	1,03	103,29

«Комунікативно незалежні студенти-психологи» відрізняються помірними показниками усіх характеристик емоційного інтелекту та високими показниками управління своїми емоціями, отже стиль спілкування у них проявляється у схильності мати перевагу у спілкуванні, домінувати, нав'язувати свою думку, невмінням вислухати, поступитись, зрозуміти комунікативні наміри партнера по спілкуванню.

«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються помірними показниками авторитарного, маніпулятивного та індиферентного стилів спілкування. Отже, вони або прагнуть бути лідером, домінувати у спілкуванні та конкретній розмові, або

використовують співрозмовника для досягнення своїх цілей, або байдуже ставляться до співрозмовника, нехтуючи його потреби.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками діалогічної спрямованості у спілкуванні. Дана група студентів розуміє власні комунікативні наміри та поважає потреби співрозмовника, прагне дійти консенсусу та взаєморозуміння у будь-якій комунікативній ситуації.

На рис. 2.15 показано специфіку авторитарної спрямованості у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

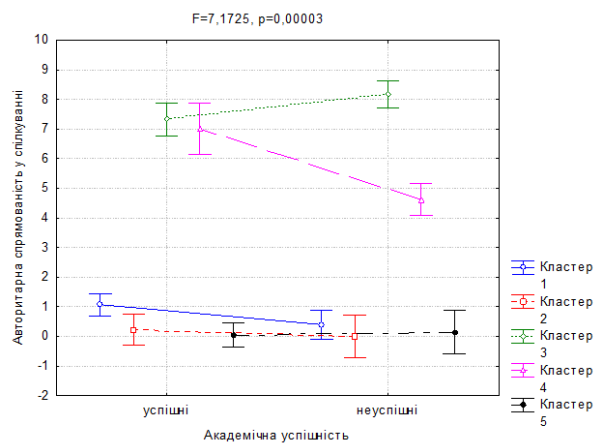

Рис. 2.15 Авторитарна спрямованість у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Комунікативно незалежні студенти-психологи» характеризуються найвищими показниками авторитарної спрямованості у спілкуванні незалежно від рівня академічної успішності. «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» із високою академічною успішністю також мають вищі показники авторитарного стилю спілкування. Усі інші студенти з іншими типами комунікативної креативності не віддають перевагу авторитарному стилю спілкування.

На рис. 2.16 показано специфіку маніпулятивної спрямованості у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

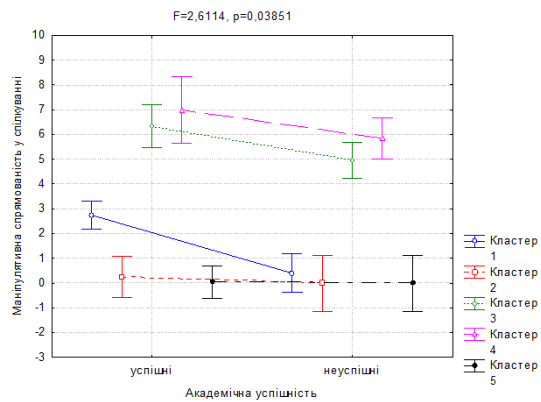

Рис. 2.16 Маніпулятивна спрямованість у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Комунікативно незалежні студенти-психологи» та «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» мають найвищі показники маніпулятивної спрямованості у спілкуванні незалежно від рівня академічної успішності. Усі інші студенти-психологи мають загалом низький рівень маніпулятивного стилю спілкування.

На рис. 2.17 показано специфіку конформної спрямованості у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

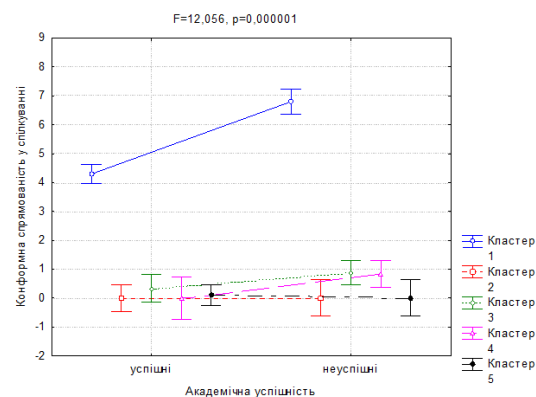

Рис. 2.17 Конформна спрямованість у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються найвищими показниками конформного стилю спілкування, особливо за умови низької академічної успішності. Інші категорії студентів загалом не віддають перевагу конформності у спілкуванні.

На рис. 2.18 показано специфіку альтероцентричної спрямованості у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

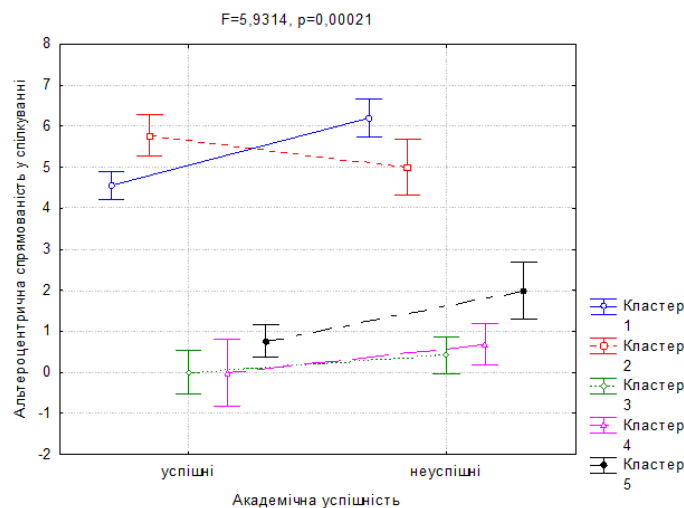

Рис. 2.18 Альтероцентрична спрямованість у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються альтероцентричним стилем спілкування у більшій мірі за умови низької академічної успішності, а «Комунікативно компетентні студенти-психологи» - за умови високої академічної успішності. Іншим студентам цей тип спілкування загалом не властивий.

На рис. 2.19 показано специфіку індиферентної спрямованості у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

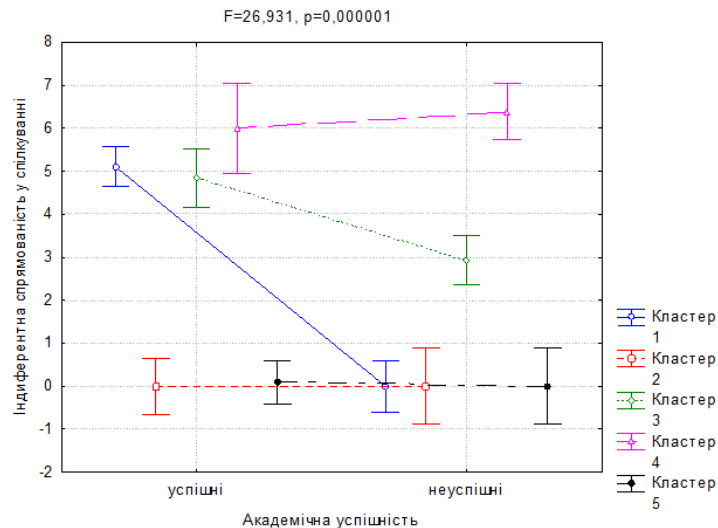

Рис. 2.19 Індиферентна спрямованість у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються індиферентним стилем спілкування у більшій мірі за умови високої академічної успішності, натомість низька академічна успішність у них не передбачає вибір цього стилю спілкування. «Комунікативно незалежні студенти-психологи» відрізняються високими показниками індиферентного стилю спілкування також за умови високої академічної успішності, а «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» віддають перевагу цьому стилю спілкування незалежно від рівня успішності у навчанні.

На рис. 2.20 показано специфіку діалогічної спрямованості у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

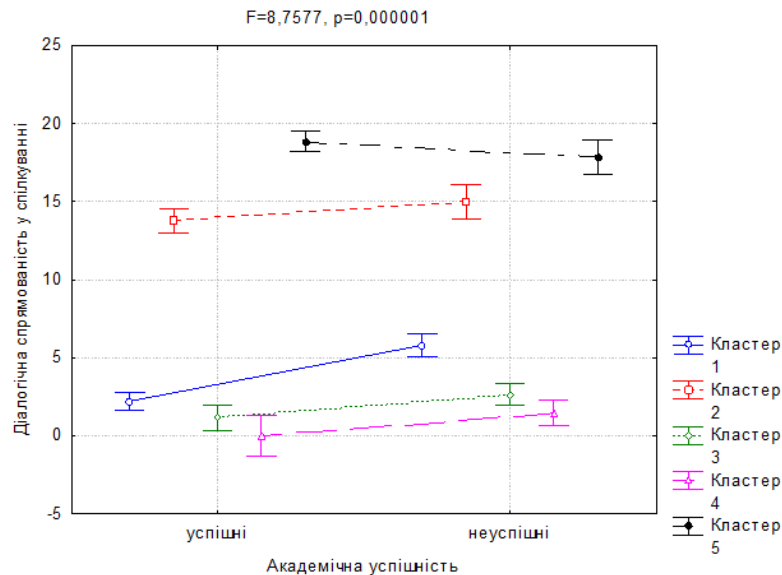

Рис. 2.20 Діалогічна спрямованість у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками діалогічної спрямованості у спілкуванні незалежно від рівня академічної успішності.

У таблиці 2.22 показано специфіку комунікативних та організаторських схильностей у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності. «Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються помірними показниками комунікативних та організаторських схильностей. Отже, достатній рівень здатності до саморегуляції емоцій у спілкуванні як прояв комунікативної творчості передбачає помірні комунікативні нахили та середній рівень організаторських здібностей.

«Комунікативно компетентні студенти-психологи» характеризуються достатнім рівнем комунікативних та організаторських схильностей. Обізнаність у проблемах спілкування, вираженість у спілкуванні, вміння виходити із конфліктних ситуацій загалом пов'язана із достатнім рівнем комунікативних нахилів, вираженій потребі у спілкуванні, організаторськими задатками.

Таблиця 2.22

Показники комунікативних та організаторських схильностей у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності

	Групи досліджуваних										Н
	«Емоційно стійкі студенти-психологи»	«Комунікативно компетентні студенти-»	«Комунікативно незалежні студенти-»	«Недостатньо комунікативно креативні»	«Комунікативно креативні студенти-»						
Комунікативні схильності	10,02	3,06	14,10	2,45	8,86	3,49	5,56	4,80	16,79	3,26	72,15
Організаторські схильності	10,95	2,98	14,40	2,28	12,07	4,14	8,39	4,86	16,04	2,03	49,51

«Комунікативно незалежні студенти-психологи» відрізняються середньо-низьким рівнем комунікативних схильностей та достатньо високим рівнем організаторських схильностей. Такі студенти прагнуть управляти іншими, проте у них слабо виражена потреба у спілкуванні.

«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем комунікативних та організаторських схильностей.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками комунікативних та організаторських схильностей.

На рис. 2.21 показано специфіку комунікативних схильностей у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

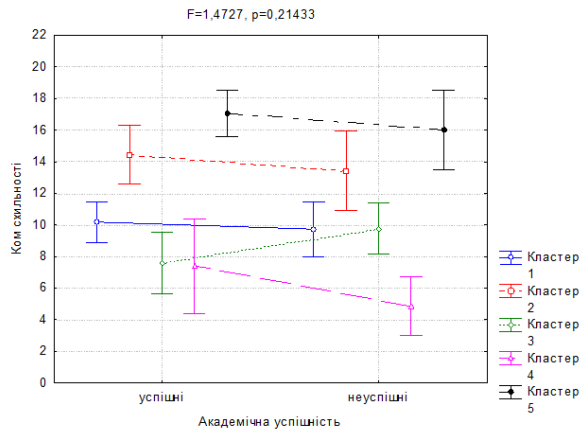

Рис. 2.21 Комунікативні схильності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками комунікативних схильностей незалежно від типу комунікативної креативності. «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем комунікативних схильностей.

На рис. 2.22 показано специфіку організаторських схильностей у спілкуванні в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

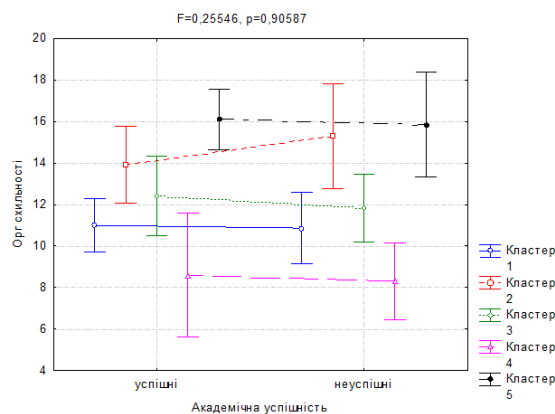

Рис. 2.22 Організаторські схильності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками організаторських схильностей незалежно від типу комунікативної креативності. «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем організаторських схильностей.

У таблиці 2.23 показано специфіку соціальної креативності у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності.

Таблиця 2.23

Показники соціальної креативності у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності

	Групи досліджуваних										Н
	«Емоційно стійкі студенти-психологи»		«Комунікативно компетентні студенти-психологи»		«Комунікативно незалежні студенти-психологи»		«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи»		«Комунікативно креативні студенти-психологи»		
Соціальна креативності (самооцінка)	106,95	11,14	113,30	15,86	108,62	13,27	96,22	18,55	120,32	11,59	29,91
Соціальна креативності (фактична)	12,33	4,53	12,15	3,84	13,59	4,50	8,61	2,87	24,14	7,82	47,87

«Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються помірними показниками соціальної креативності за даними опитувальника та низьким рівнем за даними тесту. Отже, достатній рівень здатності до саморегуляції емоцій у спілкуванні як прояв комунікативної творчості передбачає недостатньо високі соціальні здібності у складних ситуаціях взаємодії.

«Комунікативно компетентні студенти-психологи» характеризуються помірними показниками соціальної креативності за даними опитувальника та низьким рівнем за даними тесту. Загальна обізнаність у проблемах

спілкування, вираженість у спілкуванні, вміння виходити із конфліктних ситуацій загалом пов'язана із недостатньо високим рівнем здатності до успішної соціальної взаємодії, вміння знаходити правильне рішення у розв'язанні складних соціальних ситуацій.

«Комунікативно незалежні студенти-психологи» відрізняються середньо-низьким рівнем соціальної креативності, як по самозвітах, так і по результатам тестування. Такі студенти є недостатньо соціально компетентними.

«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем соціальної креативності. Такі студенти мають труднощі при вирішенні складних соціальних ситуацій.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками соціальної креативності, вони творчо та винахідливо вирішують найскладніші соціальні проблеми.

На рис. 2.23 показано специфіку соціальної креативності по результатам саморефлексії в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

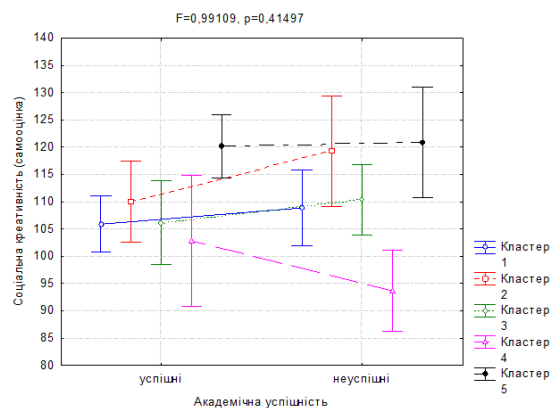

Рис. 2.23 Соціальна креативність (самооцінка) в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

Показники соціальної креативності майже не відрізняються у студентів з різними типами комунікативної креативності та рівнем академічної успішності. Найнижчий рівень соціальної креативності зафіксовано у

неуспішних у навчанні «Недостатньо комунікативно креативних студентів-психологів».

На рис. 2.24 показано специфіку соціальної креативності по результатам тестування в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

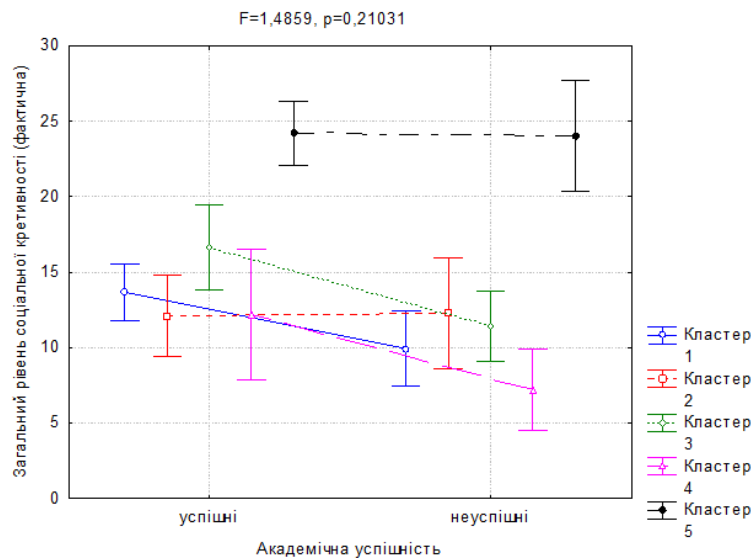

Рис. 2.24 Соціальна креативність (фактична) в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

Показники фактичної соціальної креативності є найвищими у «Комунікативно креативних студентів-психологів» незалежно від рівня академічної успішності.

У таблиці 2.24 показано специфіку комунікативного контролю у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» мають найвищі, а «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» - найнижчі показники комунікативного контролю.

Таблиця 2.24

**Показники комунікативного контролю у студентів-психологів з
різними типами комунікативної креативності**

	Групи досліджуваних										N
	«Емоційно стійкі студенти-психологи»		«Комунікативно компетентні студенти-психологи»		«Комунікативно незалежні студенти-психологи»		«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи»		«Комунікативно креативні студенти-психологи»		
Комунікативний контроль	5,52	1,45	3,96	1,62	5,82	1,36	1,44	1,19	8,50	1,13	90,88

На рис. 2.25 показано специфіку комунікативного контролю в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

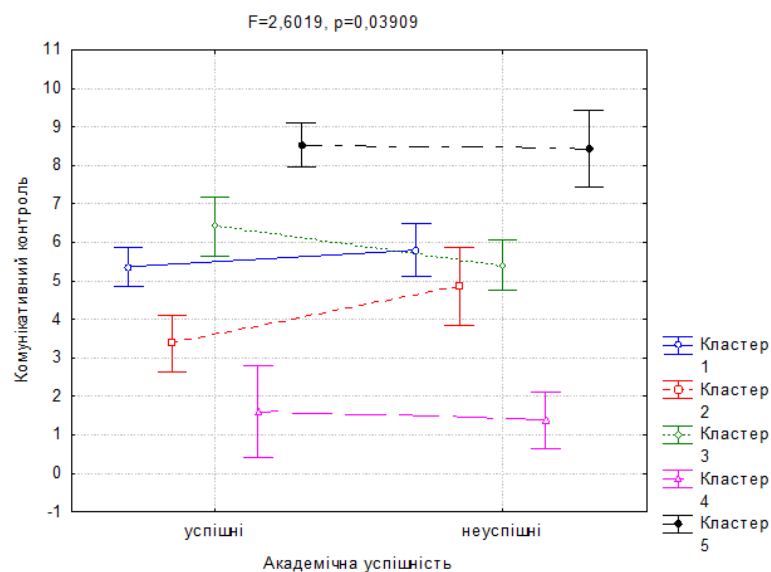

Рис. 2.25 Комунікативний контроль в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

Показники комунікативного контролю є найвищими у «Комунікативно креативних студентів-психологів» незалежно від рівня академічної успішності. «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» із

різною академічною успішністю мають найнижчі показники комунікативного контролю.

У таблиці 2.25 показано специфіку мотивації афіліації у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності.

Таблиця 2.25

Показники мотивації афіліації у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності

	Групи досліджуваних										Н
	«Емоційно стійкі студенти-психологи»		«Комунікативно компетентні студенти-психологи»		«Комунікативно незалежні студенти-психологи»		«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи»		«Комунікативно креативні студенти-психологи»		
Прагнення до прийняття	26,60	2,03	28,20	1,60	22,69	2,03	23,00	1,08	30,75	1,14	104,03
Страх відкидання	20,43	1,96	22,00	1,52	14,66	2,04	28,72	2,37	20,42	1,61	107,30

«Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються помірними показниками прагнення до прийняття та низькими показниками страху відкидання. Отже, здатність до саморегуляції емоцій у спілкуванні, що характеризує цей профіль передбачає мотивацію бути частиною групи без страху ігнорування чи виключення з неї.

«Комунікативно компетентні студенти-психологи» характеризуються помірними показниками прагнення до прийняття та низькими показниками страху відкидання. Загальна обізнаність у проблемах спілкування, виваженість у спілкуванні, вміння виходити із конфліктних ситуацій загалом пов'язана із конструктивною формою мотивації афіліації.

«Комунікативно незалежні студенти-психологи» відрізняються зниженням мотивації афіліації як у конструктивному, так і в деструктивному її проявах.

«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються помірним рівнем прагнення до прийняття та високим рівнем страху відкидання. Такі студенти мають труднощі у спілкуванні та бояться бути відхиленими іншими.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками прагнення до прийняття та найменшими показниками страху відкидання.

На рис. 2.26 показано специфіку прагнення до прийняття в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

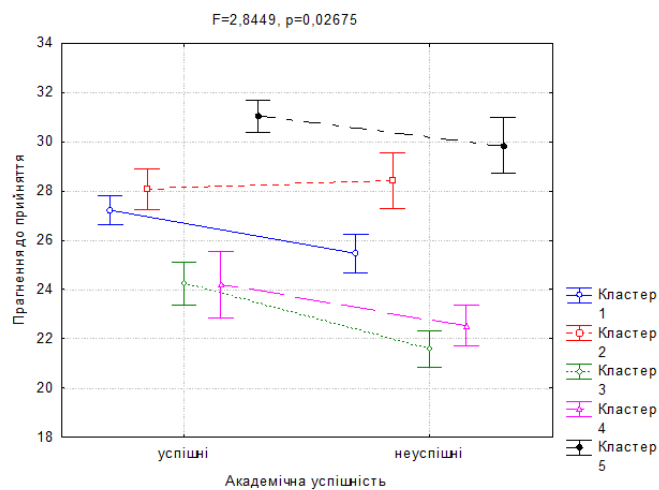

Рис. 2.26 Прагнення до прийняття в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

Показники прагнення до прийняття є найвищими у «Комунікативно креативних студентів-психологів» незалежно від рівня академічної успішності.

На рис. 2.27 показано специфіку страху відкидання в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

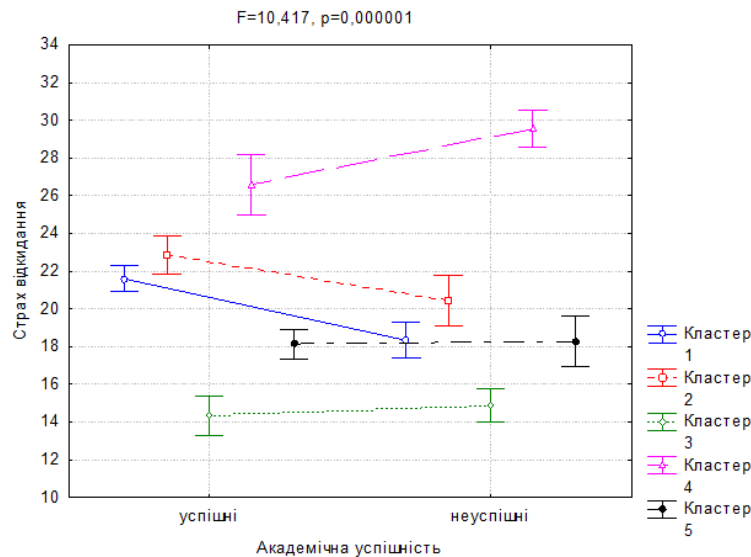

Рис. 2.27 Страх відкидання в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

Показники страху відкидання є найвищими у «Недостатньо комунікативно креативних студентів-психологів» з низькою академічною успішністю.

У таблиці 2.26 показано специфіку вербальної креативності у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності.

Таблиця 2.26

Показники вербальної креативності у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності

	Групи досліджуваних										Н
	«Емоційно стійкі студенти-психологи»		«Комунікативно компетентні студенти-психологи»		«Комунікативно незалежні студенти-психологи»		«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи»		«Комунікативно креативні студенти-психологи»		
ВШ	72,50	5,96	72,10	7,09	73,34	2,98	65,56	22,32	68,39	19,36	2,51
ВГ	64,86	10,16	62,55	10,85	70,28	6,12	53,28	12,78	74,36	7,24	42,87
ВО	56,67	5,83	55,45	6,36	60,48	0,51	39,00	4,37	79,07	0,86	112,16
ВР	60,79	6,90	60,90	7,42	64,52	6,80	55,44	9,38	69,68	10,58	33,56

«Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються високими показниками комунікативної швидкості, помірно-високими показниками вербальної гнучкості, середньо-низькими показниками вербальної оригінальності та високими показниками вербальної розробленості. Отже, здатність до саморегуляції емоцій у спілкуванні, емоційна стійкість, що характеризують цей профіль, передбачають достатньо високий темп у продукуванні слів-асоціацій, швидкість письмового мовлення, гнучкість у перемиканні вербальних асоціацій, проте їх тривіальність та банальність, високу деталізованість у словесних описах явищ.

«Комунікативно компетентні студенти-психологи» так само, як і попередня група характеризуються високими показниками комунікативної швидкості, помірно-високими показниками вербальної гнучкості, середньо-низькими показниками вербальної оригінальності та високими показниками вербальної розробленості.

«Комунікативно незалежні студенти-психологи» високими показниками комунікативної швидкості та вербальної гнучкості, середньо-високими показниками вербальної оригінальності та розробленості. Незалежність у висловлюваннях у комунікативних ситуаціях взаємозумовлена із достатньо високою вербальною креативністю.

«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються високими показниками комунікативної швидкості, низькими показниками вербальної гнучкості, оригінальності та розробленості. Дана група студентів мають найнижчий по вибірці рівень вербальної креативності.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками вербальної креативності.

На рис. 2.28 показано специфіку вербальної швидкості в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

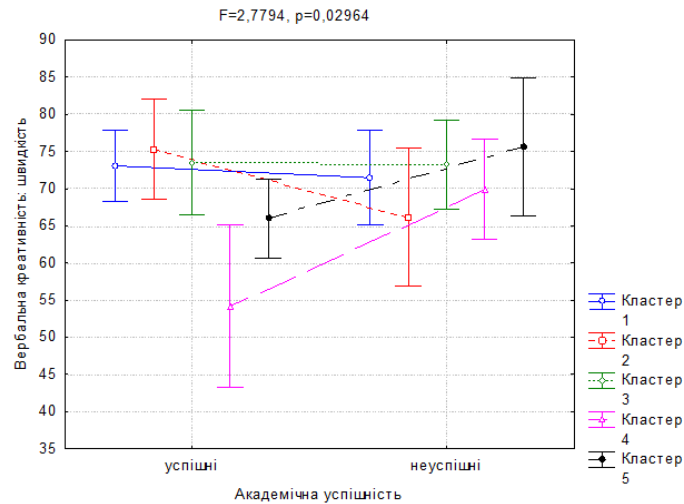

Рис. 2.28 Швидкість вербальної креативності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» із високою академічною успішністю мають найнижчі показники швидкості у продукуванні словесних асоціацій.

Гнучкість вербальної креативності не залежить від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів, проте у «Комунікативно креативних студентів-психологів» із високою академічною успішністю вона є дещо вищою (рис. 2.29).

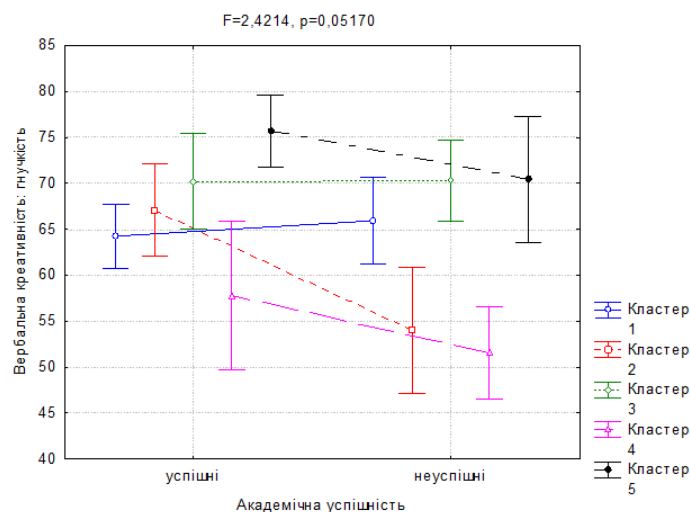

Рис. 2.29 Гнучкість вербальної креативності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

На рис. 2.30 показано специфіку вербальної оригінальності в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

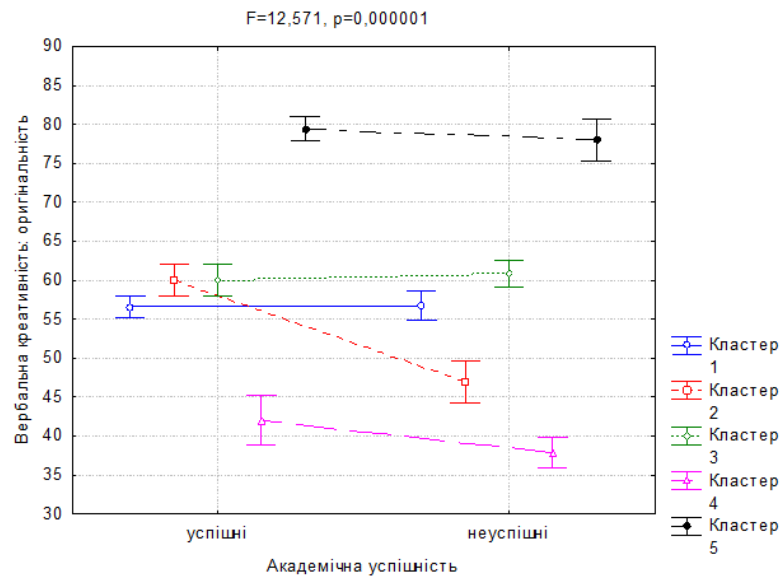

Рис. 2.30 Оригінальність вербальної креативності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками вербальної оригінальності незалежно від рівня академічної успішності.

На рис. 2.31 показано специфіку вербальної оригінальності в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

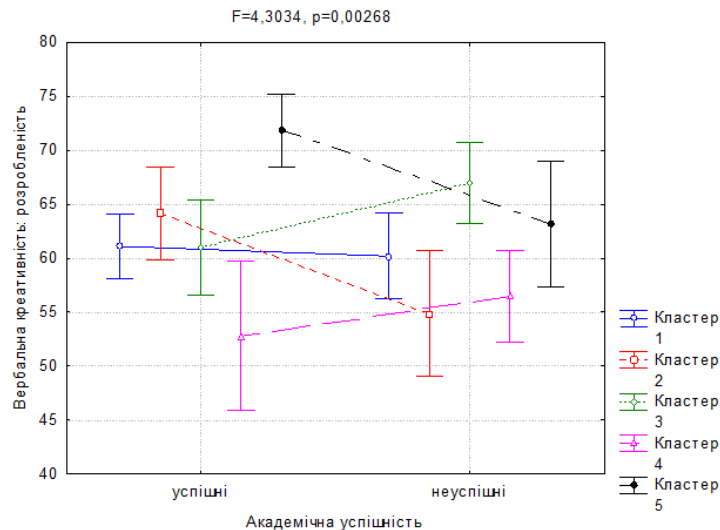

Рис. 2.31 Розробленість вербальної креативності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» із високою академічною успішністю характеризуються найвищими по вибірці показниками вербальної розробленості.

У таблиці 2.27 показано специфіку комунікативної інтолерантності у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» мають найвищі, а «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» - найнижчі показники комунікативної толерантності.

Таблиця 2.27

Показники комунікативної інтолерантності у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності

	Групи досліджуваних										N
	«Емоційно стійкі студенти-психологи»		«Комунікативно компетентні студенти-психологи»		«Комунікативно незалежні студенти-психологи»		«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи»		«Комунікативно креативні студенти-психологи»		
КомІн	60,54	20,29	60,40	14,40	39,89	8,47	80,50	21,16	11,10	6,74	93,35

На рис. 2.32 показано специфіку комунікативної інтолерантності в залежності від типу комунікативної креативності та академічної успішності студентів-психологів.

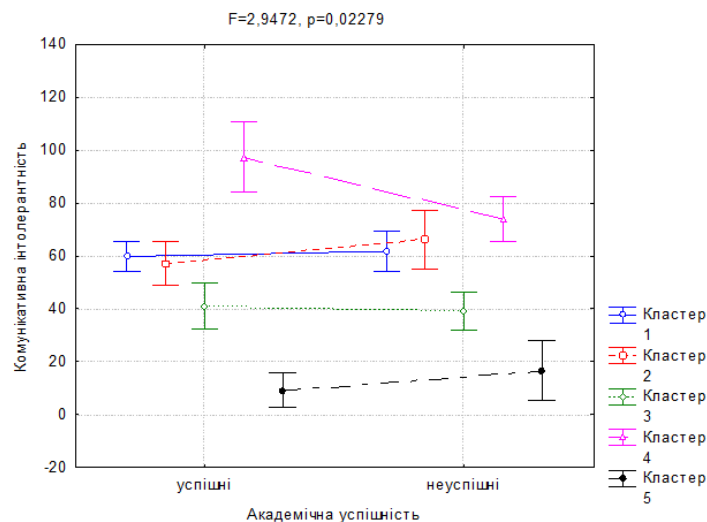

Рис. 2.32 Комунікативна інтолерантність в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» із високою академічною успішністю мають найвищі показники комунікативної інтолерантності.

У таблиці 2.28 показано специфіку рольової компетентності у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності.

«Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються помірними показниками рольової рефлексії, низько-середнім показниками широти рольового репертуару, здатності вирішувати рольові конфлікти та рольової гнучкості. Отже, висока здатність до саморегуляції емоцій у спілкуванні, емоційна стійкість та самоконтроль емоцій, що характеризують цей профіль, передбачають помірний рівень рольової компетентності, вміння обирати адекватні комунікативній ситуації соціальні ролі на тлі дещо обмеженого рольового репертуару.

Таблиця 2.28

Показники рольової компетентності у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності

	Групи досліджуваних										Н
	«Емоційно стійкі студенти-психологи»		«Комунікативно компетентні студенти-психологи»		«Комунікативно незалежні студенти-психологи»		«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи»		«Комунікативно креативні студенти-психологи»		
РР	28,90	5,06	30,90	5,70	32,93	6,75	22,00	4,50	47,93	10,04	75,66
ШРР	22,45	9,02	20,70	6,62	24,34	3,77	13,44	4,19	36,54	5,57	71,21
РГ	18,86	5,51	16,30	4,11	23,24	4,61	13,56	4,90	29,50	6,26	67,88
ЗВРК	22,86	7,75	23,50	7,16	23,44	3,85	14,61	4,67	40,07	5,36	74,14

«Комунікативно компетентні студенти-психологи» так само, як і попередня група характеризуються помірними показниками рольової рефлексії, низько-середнім показниками широти рольового репертуару, здатності вирішувати рольові конфлікти та рольової гнучкості. Достатня обізнаність у правилах комунікації та поведіння із співрозмовником передбачає достатній рівень вміння усвідомлювати власні соціальні ролі, проте недостатню гнучкість у їх перемиканні.

«Комунікативно незалежні студенти-психологи» помірними показниками рольової рефлексії, широти рольового репертуару, здатності вирішувати рольові конфлікти та рольової гнучкості. Незалежність у висловлюваннях у комунікативних ситуаціях взаємозумовлена із достатньо рольовою компетентністю.

«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчими показниками рольової рефлексії, широти рольового репертуару, здатності вирішувати рольові конфлікти та рольової гнучкості. Дана група студентів мають найнижчий по вибірці рівень рольової компетентності, а відтак вони мають труднощі у рольовій взаємодії, вони схильні почувати себе комфортно лише у стандартних комунікативних ситуаціях, у спілкуванні із близькими та знайомими, а спілкування із незнайомцями, ділове спілкування викликає у них труднощі у відіграванні адекватним цьому типу спілкування ролей.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками рольової компетентності. Високі показники комунікативної креативності, властиві цьому профілю, передбачають широкий репертуар соціальних ролей, вміння ними користуватись у певній ситуації взаємодії, вміння вирішувати конфлікти у спілкуванні із людьми з іншими чи однаковими соціальними ролями.

На рис. 2.33 показано специфіку рольової рефлексії в залежності від рівня академічної успішності та типу комунікативної креативності студентів-психологів.

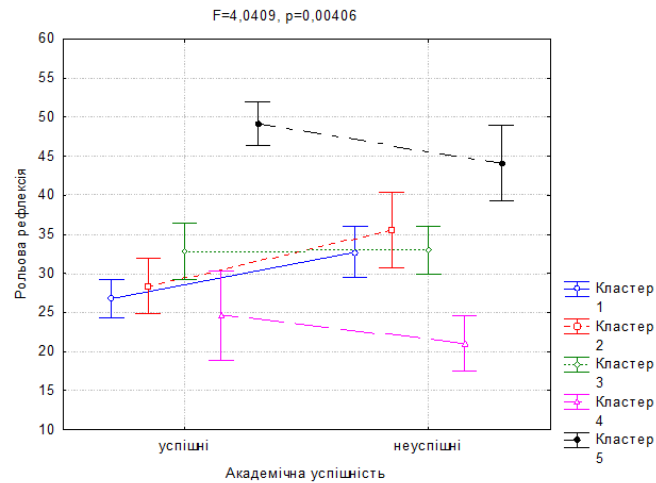

Рис. 2.33 Рольова рефлексія рольової компетентності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» мають найвищі, а «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» - найнижчі показники рольової рефлексії. Академічна успішність не позначається на рівні рольової рефлексії майбутніх психологів.

На рис.2.34 показано специфіку широти рольового репертуару в залежності від рівня академічної успішності та типу комунікативної креативності студентів-психологів.

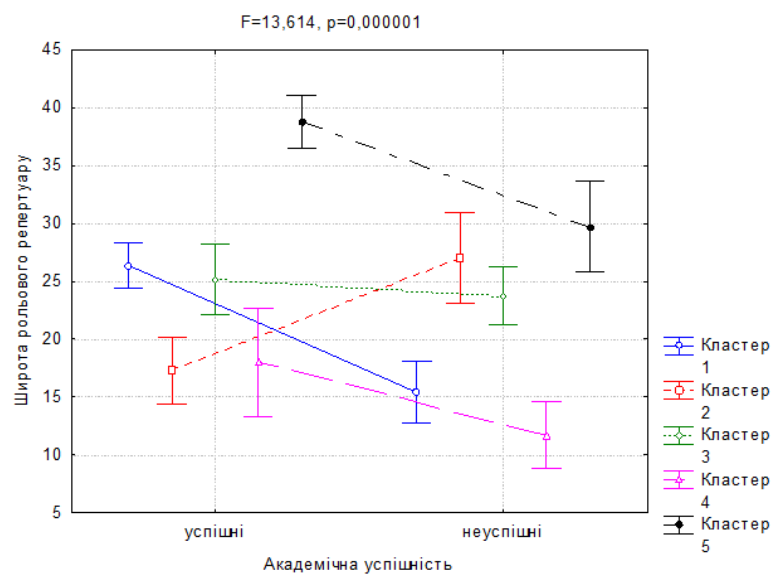

Рис. 2.34 Широта рольового репертуару рольової компетентності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» із високою успішністю у навчанні мають найвищі, а «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» із низькою успішністю - найнижчі показники широти рольового репертуару. Академічна успішність позначається на рівні рольової широти рольового репертуару в «Емоційно стійких майбутніх психологів». У неуспішних «Комунікативно компетентних майбутніх психологів», навпаки, низька успішність у навчанні передбачає ширший рольовий діапазон.

На рис. 2.35 показано специфіку рольової гнучкості в залежності від рівня академічної успішності та типу комунікативної креативності студентів-психологів.

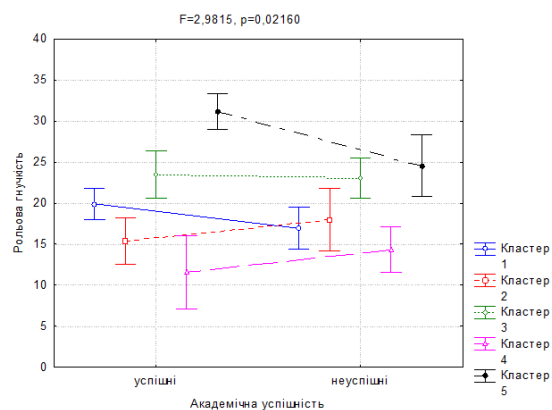

Рис. 2.35 Рольова гнучкість рольової компетентності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» із високою успішністю у навчанні мають найвищі, а «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» загалом - найнижчі показники рольової гнучкості.

На рис. 2.36 показано специфіку здатності вирішувати рольові конфлікти в залежності від рівня академічної успішності та типу комунікативної креативності студентів-психологів.

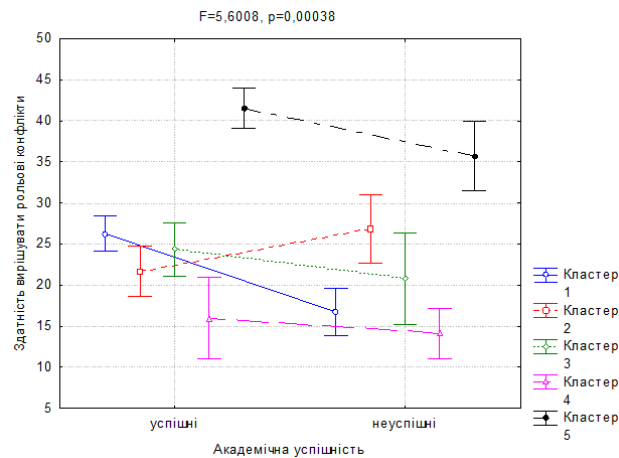

Рис. 2.36 Здатність вирішувати рольові конфлікти рольової компетентності в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» із високою успішністю у навчанні мають найвищі, а «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» загалом - найнижчі показники здатності вирішувати рольові конфлікти. У таблиці 2.29 показано специфіку соціального інтелекту у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності.

Таблиця 2.29

Показники соціального інтелекту у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності

Показники	Групи досліджуваних										N
	«Емоційно стійкі студенти-психологи»		«Комунікативно компетентні студенти-»		«Комунікативно незалежні студенти-»		«Недостатньо комунікативно креативні»		«Комунікативно креативні студенти-»		
Субтест 1	7,31	1,75	7,20	2,09	9,07	1,69	6,39	2,20	9,82	1,79	44,44**
Субтест 2	7,49	1,79	7,20	1,74	8,28	1,56	5,61	1,97	9,39	2,62	34,13**
Субтест 3	8,43	1,99	7,85	2,80	8,59	1,80	6,78	2,29	9,18	1,68	14,21*
Субтест 4	6,07	2,09	6,15	2,54	6,38	1,99	5,22	1,73	8,00	2,31	20,90*

«Емоційно стійкі студенти-психологи» характеризуються помірними показниками здатності передбачати наслідки поведінки, середньо-високими показниками розуміння невербальної та вербальної експресії, середнім рівнем розуміння динаміки розгортання соціальної взаємодії. Отже, висока здатність до саморегуляції емоцій у спілкуванні, емоційна стійкість та самоконтроль емоцій, що властиві цьому профілю, передбачають помірний рівень здатності до передбачення соціальної взаємодії, недостатню комплексність у розуміння причин та наслідків позитивного чи негативного за змістом спілкування, проте вони достатньо добре розуміють мовленнєве повідомлення у різних контекстах соціальної взаємодії та невербальний супровід цих повідомлень.

«Комунікативно компетентні студенти-психологи» так само, як і попередня група характеризуються помірними показниками соціального інтелекту. Достатня обізнаність у правилах комунікації та поводження із співрозмовником передбачає достатній рівень вміння передбачати наслідки поведінки учасників соціальної взаємодії, вміння розуміти загальних смисл вербальних та невербальних повідомлень, достатню кмітливість у розумінні динаміки соціальної взаємодії.

«Комунікативно незалежні студенти-психологи» високими показниками здатності передбачати наслідки поведінки, вищими за середній рівень показниками розуміння невербальної та вербальної експресії, помірними показниками розуміння соціальної взаємодії у динаміці. Незалежність у висловлюваннях у комунікативних ситуаціях взаємозумовлена із вмінням орієнтуватися у невербальних реакціях учасників взаємодії та знання нормо-рольових моделей та правил, що регулюють поведінку людей. «Комунікативно незалежні студенти-психологи» здатні знаходити відповідний тон спілкування з різними співрозмовниками у різних ситуаціях згідно високих оцінок за третім субтестом. Ці дані узгоджуються з їх досить високими оцінками за показником рольової гнучкості, що пояснює наявність у них великого

репертуару рольової поведінки (тобто рольової пластичності). Вміння аналізувати соціальну взаємодію у динаміці розвинена у цих студентів задовільно.

«Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчими показниками соціального інтелекту. Дана група студентів мають найнижчий по вибірці рівень рольової компетентності, а відтак вони мають часто роблять помилки у спілкуванні та діяльності (у тому числі й протиправні дії), потрапляють в конфліктні, а можливо, й у небезпечні ситуації тому, що невірно уявляють собі результати своїх дій чи вчинків інших. Такі студенти мають певні труднощі в орієнтації у загальноприйнятих нормах та правилах поведінки. Здобувачі цього профілю недостатньо повно володіють мовою рухів тіла, поглядів і жестів, а у спілкуванні передусім орієнтуються на вербальний зміст повідомлень, тому вони іноді можуть помилятися в розумінні сенсу слів співрозмовника тому, що не враховують (або неправильно враховують) невербальні реакції, що їх супроводжують. Здобувачі цієї групи недостатньо добре розпізнають різні смисли, які можуть приймати одні й самі вербальні повідомлення залежно від характеру взаємовідносин партнерів. Студенти цього профілю зазнають труднощів в аналізі ситуацій міжособистісної взаємодії і, як наслідок, погано адаптуються до різного роду стосунків з людьми.

«Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками соціального інтелекту. Високі показники комунікативної креативності, характерні для цього профілю, передбачають вміння передбачати наслідки власної поведінки та поведінки партнерів по спілкуванню. Такі студенти здатні прогнозувати подальші вчинки людей на основі аналізу наявних комунікативних ситуацій у всіх сферах життя - сімейній, діловій, дружній. Такі здобувачі вміють передбачати події, ґрунтуючись на розумінні почуттів, думок, намірів учасників соціальної взаємодії. Студенти-психологи цього типу здатні правильно оцінювати стани, почуття, наміри людей щодо їх невербальних проявів, міміки, поз, жестів.

Такі здобувачі надають великого значення невербальному спілкуванню, багато уваги звертають на невербальні реакції учасників комунікації. Чутливість до невербальної експресії суттєво посилює їх здатність розуміти партнерів по спілкуванню. «Комунікативно креативні студенти-психологи» є високо чутливими до змісту та нюансів людських стосунків, що допомагає їм швидко і правильно розуміти те, що люди говорять один одному (мовленнєву експресію) у контексті певної комунікативної ситуації, конкретних соціальних контактів. Студенти цієї групи мають вищі за середні показники здатності розпізнавати структуру міжособистісних ситуацій у поступовій динаміці, які загалом перевищують рівень цієї здатності по вибірці. Ця група студентів достатньо вміє аналізувати складні ситуації взаємодії людей. Студенти цього профілю достатньо добре розуміють логіку розвитку соціальної взаємодії, відчують зміну сенсу ситуації під час включення до комунікації різних учасників. Через логічні висновки про соціальну взаємодію учасників комунікації вони достатньо добре добудовують невідомі, відсутні ланки у низці цих взаємодій.

На рис. 2.37 показано специфіку здатності передбачати наслідки взаємодії в залежності від рівня академічної успішності та типу комунікативної креативності студентів-психологів.

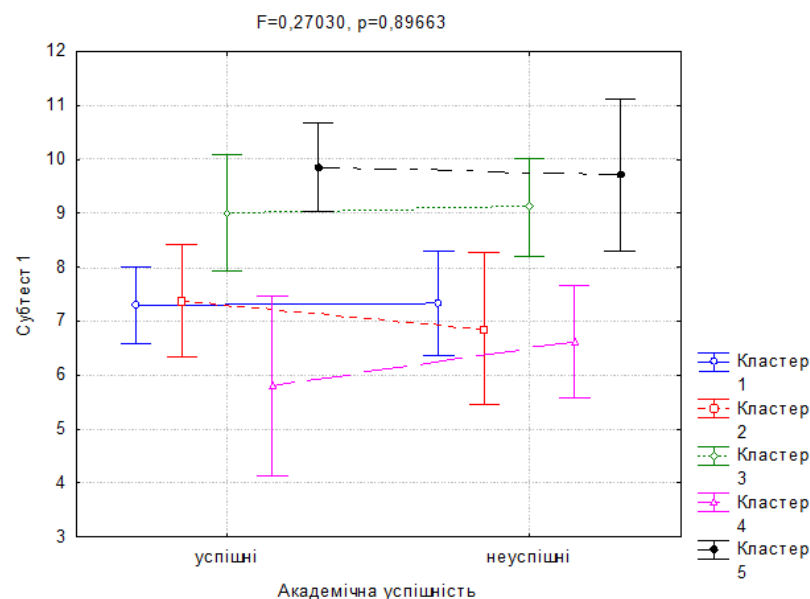

Рис. 2.37 Здатність передбачати наслідки взаємодії соціального інтелекту в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

Загалом академічна успішність не позначається на рівні здатності передбачати наслідки соціальної взаємодії.

На рис. 2.38 показано специфіку розуміння невербальної експресії в залежності від рівня академічної успішності та типу комунікативної креативності студентів-психологів.

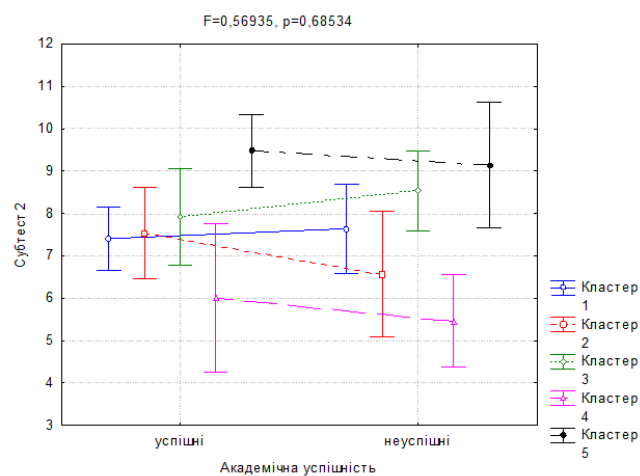

Рис. 2.38 Розуміння невербальної експресії соціального інтелекту в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

Розуміння невербальної експресії не залежить у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності від рівня академічної успішності.

На рис. 2.39 показано специфіку розуміння вербальної експресії в залежності від рівня академічної успішності та типу комунікативної креативності студентів-психологів.

Висока академічна успішність здебільшого позитивно позначається на рівні розуміння структури міжособистісних ситуацій у поступовій динаміці, особливо у «Комунікативно креативних студентів-психологів».

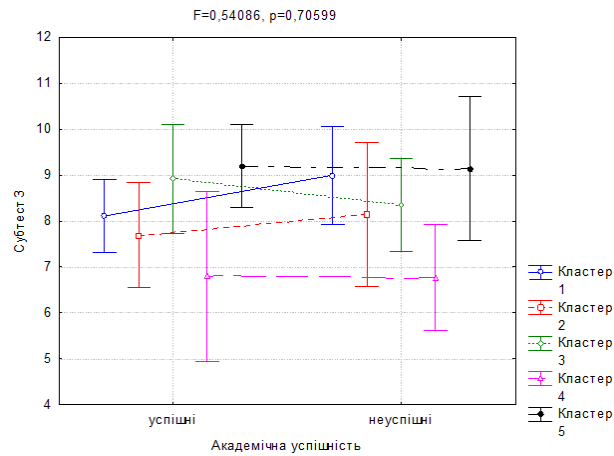

Рис. 2.39 Розуміння вербальної експресії соціального інтелекту в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

Розуміння вербальної експресії не залежить у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності від рівня академічної успішності.

На рис. 2.40 показано специфіку розуміння структури міжособистісних ситуацій у поступовій динаміці в залежності від рівня академічної успішності та типу комунікативної креативності студентів-психологів.

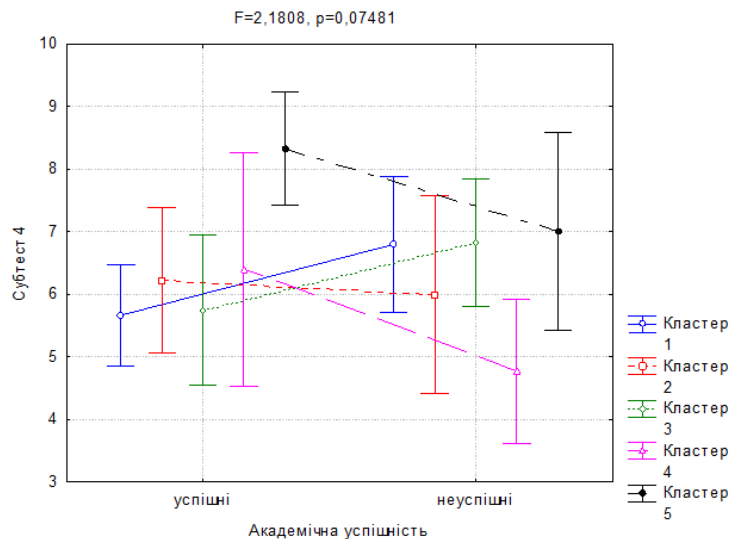

Рис. 2.40 Здатність розуміти структуру міжособистісних ситуацій у поступовій динаміці соціального інтелекту в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності майбутніх психологів.

2.4 Психологічні предиктори комунікативної креативності майбутніх психологів.

Визначено низку психологічних предикторів комунікативної креативності майбутніх психологів (таблиці 2.30-2.37). Для комунікативної легкості найбільш значущим предиктором виявилась комунікативна пластичність як властивість темпераменту. Отримані предиктори увійшли до регресійного рівняння, що має вигляд:

Легкість комунікативної креативності = 22,03 + 0,08 *Здатність вирішувати рольові конфлікти* + 1,01 *Комунікативна пластичність* – 0,07 *Страх відкидання* + 0,16 *Готовність емоційної креативності* + 0,07 *Контроль експресії емоційного інтелекту*.

Таблиця 2.30

Психологічні предиктори комунікативної легкості майбутніх психологів

	БЕТА	Стд.пом.	B	Стд.пом.	t(83)	p
В.член			22,03	7,236	3,04	0,003
Страх відкидання	-0,075	0,034	-0,09	0,040	-2,20	0,030
Емоційна готовність	0,156	0,046	0,12	0,036	3,42	0,001
Контроль експресії	0,072	0,023	0,11	0,036	3,06	0,003
Здатність вирішувати рольові конфлікти	0,088	0,043	0,05	0,022	2,03	0,046
Пластичність	1,012	0,030	1,59	0,047	34,21	0,000

Для комунікативної самопрезентації найбільш значущим предиктором виявилась оригінальність вербальної креативності.

Таблиця 2.31

Психологічні предиктори комунікативної самопрезентації майбутніх психологів

	БЕТА	Стд.пом.	В	Стд.пом.	t(83)	p
В.член			10,38	29,38	0,35	0,725
Страх відкидання	-0,365	0,184	-0,32	0,16	-1,98	0,051
Маніпулятивна спрямованість у спілкуванні	2,073	1,024	2,91	1,44	2,02	0,046
Загальний рівень соціальної кретивності	0,362	0,148	0,20	0,08	2,45	0,016
Вербальна креативність: оригінальність	0,861	0,318	0,26	0,10	2,71	0,008
Ефективність	0,598	0,223	0,34	0,13	2,68	0,009
Аутентичність	-0,590	0,234	-0,48	0,19	-2,52	0,014

Отримані пре диктори увійшли до регресійного рівняння, що має вигляд:

Самопрезентація комунікативної креативності = 2,07 Маніпулятивна спрямованість у спілкуванні + 0,60 Ефективність емоційної креативності – 0,59 Аутентичність емоційної креативності – 0,37 Страх відкидання + 0,36 Соціальна креативність (фактична) + 0,86 Оригінальність вербальної креативності.

Для комунікативної незалежності було виявлено найбільшу кількість пре дикторів, серед яких найбільш значущим предиктором виявилась комунікативна пластичність як властивість темпераменту.

Таблиця 2.32

Психологічні предиктори комунікативної незалежності майбутніх психологів

	БЕТА	Стд.пом.	B	Стд.пом.	t(83)	p
Св.член			28,92	29,76	0,97	0,334
Страх відкидання	-0,413	0,149	-0,45	0,16	-2,78	0,007
Здатність до розуміння невербальної експресії	0,231	0,107	0,51	0,24	2,15	0,034
Здатність до розуміння вербальної експресії	0,196	0,093	0,45	0,21	2,11	0,038
Розуміння чужих емоцій	0,385	0,144	0,40	0,15	2,68	0,009
Розуміння своїх емоцій	0,304	0,138	0,27	0,12	2,21	0,030
Комунікативна інтолерантність	0,462	0,152	0,08	0,03	3,04	0,003
Широта рольового репертуару	0,524	0,185	0,27	0,09	2,84	0,006
Пластичність	0,434	0,129	0,65	0,19	3,37	0,001

Отримані предиктори увійшли до регресійного рівняння, що має вигляд:

Незалежність комунікативної креативності = 0,23 Здатність до розуміння невербальної експресії + 0,20 Здатність до розуміння вербальної експресії + 0,38 Розуміння чужих емоцій + 0,30 Розуміння своїх емоцій + 0,46 Комунікативна інтолерантність + 0,52 Широта рольового репертуару + 0,43 Комунікативна пластичність.

Для комунікативної конфліктності найбільш значущим предиктором виявився загальний рівень соціальної креативності.

Таблиця 2.33

Психологічні предиктори комунікативної конфліктності майбутніх психологів

	БЕТА	Стд.пом.	В	Стд.пом.	t(83)	p
В.член			52,17	30,01	1,74	0,086
Страх відкидання	-0,34	0,178	-0,31	0,16	-1,90	0,061
Загальний рівень соціальної кретивності	-0,43	0,143	-0,25	0,08	-2,99	0,004
Вербальна креативність: швидкість	-0,26	0,103	-0,08	0,03	-2,51	0,014
Пластичність	0,28	0,154	0,35	0,19	1,81	0,073

Отримані предиктори увійшли до регресійного рівняння, що має вигляд:

Конфліктність комунікативної креативності = 0,28 Комунікативна пластичність – 0,43 Соціальна креативність (фактична) – 0,26 Швидкість вербальної креативності – 0,34 Страх відкидання.

Для емоційної стійкості найбільш значущим предиктором виявилось управління чужими емоціями як властивість емоційного інтелекту.

Таблиця 2.34

Психологічні предиктори емоційної стійкості майбутніх психологів

	БЕТА	Стд.пом.	В	Стд.пом.	t(83)	p
В.член			47,99	22,05	2,18	0,032
Вербальна креативність: оригінальність	0,92	0,215	0,31	0,07	4,26	0,000
Ефективність	0,41	0,151	0,26	0,10	2,70	0,008
Управління чужими емоціями	-0,39	0,101	-0,30	0,08	-3,87	0,000

Отримані предиктори увійшли до регресійного рівняння, що має вигляд:

Емоційна стійкість комунікативної креативності = 47,9 + 0,92 *Оригінальність вербальної креативності* + 0,41 *Ефективність емоційної креативності* – 0,39 *Здатність до управління чужими емоціями*.

Для маніпулятивності найбільш значущим предиктором виявився контроль експресії як властивість емоційного інтелекту.

Таблиця 2.35

Психологічні предиктори комунікативної маніпулятивності майбутніх психологів

	БЕТА	Стд.пом.	В	Стд.пом.	t(83)	p
В.член			10,66	31,69	0,34	0,738
Вербальна креативність: швидкість	0,237	0,103	0,08	0,03	2,31	0,023
Контроль експресії	-0,367	0,122	-0,47	0,16	-3,01	0,003
Комунікативна інтолерантність	0,464	0,181	0,07	0,03	2,56	0,012

Отримані предиктори увійшли до регресійного рівняння, що має вигляд:

Маніпулятивність комунікативної креативності = 0,23 *Швидкість вербальної креативності* – 0,36 *Контроль експресії* + 0,46 *Комунікативна інтолерантність*.

Для експресивності найбільш значущим предиктором виявилась емоційність як комунікативна властивість темпераменту.

Таблиця 2.36

Психологічні предиктори комунікативної експресивності майбутніх психологів

	БЕТА	Стд.пом.	В	Стд.пом.	t(83)	p
В.член			37,76	9,174	4,12	0,000
Страх відкидання	-0,041	0,062	-0,03	0,050	-0,66	0,508
Комунікативні схильності	0,132	0,069	0,10	0,050	1,92	0,059
Розуміння чужих емоцій	-0,197	0,060	-0,15	0,046	-3,27	0,002
Широта рольового репертуару	-0,189	0,078	-0,07	0,029	-2,44	0,017
Емоційність	1,078	0,187	1,18	0,206	5,75	0,000

Отримані предиктори увійшли до регресійного рівняння, що має вигляд:

Експресивність комунікативної креативності = 37,76 + 0,13 Комунікативні схильності + 0,19 Розуміння чужих емоцій + 0,19 Широта рольового репертуару + 1,08 Комунікативна емоційність.

Для комунікативної найбільш значущим предиктором виявилась пластичність як комунікативна властивість темпераменту.

Таблиця 2.37

Психологічні предиктори комунікативної компетентності майбутніх психологів

	БЕТА	Стд.пом.	B	Стд.пом.	t(83)	p
Св.член			74,18	27,41	2,71	0,008
Аутентичність	-0,49	0,229	-0,38	0,18	-2,15	0,034
Пластичність	0,37	0,157	0,42	0,18	2,38	0,020

Отримані предиктори увійшли до регресійного рівняння, що має вигляд:

Комунікативна компетентність = 74,18 + 0,37 *Комунікативна пластичність* – 0,49 *Комунікативна аутентичність*.

2.5 Рівень командотворчої компетентності в залежності від типу комунікативної креативності.

З рис. 2.41 видно, що «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем мотиваційного компоненту командотворчої компетентності психолога. Рівень академічної успішності на мотиваційному компоненті команди творчої компетентності не позначається.

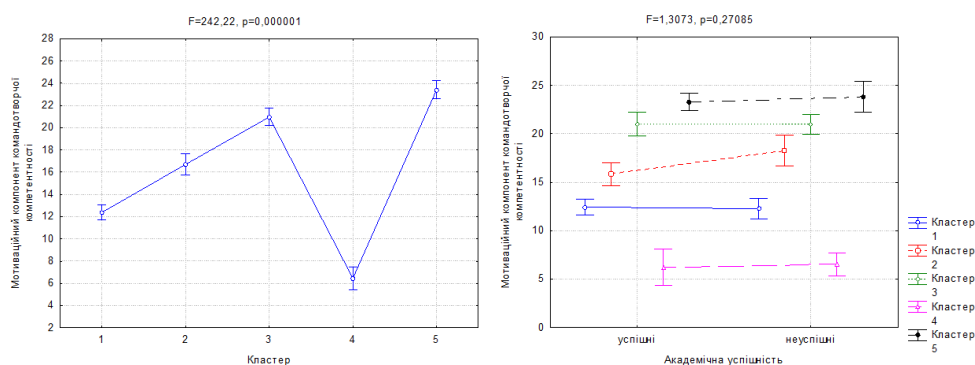

Рис. 2.41 Мотиваційний компонент командотворчої компетентності майбутніх психологів: а) в залежності від типу комунікативної креативності б) в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності.

З рис. 2.42 видно, що «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем емоційного компоненту командо творчої компетентності психолога. Рівень академічної успішності на емоційному компоненті командо творчої компетентності не позначається.

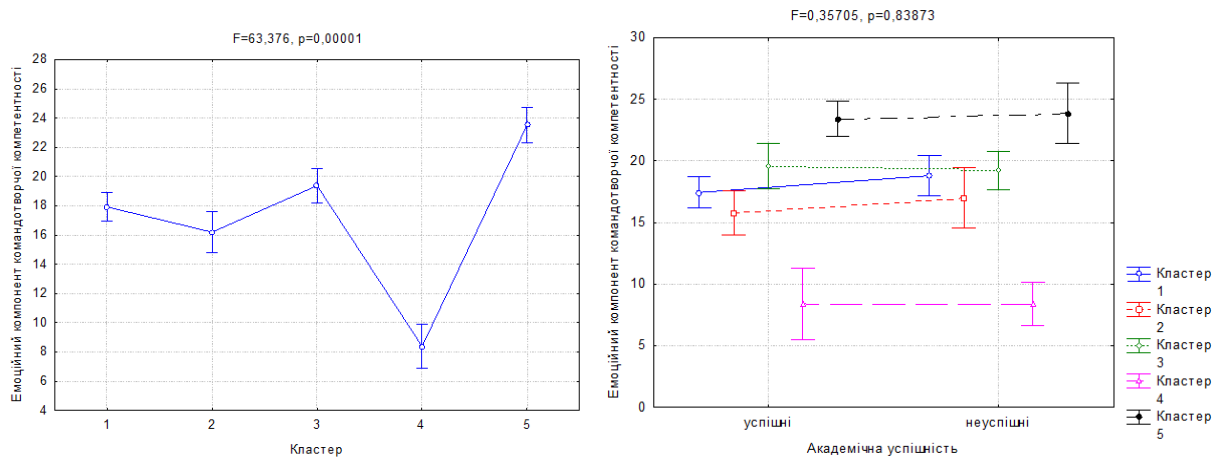

Рис. 2.42 Емоційний компонент командо творчої компетентності майбутніх психологів: а) в залежності від типу комунікативної креативності б) в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності.

З рис. 2.43 видно, що «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем поведінкового компоненту командо творчої компетентності психолога. Рівень академічної успішності на поведінковому компоненті командо творчої компетентності не позначається.

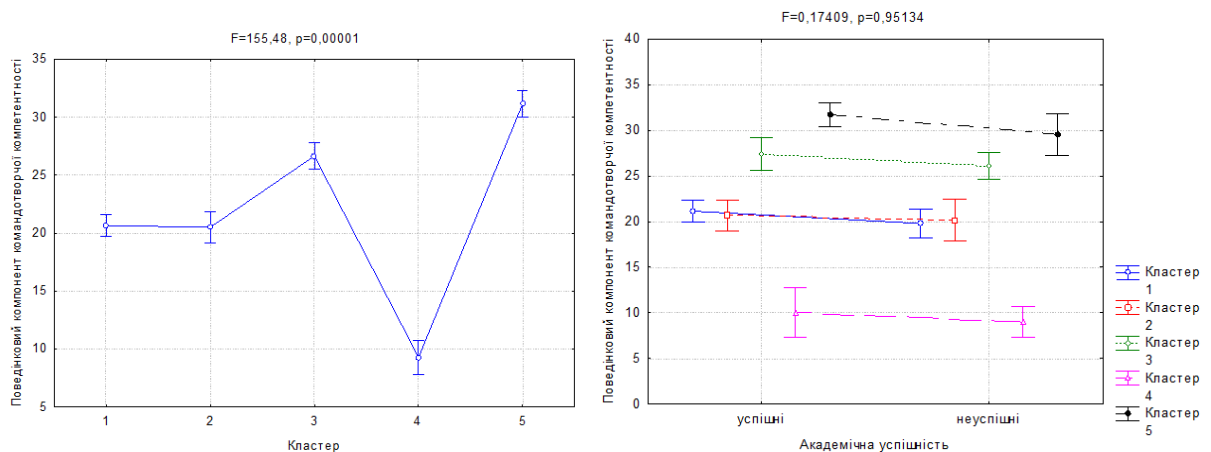

Рис. 2.43 Поведінковий компонент командо творчої компетентності майбутніх психологів: а) в залежності від типу комунікативної креативності б) в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності.

З рис. 2.44 видно, що «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем когнітивного компоненту командотворчої компетентності психолога. Рівень академічної успішності на когнітивному компоненті командотворчої компетентності не позначається.

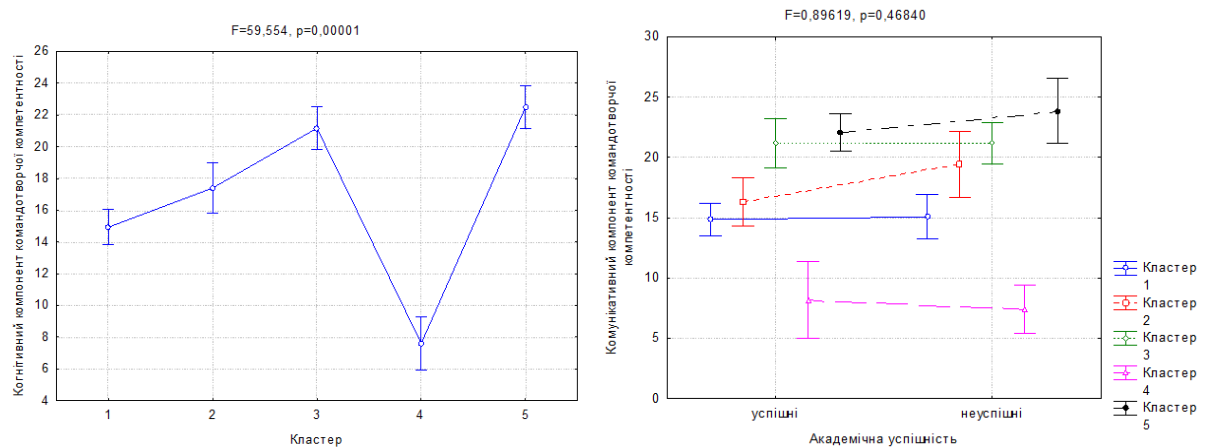

Рис. 2.44 Когнітивний компонент командотворчої компетентності майбутніх психологів: а) в залежності від типу комунікативної креативності б) в залежності від типу комунікативної креативності та рівня академічної успішності.

Загалом «Комунікативно-креативні студенти-психологи» незалежно від рівня академічної успішності мають найвищі показники усіх компонентів командо творчої компетентності.

Висновки до другого розділу

1. Створений методичний комплекс для виявлення ролі комунікативної креативності майбутніх психологів містив низку методик, що дозволяють виявити рівень комунікативно-соціальних якостей та здібностей, релевантних завданням практичної діяльності психолога, і передбачав розробку авторської методики дослідження команди творчої компетентності психолога, валідність та надійність якої доведена у представленому дослідженні.

2. Психологічними корелятами комунікативної креативності майбутніх психологів виступають комунікативна пластичність, швидкість та емоційність, що проявляються у зв'язках із легкістю та експресивністю комунікативної креативності. Коумікативні та організаторські схильності позитивно корелюють із легкістю, емоційною стійкістю та комунікативної компетентністю як показниками комунікативної креативності майбутніх психологів. Виявлено позитивні зв'язки прагнення до прийняття як показника мотивації афіліації із легкістю комунікативної креативності. Комунікативний контроль позитивно корелює із легкістю та емоційною стійкістю комунікативної креативності. Діалогічна спрямованість у спілкуванні позитивно корелює із показниками комунікативної креативності, а авторитарна, маніпулятивна та індиферентна – негативно. Оригінальність та гнучкість вербальної креативності передбачають вищі показники комунікативної компетентності, легкості та емоційної стійкості комунікативної креативності. Комунікативна незалежність позитивно корелює із емоційною креативністю, а комунікативна легкість – із соціальною креативністю. Емоційна стійкість комунікативної креативності позитивно корелює із соціальним інтелектом. Комунікативна легкість та незалежність позитивно пов'язані із емоційним інтелектом за параметрами розуміння та управління чужими емоціями та рольової компетентністю.

3. Виявлено п'ять типів комунікативної креативності майбутніх психологів: «Емоційно стійкі студенти-психологи», «Комунікативно компетентні студенти-психологи», «Комунікативно незалежні студенти-психологи», «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» та «Комунікативно креативні студенти-психологи».

4. «Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками комунікативної ергічності та пластичності, високими показниками комунікативної швидкості та емоційності, комунікативної толерантності та контролю, комунікативних та організаторських схильностей, діалогічної спрямованості у спілкуванні, соціального інтелекту та соціальної креативності, емоційного інтелекту та емоційної креативності, вербальної креативності, рольової компетентності, афіліативного прагнення до прийняття, натомість «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем цих показників. Висока академічна успішність позитивно позначається у «Комунікативно креативних студентів-психологів» на показниках новизни емоційної креативності, здатності до управління чужими емоціями емоційного інтелекту, розробленості вербальної креативності, рольової компетентності.

5. Найбільш значущими предикторами комунікативної креативності виявились комунікативна плати стичність як властивість темпераменту, страх відкидання як показник мотивації афіліації, широта рольового репертуару як показник рольової компетентності, розуміння чужих емоцій як показник емоційного інтелекту, соціальна креативність, оригінальність вербальної креативності та ефективність емоційної креативності.

6. Визначено, що «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем командотворчої компетентності за показниками мотиваційного, емоційного, поведінкового та когнітивного компонентів.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ І ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ КОМАНДОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.

3.1 Методологія формування командотворчої компетентності.

Розвиток командотворчої компетентності у мабутніх психологів має ґрунтуватись на тих самих засадах, що і формування їх готовності до проведення тренінгової роботи. З огляду на це доцільно зазначити «низку принципів формування готовності психолога-тренера до роботи із клієнтами, запропоновані А.Книш, зокрема:

1) наявність психологічної освіти, що забезпечує фахівця обізнаністю про специфіку функціонування та феномени людської психіки, про міжособистісну взаємодію, вікові та гендерні особливості поведінки людей тощо на тлі формування здатності до критичного мислення та осмислення дійсності, що є необхідною умовою якісного виконання тренерської діяльності;

2) наявність власного досвіду групової роботи з метою усвідомлення закономірностей функціонування груп та особливостей проявів різних групових феноменів; виходячи з того, що групова робота є не механічним виконанням вправ та завдань тренера, а передусім динамічним процесом, спрямованим на трансформацію стосунків між членами групи, важливим для формування готовності до роботи із групою є власний досвід участі у тренінгах та інших групових формах роботи, зокрема у тім-білдінгу;

3) володіння методичним інструментарієм, необхідним для проведення тренінгу чи інших видів групової роботи, що передбачає апробацію тренінгових технологій у власному досвіді;

4) наявність зворотного зв'язку щодо особливостей його керівництва груповою роботою та якості підготованого ним тренінгового продукту, що

уможлиблюється виробничою практикою студента-психолога та її оцінкою методистами практики» [цит. за 34].

Н.Ю. Волянюк та Г.В. Ложкін визначили, що «розвиток командної згуртованості передбачає формування загальної думки, командного настрою, традицій, правил і норм поведінки, розвиток ціннісних орієнтацій та установок, спільних інтересів» [цит. за 17]. Провідними чинниками виникнення, зміни та функціонування явищ командної згуртованості, на думку авторів, є «суспільне буття, суспільні відносини, а безпосередньою основою – практична діяльність членів команди, її досвід та спосіб життя» [цит. за 17].

Отже, програма формування командотворчої компетентності майбутніх психологів має ґрунтуватись на описаних вище принципах, окремої уваги з яких вимагає третій, що передбачає систематизацію психотехнологів тим-блдингу. В.В. Горбуною було систематизовано основні техніки і інструменти у реалізації командо творчих заходів, причому розробка технічного інструментарію має здійснюватися в методологічних межах ціннісно-рольової парадигми, що уможлиблює теоретико-методичну конгруентність підходу та перевірку ефективності командотворчих технологій [цит. за 16].

Низку технік, що використовуються в межах командотворчих заходів, В. Горбунова систематизує за «такими критеріями: сферою прикладання (орієнтацією на роботу з імпліцитними теоріями, поведінковими моделями, а також процесом інтеракції у командах), специфікою інтервенцій (едукативні, аналітичні, моделюючі та трансформаційні техніки), а також за метою, тобто безпосередніми командотворчими завданнями, що реалізуються в ході їхнього застосування» [цит. за 16].

Представлені техніки командотворення використовуються у різних форматах, з огляду на організаційні можливості, що їх мають замовники командотворчих заходів, проте як слішно зауважує В. Горбунова найбільш ефективним є формат соціально-психологічного тренінгу, в якому «учасники

неперервно протягом певного часу перебувають в інтенсивній спеціально-організованій взаємодії, сфокусованій на завданнях інформування (психологічної едукації) щодо ефективності командної діяльності, її причин та механізмів; а також аналізу, моделювання та трансформацій самої командної інтеракції. Утім, як зазначає авторка, за інших умов можливе впровадження комплексу технік у форматі студій, клубу, слухань, фокус-груп тощо» [16].

В. Горбунова підкреслює важливість «певної послідовності впровадження технік командо творення, починаючи із методів аналізу і розвитку імпліцитних теорій та поведінкових моделей командної інтеракції, завершуючи техніками фокусування на оптимізації безпосередніх процесів ціннісно-рольової взаємодії у командах» [цит. за 16]. Нижче наведено опис основних технік командотворення.

Техніки експлікації цінностей командної інтеракції особистості спрямовані на роботу з імпліцитними теоріями командної інтеракції, та передбачають психоедукацію з проблем імпліцитних теорій, аналіз індивідуальних цінностей, що регулюють сферу командних взаємин та діяльності, та їхнє оприявлення на групу. Цей тип технік передбачає процедуру введення учасників програми у проблему ціннісно-рольової взаємодії в командах, пояснення феноменів, що лежать в основі командної інтеракції, зокрема ціннісної регуляції стосунків та сумісної діяльності. Загалом це просвітницька робота, що передбачає «використання різних способів інформування учасників програми: впровадження міні-лекцій з презентацією моделі імпліцитних теорій командної інтеракції, використання інфолистів, іконографіки; застосування методів аналізу та обговорення кейсів із виходом на модель, спрямованих на спрямування уваги учасників на власних імпліцитних теоріях командної взаємодії в їх ціннісному змісті» [16].

Експлікація ціннісного змісту та організація індивідуальної рефлексії цінностей командної роботи покладені на регуляцію індивідуального дослідження цінностей командних взаємин у сенсі застосування специфічних

аналітичних технік, що ґрунтуються «на рефлексії учасниками командотворчих заходів власних цінностей, на основі яких приймаються рішення, вибудовується взаємодія у команді, а також оцінюються люди, їхні вчинки» [16].

Як зазначає В. Горбунова, «методологічно доцільним є не пропозиція готових цінностей, а надання можливості учасникам самотійно поміркувати над важливим у командній роботі та визначити загальну і ситуативну пріоритетність роботи» [цит. за 16]. З цією метою учасникам пропонується побудувати піраміду власних командних цінностей, або ціннісну сонячну систему, зобразити пріоритети і цінності графічно, реконструювати їх за допомогою проєктивних матеріалів та винести на групове обговорення в режимі «рефлексії на коло»; крім того, використовуються психодраматичні інсценізації. У ході зворотнього зв'язку учасники отримують інформацію про міру відповідності індивідуальних думок із груповою думкою, аналізуються зони близькості та розходження у самосприйманні та командній перцепції.

Техніки реконструкції ціннісного змісту командних ролей особистості спрямовані на роботу з імпліцитними теоріями командної інтеракції, а саме із її рольовими компонентами. Ці техніки передбачають формування визначеності основних ролей у команді; здійснення аналізу їхньої суб'єктивної ціннісної ємності та впровадження реконструкції унікального ціннісного змісту із його презентацією у групі. Задля детермінації основних командних ролей у групі передбачено використання мозкового штурму з класичним розподілом функцій між учасниками, роботу у підгрупах із презентацією результатів у колі з подальшим аналізом спільної групової рольової структури, що результується у готовій рольовій моделі, або моделі, в якій ролі відносяться не до виробничих функцій, а до специфіки командної взаємодії. Реконструкція суб'єктивного ціннісного змісту ролей реалізується через використання психосемантичного інструментарія для побудови семантичних просторів командних ролей за схемою ціннісно-рольових просторів командної взаємодії (за аутентичного ціннісного списку) або через

процедуру ціннісно-рольової картографії (за визначеним заздалегідь списком цінностей). Крім того, впроваджуються техніки аналізу кожної окремої ролі із використанням елементів графічного, проективного, психодраматичного або інших варіантів моделювання.

Техніки реконструкції рольового репертуару особистості спрямовані на роботу у галузі імпліцитних теорій та поведінкових моделей командної інтеракції, що передбачають психоедукацію щодо поведінкових моделей командної інтеракції та їх зв'язку з імпліцитними теоріями; впровадження аналізу ролей, що їх «приміряє» до себе кожен учасник та презентацію індивідуальних рольових репертуарів на групу. Можливим є застосування «вільного рольового опису за структурою ролей (ролей-виробничих функцій; ролей-стратегій діяльності; ролей-стратегій стосунків). Задля презентації результатів індивідуальної рефлексії рольового репертуару учасників використовуються техніки моделювання, поведінкові міні-інсценізації ролей» [16].

Техніки розвитку ціннісної складності особистості в сфері командної інтеракції спрямовані на демонстрацію ціннісної багатофункціональності рольової поведінки особистості та послаблення каузальної заданості сприйняття один одного учасниками команди. У межах цих техніки використовується кейс-аналіз характеристик учасників команди, техніки когнітивно-поведінкової терапії, а саме робота з негативними автоматичними думками, техніки аналізу спотворень, фільтрації мислення, пошуку альтернативних пояснень, доказової перевірки думок. Таким чином уможлиблюється аналіз стереотипних думок-пояснень поведінки та вчинків членів команди, жорсткої ціннісно-рольової атрибуції, категоричних висновків та інтерпретації. Крім того, «учасники залучаються до творчої діяльності, проводиться організація командної гри у форматі розв'язання конкретної виробничої задачі» [16].

Техніки аналізу індивідуальних стратегій реалізації цінностей командної діяльності спрямовані на вивчення ефективності власних

стратегій діяльності у команді, способу реалізації командних цінностей цінностей. «Варіантами технік є пошук типових для кожного учасника способів реагування в актуальному періоді часу командної взаємодії, на основі аналізу власної поведінки у ході попередньо-організовної командної гри, техніка роботи у рефлексивному колі, наприклад у форматі гештальт-терапевтичних процедур «гарячого стільця» [16].

Техніки оптимізації стратегій реалізації цінностей командної діяльності особистості, що ґрунтуються на принципах кроскультурності, спонтанності та креативності, а отже, спрямовані на розширення стратегіального репертуару, пошук та напрацювання нових ефективних стратегій реалізації цінностей командної діяльності. реалізація цих завдань ґрунтується на прийомі і пошуку нових стратегій яєрез аналіз ефективності способів досягнення близьких цінностей друзями, колегами, знайомими, особами з референтного кола та запозичення, інтеграцію найдієвіших із них у власний досвід. Тут використовуються техніки позитивної психотерапії через аналіз питання «як би це зробив інший?», аналіз ідеальних ролей із актуальної рольової структури команди через застосування роботи у підгрупах, групової дискусії, презентації та обговорення власних стратегій у форматі шерінгу досвіду досягнення бажаного, аналіз художніх стрічок, відеофрагментів реальної командної взаємодії, кейсів, центрованих на проблемі, моделювання групової взаємодії за схемою «акваріуму», реальну командну діяльність з можливістю аналізу ефективності застосування нових стратегій на групу [16].

Техніки аналізу рольової компетентності особистості спрямовані на індивідуальну рефлексію варіативності власного рольового репертуару, рольової гнучкості, глибини, а також здатності до рольової децентрації та прийняття ролей інших. Дана група технік передбачає відео-аналіз або опис випадків поведінкових проявів рольової компетентності та рольових дисгармоній особистості у командній інтеракції, міні-лекції із мультимедійним супроводом, психодіагностику та аналіз результатів за

опитувальником рольової компетенції П.П. Горностая [], психосемантичний інструментарій для реконструкції життєвих подій, пов'язаних із командною діяльністю учасників у просторі параметрів рольової компетентності [16].

Техніки розвитку рольової компетентності особистості спрямовані на розширенні рольового репертуару у галузі командної інтеракції, розширення рольового репертуару та розвиток гнучкості, сприяння рольовій рефлексії, здатності до розуміння ролей іншої людини, перебирати їх на себе. Реалізація мети цих технік уможлиблюється тренінгом рольової компетентності, розробленим П.П. Горностаєм [21], що передбачає використання інструментів транзактного аналізу і психодрами, технік аналізу та переключення его-станів, аналізу конфліктних та пошук ефективних у спілкуванні транзакцій, інсценізації рольових конфліктів, модифікації конфліктної ситуації через обмін ролями, дублювання та інше, а також через техніки когнітивно-поведінкових експериментів, плейбек-театр, танцювально-рухову терапію, техніку роботи з «нарисом фіксованої ролі» Дж. Келлі, біографічний аналіз, техніку каузометрії [16].

Техніки реконструкції ціннісно-рольової взаємодії в командах спрямовані на визначення специфіки командної інтеракції в її ціннісно-рольовій сутності, виявлення ціннісної близькості / віддаленості окремих членів команди у сприйнятті самих себе, окремих командних ролей, реконструкцію рольової конвергентності, взаємодоповнення, та дивергентності, незіставності ролей у ситуаціях рольової взаємодії; зваження рольових очікувань. З цією метою використовуються процедура командної картографії, спрямована на визначення ціннісної кон'юнкції та диз'юнкції окремих командних ролей та конкретних членів команди у їх груповому сприйнятті, що дозволяє створювати групові командні карти окремих ролей, оцінок та само оцінок членів команди, а також карти командної взаємодії у сприйнятті кожного її учасника. Методами, що уможливають завдання цих технік, є графічне, проективне, психодраматичне моделювання на основі метафор [16].

Техніки сприяння ціннісній кон'юнкції членів команд спрямовані на пошук зон ціннісної близькості у сприйманні та оцінці тих або інших аспектів командної взаємодії, досягнення розуміння змісту командних ролей, ставленні до вчинків колег. Дане завдання уможлиблюється застосуванням модифікації техніки каузометрії Є.І. Головахи, О.О. Кроніка [65], де аналізуються окремі командні події монولوгу, що розгортаються у теперішньому та плануються на майбутнє, між якими встановлюються «каузально-ціннісні зв'язки, виокремлюються групи осіб із близькою ціннісною інтерпретацією подій, здійснюється обмін думками між членами таких груп» [16].

Техніки сприяння рольовій конвергентності членів команд є фінальним блоком технік, які використовуються з метою відпрацювання навичок ефективної інтеракції в командах через моделювання командної взаємодії, вихід у реальний простір командної діяльності, розв'язання нагальних виробничих задач, що реалізується у рольовому тренінгу, ділових командних іграх та аналізі актуального досвіду реальної взаємодії, ціннісно-рольову картографію для порівняльного аналізу ціннісних карт командних ролей, а також індивідуальних ціннісно-рольових карт командної інтеракції на початку та по завершенню командотворчих інтервенцій [16].

Представлені техніки розвитку командо творчої компетентності були покладені у зміст розвивальної програми, представленої тренінгом та спецкурсом.

3.2 Розвиток командотворчої компетентності психолога засобами формування комунікативної креативності.

Метою програми, поданої у даному дослідженні, було формування командо творчої компетентності через розвиток комунікативної креативності. До програми було залучено 10 студентів-психологів, а контрольну групи склали 8 майбутніх психологів. Усі здобувачі за результатами констатувального експерименту віднесені до групи за кластером «Недостатня комунікативна креативність».

Представлена у роботі програма розвитку командотворчої компетентності майбутнього психолога засобами формування комунікативної креативності реалізувалась у три етапи.

На першому, мотиваційному, реалізувалась мета, що полягала у формуванні позитивної мотивації до участі у програмі та знайомство учасників експериментальної групи.

Завданнями першого етапу були такі:

- знайомство учасників тренінгу;
- створення психологічно безпечного середовища у тренінговій групі;
- нейтралізація захисних бар'єрів учасників програми;
- сприяння саморозкриттю учасників;
- створення позитивної мотивації до участі у програмі.

Опис мотиваційного етапу програми поданий у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Зміст мотиваційного етапу розвивальної програми

Етапи	Мета	Вправи
Мотиваційний	знайомство учасників тренінгу, створення психологічно безпечного середовища, нейтралізація захисних бар'єрів, сприяння саморозкриттю учасників, створення позитивної мотивації.	Вправи «Станьте разом всі, хто», «Комплімент», «Сніжний ком». Вступна лекція ведучого щодо мети і завдань програми. Бесіда на тему домагань і прагнень студентів у межах неформальної освіти та професійного самовдосконалення.

Другий етап – комунікативний – ставив на меті розвиток комунікативної креативності у структурі соціально-комунікативних здібностей особистості майбутнього психолога.

Завданнями другого етапу були такі:

- 1) оволодіння прийомами активного слухання у практичній роботі психолога;
- 2) розвиток комунікативних здібностей психолога, зокрема:
 - володіння прийомами невербального спілкування, контролю експресії та розуміння невербальної експресії співрозмовника (клієнта);
 - володіння прийомами ораторської майстерності, зокрема навичками ведення групової дискусії (дебатів, диспуту) у фронтальній роботі психолога, навичками постановки питань опонентові, переконання співрозмовника, навичками правильної вимови, інтонування та володіння мовленнєвим апаратом (силою та висотою голосу, артикуляцією), володіння техніками красномовності, навички застосування гумору, метафор, порівнянь та інших вербальних засобів оздоблення мовлення;
- 3) володіння навичками акторської майстерності та самопрезентації;
- 4) подолання комунікативних бар'єрів;

- 5) розвиток адекватного сприймання, ефективного опрацювання та передачі усної та письмової інформації, формування навичок сторітелінгу у роботі психолога-коуча.
- 6) розвиток культури спілкування та оволодіння правилами етикету;
- 7) розвиток комунікативної гнучкості та емоційної стійкості у спілкуванні;
- 8) спроможності протистояти груповому тиску без ініціації конфліктної ситуації;
- 9) подолання директивних, маніпулятивних, авторитарних, конформних та інших деструктивних стратегій спілкування у роботі психолога; формування діалогічної спрямованості у спілкуванні;
- 10) розвиток вербальної та групової креативності особистості психолога.

Зміст комунікативного етапу програми поданий у таблиці 3.2.

На першому занятті «Комунікативного» етапу програми було впроваджено міні-лекцію «Основи процесу комунікації», метою якої було формування обізнаності про механізм комунікації як дво- та багатостороннього процесу обміну повідомленнями, формування обізнаності про вербальні та невербальні канали комунікації.

Таблиця 3.2

Зміст комунікативного етапу розвивальної програми

Мета	Вправи
<p>оволодіння прийомами активного слухання; розвиток комунікативних здібностей; подолання комунікативних бар'єрів; розвиток адекватного сприймання, ефективного опрацювання та передачі інформації. розвиток культури спілкування, вміння вести перемовини та розв'язувати конфлікти, розвиток комунікативної гнучкості, спроможності протистояти груповому тиску, розвиток вербальної та групової креативності.</p>	<p>Вправи «Привіт», «Детектив», «Інвентаризація», «Разом до мети», «Тет-а-тет», «Карусель», «Вихід з контакту», «Міміка і жести», «Обмін символами», «Уважне слухання», «Емоції та ситуації», «Асоціація», «Емоції в спілкуванні», «Емоції в конфлікті», «Я вмію сказати «Ні!», «Мое сонце», «Скульптура сьогоднішнього дня», «Вислухай – поверни», «Зіпсований телефон», «Шикування за зростом» [36]; «Тест на сприйняття інформації», «Палітра емоцій», «Ліфт/потяг», «Складні почуття», «Так», «Намалюйте рисунок, який я бачу», гра «Мотлох», вправи «Решітка аргументації», «Переконай групу», «Презентація», «Встановіть і відчуйте кордон», «Діагностика рівня соціально-психологічного контакту значущих стосунків», ігри «Врегулюйте конфлікт», «Ведення перемовин» [35], вправи «Можливі способи використання об'єкта», «Спільні риси», «Перерахування рис, які не підходять до заданої професії», «Розповідь», «Слово», «Хокку», «Три слова», «Пропущені слова», «Слоган», «Пошук суперечливих предметів», «Ланцюжок асоціацій», «Ялинка асоціацій», «Біном фантазії», «Казка-калька», «Основні прийоми фантазування у літературній творчості», «Конструювання метафори», «Метафора», «Оксиморон», «Що ти про це думаєш?», «Акули пера», «Асоціації», техніки «Атрибутивний список», «Brutethink», «Кубики історій Рорі», «Фрірайтинг», «Канцелярські скріпки», «Театр абрєвіатур», «Перекинь м'яч», «Перетин простору», «Що? Звідки? Як?», «Способи дії», «Німа режисура», «Коворкінг», «Нічого не роблю, нічого не бачу, нічого не скажу», «Проблеми, проблеми...», «Арка», «Підкорювачі повітря», «Міст», «Живі числа», «Покажи рухами», рольову гру «Презентація унікального винаходу» [65].</p> <p>Міні-лекції та кейси «Основи процесу комунікації», «Сприйняття: рівень інформації», «Ефективна передача інформації. Правила зворотного зв'язку», «Психологічний вплив», «Встановлення і підтримування відносин», «Управління конфліктом» [35]</p> <p>Рольова гра «Дайте мені зворотній зв'язок» [35]</p> <p>Авторські міні-лекції «Емоційний інтелект»</p>

Практичною частиною заняття виступила індивідуальна робота з кейсом «Розпізнай бар'єр комунікації за ситуацією» та робота в групах із заданнями: «перелічити бар'єри комунікації – відправника та одержувача; Розробити способи щодо подолання кожного бар'єра». Також на занятті було впроваджено вправи «Привіт», «Детектив», «Інвентаризація», «Разом до мети», «Тет-а-тет», «Карусель», «Вихід з контакту».

На другому занятті було впроваджено міні-лекцію «Сприйняття: рівень інформації» і практичну частину, представлену вправою «Тест на сприйняття інформації», «Уважне слухання», «Моє сонце», «Скульптура сьогоdnішнього дня», «Вислухай – поверни», «Зіпсований телефон», «Шикування за зростом», здійснено відпрацювання технік активного слухання та типи питань у трійках.

На третьому занятті було впроваджено міні-лекцію «Емоційний інтелект» та групові вправи «Палітра емоцій», «Ліфт/потяг», «Складні почуття», «Так», «Емоції та ситуації», «Асоціація», «Емоції в спілкуванні», «Емоції в конфлікті», робота в парах за технікою «Відпрацювання емоцій технікою Я-повідомлення».

На четвертому занятті було впроваджено міні-лекцію «Ефективна передача інформації. Правила зворотного зв'язку». Практична частина заняття передбачала впровадження вправи «Намалюйте рисунок, який я бачу», роботу у підгрупах «Принципи ефективного передавання інформації», впровадження рольової гри «Дайте зворотний зв'язок».

На п'ятому занятті було впроваджено міні-лекцію «Психологічний вплив», а практична частина роботи передбачала впровадження групової гри «Мотлох», індивідуальної вправа «Решітка аргументації», роботу в підгрупах «Переконай групу», групові вправи «Презентація».

На шостому занятті було впроваджено міні-лекцію «Встановлення і підтримування відносин», метою якої було повідомлення про рапорт як спосіб мотивації до спілкування, рівні соціально-психологічного контакту, особистісні кордони та правила асертивної поведінки. На практичній частині

заняття впроваджено вправу «Встановіть і відчуйте кордон», «Діагностика рівня соціально-психологічного контакту значущих стосунків».

На сьомому занятті було впроваджено міні-лекцію «Управління конфліктом», а на практичній частині заняття було здійснено тестування стилю вирішення конфлікту із подальшим обговоренням, рольові ігри «Врегулюйте конфлікт» та «Ведення перемовин».

З восьмого по десяте заняття було впроваджено заходи з розвитку вербальної креативності, а саме: вправи «Можливі способи використання об'єкта», «Спільні риси», «Перерахування рис, які не підходять до заданої професії», «Розповідь», «Слово», «Хокку», «Три слова», «Пропущені слова», «Слоган», «Пошук суперечливих предметів», «Ланцюжок асоціацій», «Ялинка асоціацій», «Біном фантазії», «Казка-калька», «Основні прийоми фантазування у літературній творчості», «Конструювання метафори», «Метафора», «Оксиморон», «Що ти про це думаєш?», «Акули пера», «Асоціації», техніки «Атрибутивний список», «Brutethink», «Кубики історій Рорі», «Фрірайтинг».

З десятого по дванадцяте заняття було впроваджено вправи для розвитку групової креативності, а саме: «Канцелярські скріпки», «Театр абревіатур», «Перекинь м'яч», «Перетин простору», «Що? Звідки? Як?», «Способи дії», «Німа режисура», «Ко-воркінг», «Нічого не роблю, нічого не бачу, нічого не скажу», «Проблеми, проблеми...», «Арка», «Підкорювачі повітря», «Міст», «Живі числа», «Покажи рухами», рольову гру «Презентація унікального винаходу».

Зміст командотворчого етапу програми поданий у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Зміст командотворчого етапу розвивальної програми

Етапи	Мета	Вправи
Командотворчий	1 стадія – Практична – «Тім-білдінг»;	Техніки командотворення [19] Вправи «Цікаві історії», «Мене непокоїть те, що в коробочці», «Групове відео», «Правда / неправда», «Чарівник», «Усе робимо одночасно», «Текст із підтекстом», «Як ми схожі!»; ситуаційна гра «Крдіжка» [76]; «Клавіатура», «Коло довіри», «Павутинка», «Колода», «Скоромовка» [16]. Методика «Арка» для визначення групової згуртованості.
	2 стадія – Теоретична – Спецкурс «Методологія тім-білдінгу»	Міні-лекції, бесіди, кейс-метод

На даному етапі студенти-психологи пройшли апробацію технік командо творення. Техніки експлікації цінностей командної інтеракції особистості були реалізовані через міні-лекцію «Цінності командної роботи» та подальшу рефлексію групових цінностей учасників. Техніки реконструкції ціннісного змісту командних ролей особистості були реалізовані через застосування мозкового штурму стосовно групових ролей учасників.

Так, наприклад, метою вправи «Цікаві історії» було формування здатності разом у команді створювати сумісний творчий продукт – текст розповіді. Учасникам було запропоновано сформувавши низку асоціацій із роботою психолога і записати їх на наліпки, приклеїти їх на ліву сторону дошки, а на праву по-черзі учасник за учасником переклеює обрану ним наліпку із словом чи словосполученням і починає розповідь, наступний учасник, відповідно, обирає наступну наліпку і продовжує розповідь.

На першому занятті 10 студентів-психологів були поділені на дві команди по п'ять осіб за принципом рандомізації. Студенти мали намалювати обрати назви для команд, намалювати герб своєї команди та написати його гімн у віршовій формі.

На другому занятті було реалізовано вправу «Мене непокоїть те, що в коробці», метою якої є згуртування учасників групи для обговорення спільних проблем навчально-професійної діяльності. Учасники групи анонімно записували на окремих папірцях одним - двома словами те, що їх зараз занепокоїть (синдром самозванця, сумніви щодо власної професійної компетентності працювати психологом-консультантом, недостатня обізнаність у психотерапії тощо), усі аркуші склали в одну коробку, далі кожен учасник навмання обирає аркуш і, описує занепокоєння іншого і запропонував свій спосіб розв'язання проблеми.

Учасники на третьому занятті отримали завдання згідно вправи «Групове відео», метою якої було згуртування учасників на тлі спільних інтересів. Учасники зробили відео розповіді на цікаву для всіх тему (були запропоновані такі варіанти: професійне вдосконалення на ниві психологічної практики, власні спроби працювати психологом, спільний відпочинок, привітання до Дня психолога).

На четвертому занятті було підведення підсумків вправи «Групове відео», впроваджено вправу «Правда / неправда» було згуртування команди через формування більш детальної поінформованості про учасників. Учасники сідали у коло і кожен студент мав розповісти про себе два правдиві факти і два неправдиві. Потім всі студенти по черзі розповідали про себе, а інші учасники групи у цей час мали визначити, що є правдою, а що – ні, та пояснити, чому вони так вважають.

Метою вправи «Чарівник» було подолання проблемних ситуацій, об'єднання учасників групи. Студентам було запропоновано уявити, що вони зустріли чарівника, який може виконати три будь-які їхні бажання, що стосуються професійного та студентського життя. Далі учасники обговорювали спільні бажання та можливості їх реалізації.

Метою вправи «Усе робимо одночасно» є виконання спільної справи, формування згуртованості. Той студент, кого обрали ведучим, демонстрував певні рухи, які всі інші учасники мають повторити. Головне завдання – всі

студенти мають виконати їх однаково. Рухи повторюються, поки всі учасники не виконають їх правильно. Гра проходила з використанням ритмічної музики.

На п'ятому заняття було впроваджено вправу «Текст з підтекстом», метою якої було формування навичок уважного слухання до усіх думок, промовлених у команді. Учасникам необхідно було прочитати текст і виконати завдання якомога швидше.

Ситуаційна гра «Крадіжка» була спрямована на формування вміння приймати спільні рішення. Учасники у парах слухали зачитану ситуацію морально-етичного проблемного характеру і мали відповісти на низку питань. Далі відбувалась групова дискусія із заслуховування позицій кожної пари учасників щодо їх згоди або незгоди з учинками, описаними в цій ситуації.

Метою вправи «Як ми схожі!» було обговорення питань, пов'язаних з установленням контакту зі співрозмовником, батьками, адміністрацією тощо. Кожен учасник мав швидше за всіх знайти 10 якостей, які об'єднують його з 5 іншими учасниками/учасницями,

Також було впроваджено вправу «Клавіатура», де учасники повинні відобразити клавіатуру комп'ютера, «Коло довіри», де у колі учасникам необхідно було витягнути руки вперед долонями, а з-поміж бажаючих вибирається один учасник, який виходить до центру кола і він мав заплющити очі, повністю розслабитися та м'яко впасти на «живе коло»; «Павутинка», де між розташованими поряд стільцями та іншими меблями прив'язувалась велика кількість тонких ниток із невеликими дзвіночками, поміж яких члени команди мали пройти беззвучно.

Таблиця 3.4

Зміст рефлексивного етапу розвивальної програми

Етапи	Мета	Вправи
Рефлексивній	Усвідомлення результатів участі у розвивальній програмі	Вправи «Дерево досягнень», «Очікування та результати програми»

На останньому занятті програми було впроваджено заходи з рефлексії здобутого досвіду та самоудосконалення.

3.3. Перевірка ефективності програми розвитку командотворчої компетентності майбутніх психологів

Перевірка ефективності реалізованої програми відбувалась через поівріння експериментальної та контрольної груп, де до першої (ЕГ) було залучено 10 студентів-психологів, а другу склали 8 майбутніх психологів (КГ). Усі здобувачі за результатами констатувального експерименту віднесені до групи за кластером «Недостатня комунікативна креативність».

На рис. 3.1 показано результати порівняння контрольної та експериментальної груп за показниками легкості комунікативної креативності до та після реалізації програми.

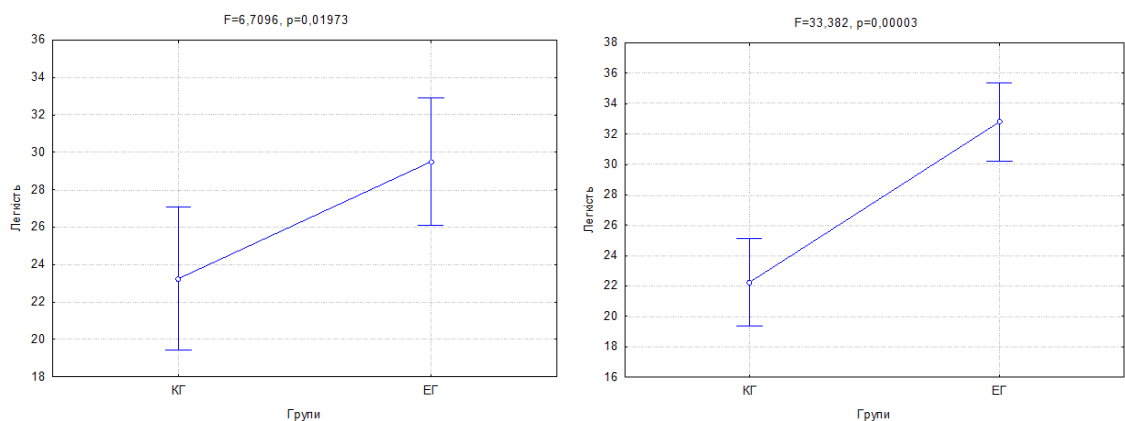

Рис. 3.1 Показники легкості комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп (а) на початку та (б) наприкінці формульального експерименту.

Якщо на початку експерименту в експериментальній групі було перевищення показників легкості на рівні тенденції, то після реалізації програми учасники експериментальної групи статистично значущо перевищували учасників контрольної групи за показниками легкості комунікативної креативності.

На рис. 3.2 показано результати порівняння контрольної та експериментальної груп за показниками самопрезентації комунікативної креативності до та після реалізації програми.

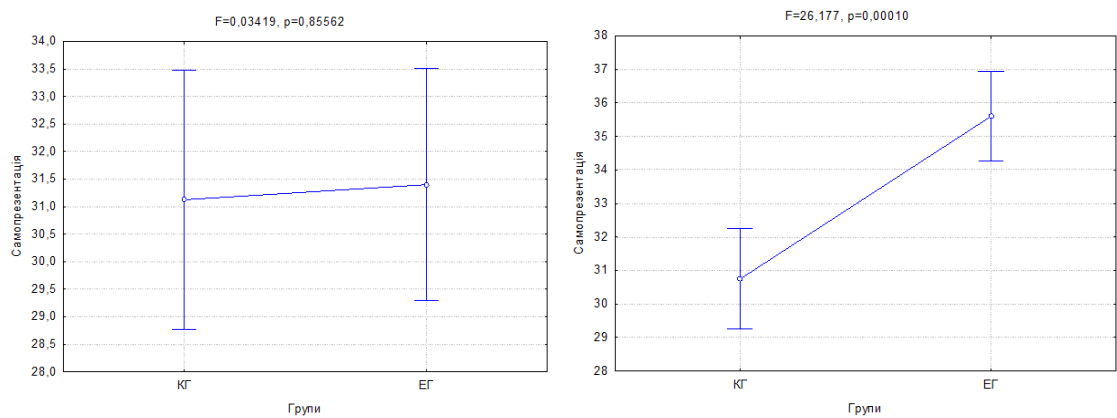

Рис. 3.2 Показники самопрезентації комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп (а) на початку та (б) наприкінці формульального експерименту.

На початку експерименту показники само презентації у представників контрольної та експериментальної груп статистично не відрізнялись, натомість наприкінці формульального експерименту в учасників експериментальної групи виявилось статистично значуще перевищення рівня показників само презентації у порівнянні із учасниками контрольної групи.

На рис. 3.3 показано результати порівняння контрольної та експериментальної груп за показниками незалежності комунікативної креативності до та після реалізації програми.

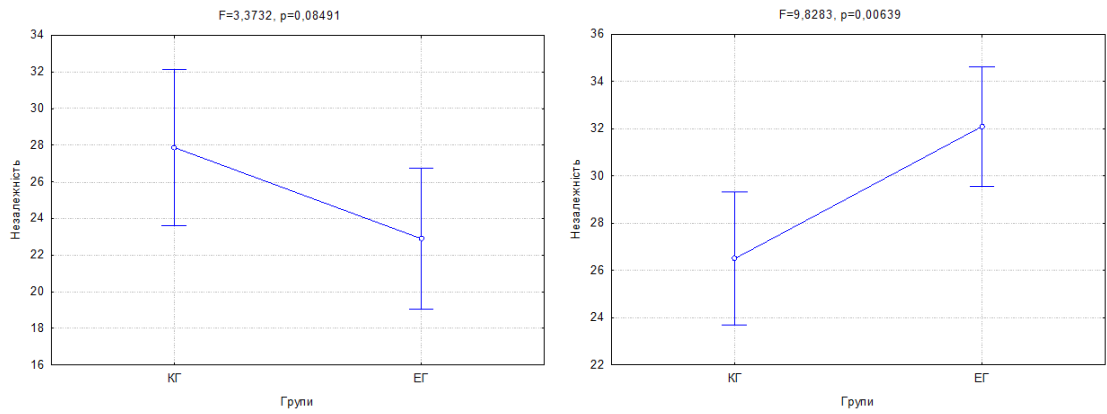

Рис. 3.3 Показники незалежності комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп (а) на початку та (б) наприкінці формульального експерименту.

На початку експерименту показники незалежності в учасників контрольної та експериментальної груп статистично не відрізнялись, натомість наприкінці формульального експерименту в учасників експериментальної групи виявилось статистично значуще перевищення рівня показників незалежності комунікативної креативності у порівнянні із учасниками контрольної групи.

На рис. 3.4 показано результати порівняння контрольної та експериментальної груп за показниками конфліктності комунікативної креативності до та після реалізації програми.

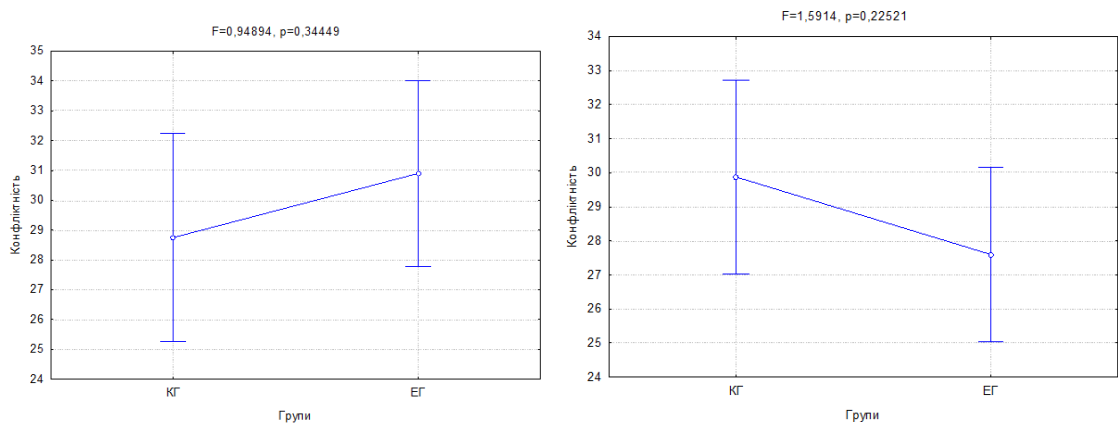

Рис. 3.4 Показники конфліктності комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп (а) на початку та (б) наприкінці формульального експерименту.

Показники конфліктності в учасників контрольної групи майже не змінилися за час впровадження програми і були нижчими на початку експерименту у порівнянні із експериментальною групою. Наприкінці експерименту в учасників контрольної групи показники конфліктності виявились дещо вищими, ніж у представників експериментальної групи. Проте зазначені відмінності не є значущими.

На рис. 3.5 показано результати порівняння контрольної та експериментальної груп за показниками емоційної стійкості комунікативної креативності до та після реалізації програми.

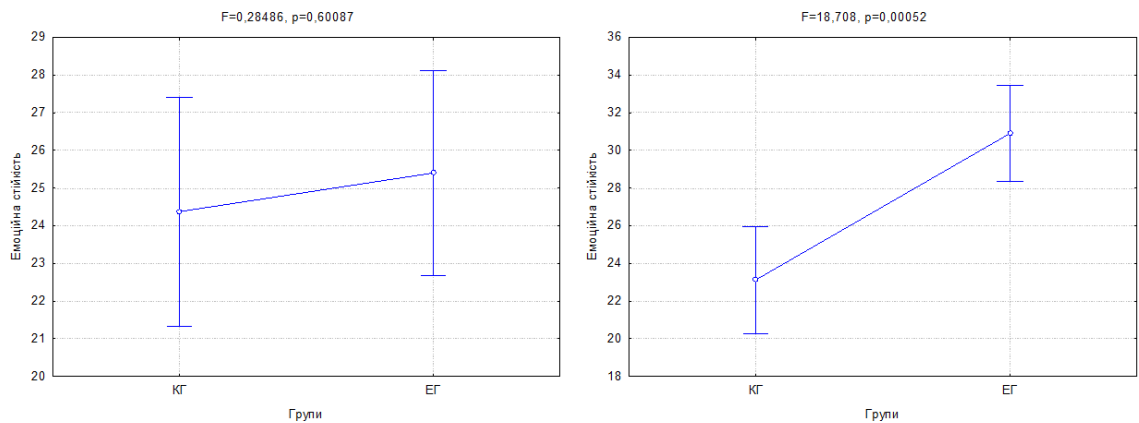

Рис. 3.5 Показники емоційної стійкості комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп (а) на початку та (б) наприкінці формульованого експерименту.

На початку експерименту показники емоційної стійкості в учасників контрольної та експериментальної груп статистично не відрізнялись, натомість наприкінці формульованого експерименту в учасників експериментальної групи виявилось статистично значуще перевищення рівня показників емоційної стійкості комунікативної креативності у порівнянні із учасниками контрольної групи.

На рис. 3.6 показано результати порівняння контрольної та експериментальної груп за показниками маніпулятивності комунікативної креативності до та після реалізації програми.

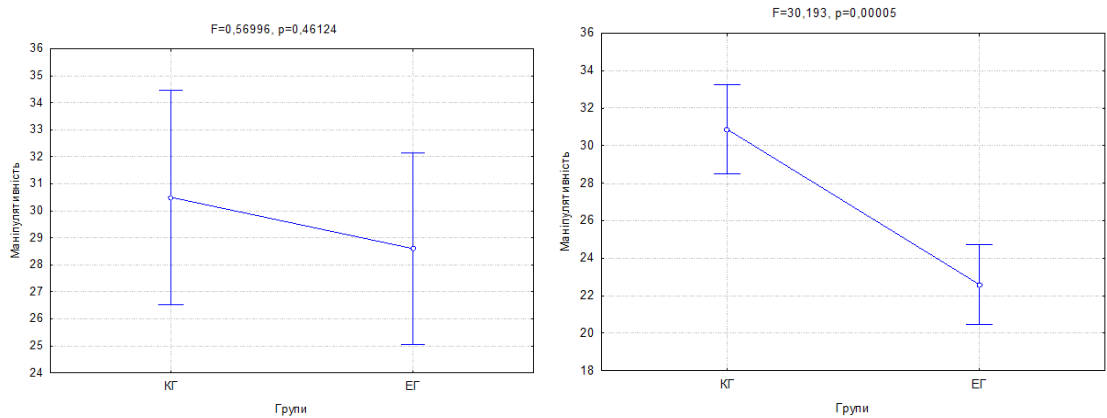

Рис. 3.6 Показники маніпулятивності комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп (а) на початку та (б) наприкінці формульовального експерименту.

На початку експерименту показники маніпулятивності в учасників контрольної та експериментальної груп статистично не відрізнялись, натомість наприкінці формульовального експерименту в учасників контрольної групи виявилось статистично значуще перевищення рівня показників маніпулятивності комунікативної креативності у порівнянні із учасниками експериментальної групи.

На рис. 3.7 показано результати порівняння контрольної та експериментальної груп за показниками експресивності комунікативної креативності до та після реалізації програми.

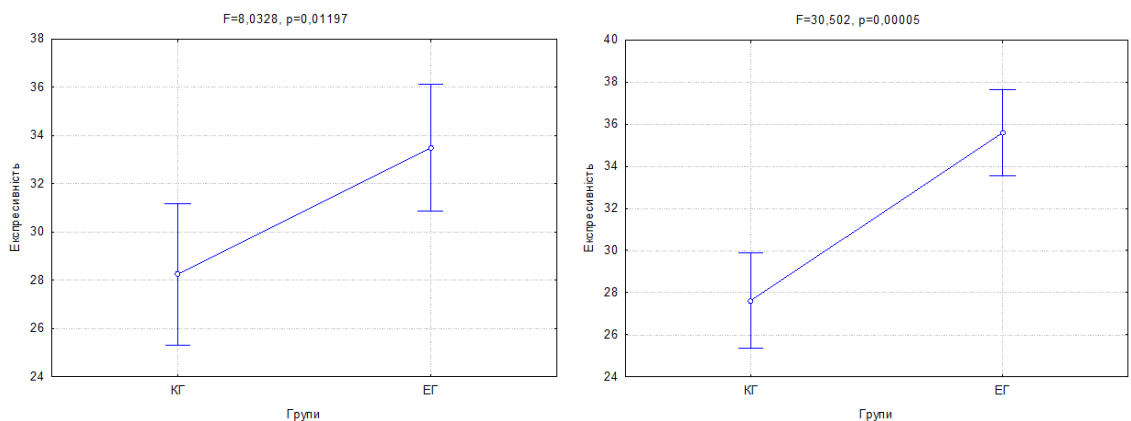

Рис. 3.7 Показники експресивності комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп (а) на початку та (б) наприкінці формульального експерименту.

Перевищення показників експресивності комунікативної креативності в експериментальній групі у порівнянні із контрольною наприкінці експерименту виявилось більш вираженим, ніж на початку експерименту.

На рис. 3.8 показано результати порівняння контрольної та експериментальної груп за показниками комунікативної креативності компетентності до та після реалізації програми.

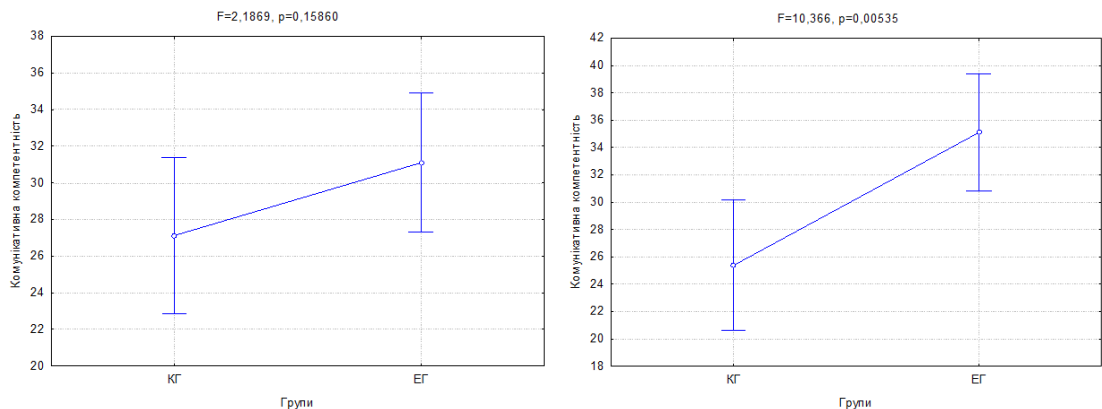

Рис. 3.8 Показники комунікативної компетентності студентів контрольної та експериментальної груп (а) на початку та (б) наприкінці формульального експерименту.

На початку експерименту показники комунікативної компетентності в учасників контрольної та експериментальної груп статистично не відрізнялись, натомість наприкінці формульального експерименту в учасників контрольної групи виявилось статистично значуще перевищення рівня показників комунікативної компетентності у порівнянні із учасниками експериментальної групи.

На рис. 3.9 показано результати порівняння контрольної та експериментальної груп за показниками мотиваційного компоненту командо творчої компетентності до та після реалізації програми.

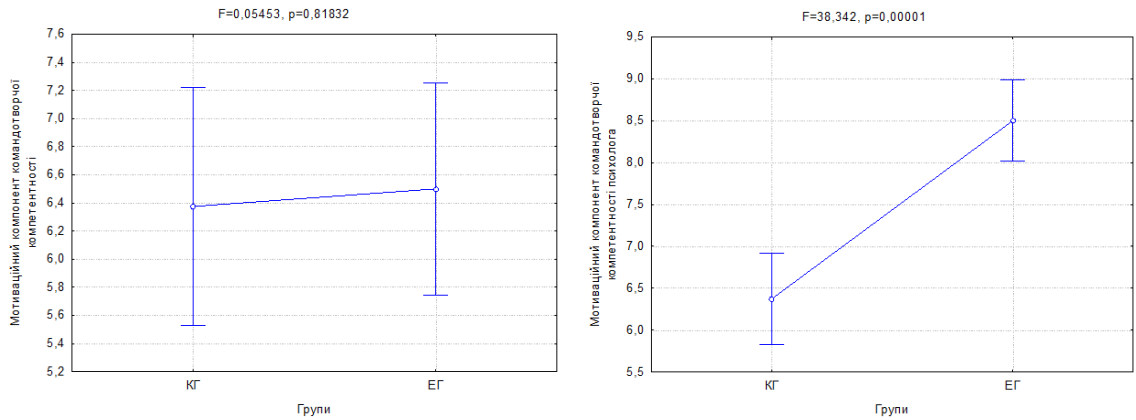

Рис. 3.9 Показники мотиваційного компоненту командо творчої компетентності студентів контрольної та експериментальної груп (а) на початку та (б) наприкінці формульованого експерименту.

На початку експерименту показники мотиваційного компоненту командотворчої компетентності в учасників контрольної та експериментальної груп статистично не відрізнялись, натомість наприкінці формульованого експерименту в учасників контрольної групи виявилось статистично значуще перевищення рівня показників мотиваційного компоненту командотворчої компетентності у порівнянні із учасниками експериментальної групи.

На рис. 3.10 показано результати порівняння контрольної та експериментальної груп за показниками емоційного компоненту командо творчої компетентності до та після реалізації програми.

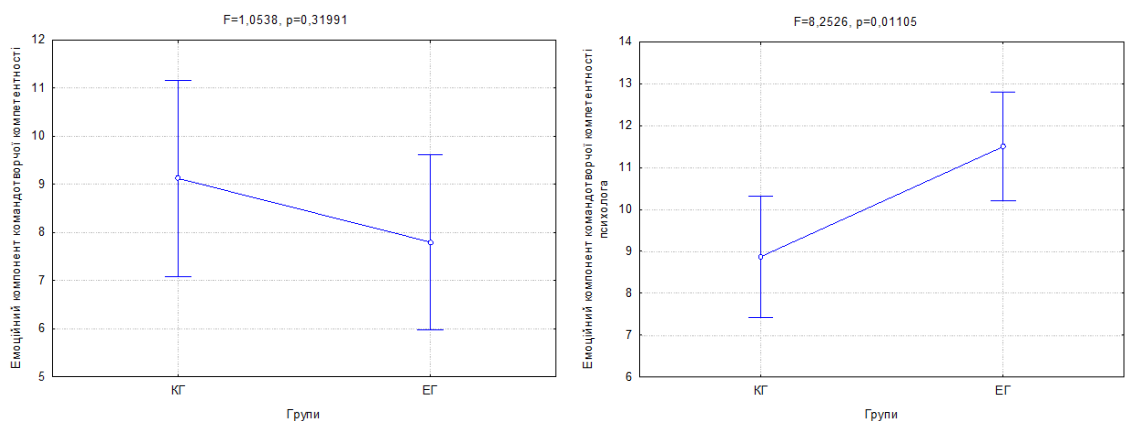

Рис. 3.10 Показники емоційного компоненту командо творчої компетентності студентів контрольної та експериментальної груп (а) на початку та (б) наприкінці формульованого експерименту.

На початку експерименту показники емоційного компоненту командотворчої компетентності в учасників контрольної та експериментальної груп статистично не відрізнялись, натомість наприкінці формуального експерименту в учасників контрольної групи виявилось статистично значуще перевищення рівня показників емоційного компоненту командотворчої компетентності у порівнянні із учасниками експериментальної групи.

На рис. 3.11 показано результати порівняння контрольної та експериментальної груп за показниками поведінкового компоненту командотворчої компетентності до та після реалізації програми.

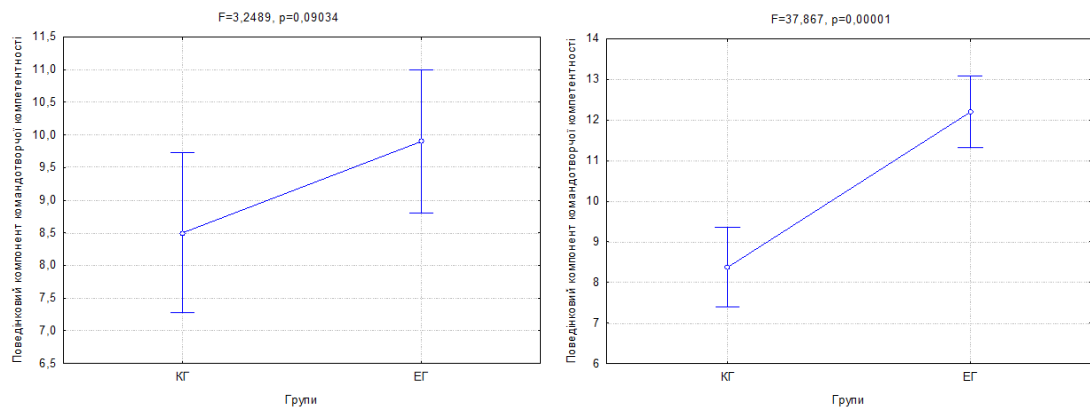

Рис. 3.11 Показники поведінкового компоненту командотворчої компетентності студентів контрольної та експериментальної груп (а) на початку та (б) наприкінці формуального експерименту.

На початку експерименту показники поведінкового компоненту командотворчої компетентності в учасників контрольної та експериментальної груп статистично не відрізнялись, натомість наприкінці формуального експерименту в учасників контрольної групи виявилось статистично значуще перевищення рівня показників поведінкового компоненту командотворчої компетентності у порівнянні із учасниками експериментальної групи.

На рис. 3.12 показано результати порівняння контрольної та експериментальної груп за показниками когнітивного компоненту командо творчої компетентності до та після реалізації програми.

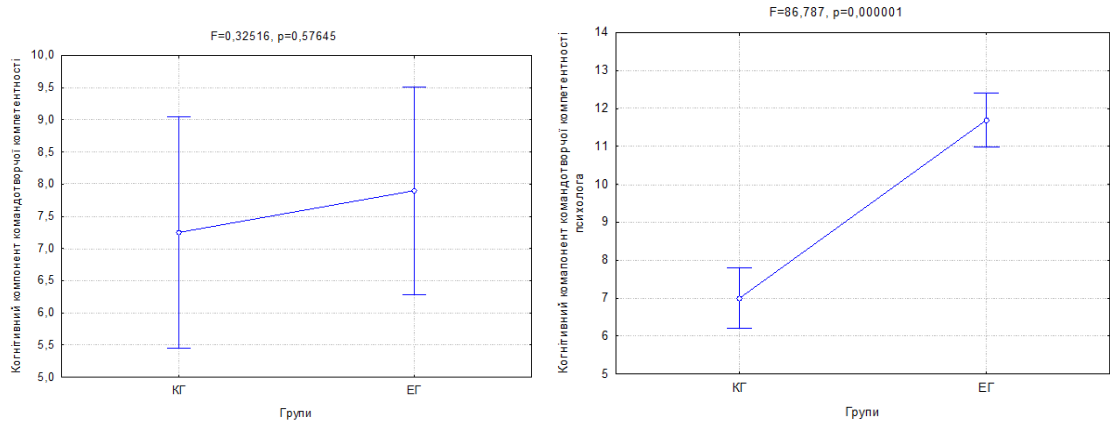

Рис. 3.12 Показники когнітивного компоненту командо творчої компетентності студентів контрольної та експериментальної груп (а) на початку та (б) наприкінці формульованого експерименту.

На початку експерименту показники когнітивного компоненту командотворчої компетентності в учасників контрольної та експериментальної груп статистично не відрізнялись, натомість наприкінці формульованого експерименту в учасників контрольної групи виявилось статистично значуще перевищення рівня показників когнітивного компоненту командотворчої компетентності у порівнянні із учасниками експериментальної групи.

На рис. 3.13 показано позитивну динаміку комунікативної легкості в учасників експериментальної групи, натомість в учасників контрольної групи показники комунікативної легкості майже не змінились за час впровадження програми.

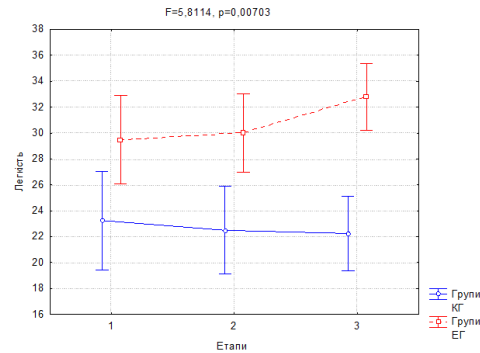

Рис. 3.13 Динаміка показників легкості комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп протягом формувального експерименту. Примітка: 1 – на початку експерименту; 2 – після 2 етапу; 3 – наприкінці експерименту.

На рис. 3.14 показано стрімку позитивну динаміку комунікативної самопрезентації в учасників експериментальної групи, натомість в учасників контрольної групи показники комунікативної легкості майже не змінились за час впровадження програми.

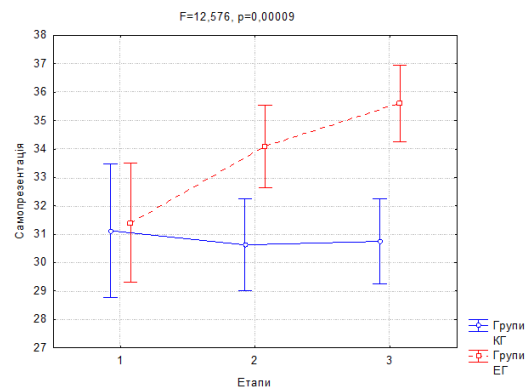

Рис. 3.14 Динаміка показників самопрезентації комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп протягом формувального експерименту.

Примітка: 1 – на початку експерименту; 2 – після 2 етапу; 3 – наприкінці експерименту.

На рис. 3.15 показано позитивну динаміку комунікативної легкості в учасників експериментальної групи, яка характеризується суттєвим зрушенням після 2 (комунікативного) етапу програми. Натомість в учасників контрольної групи показники самопрезентації майже не змінились за час впровадження програми.

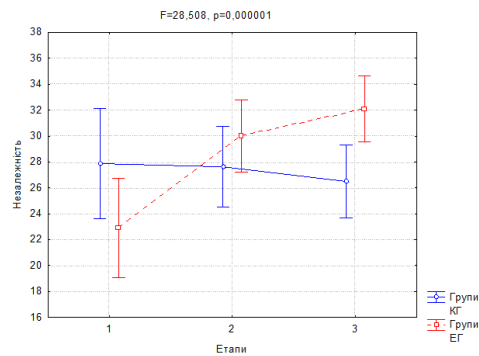

Рис. 3.15 Динаміка показників незалежності комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп протягом формувального експерименту. Примітка: 1 – на початку експерименту; 2 – після 2 етапу; 3 – наприкінці експерименту.

На рис. 3.16 показано негативну динаміку комунікативної легкості в учасників експериментальної групи. Натомість в учасників контрольної групи показники комунікативної конфліктності майже не змінились за час впровадження програми.

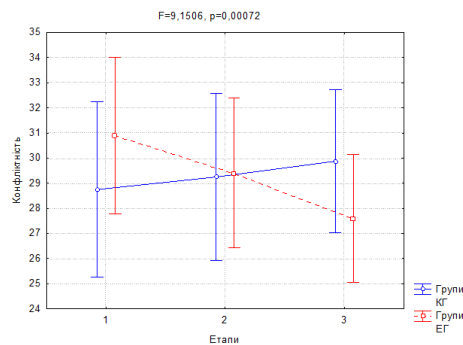

Рис. 3.16 Динаміка показників конфліктності комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп протягом формувального експерименту. Примітка: 1 – на початку експерименту; 2 – після 2 етапу; 3 – наприкінці експерименту.

На рис. 3.17 показано позитивну динаміку комунікативної емоційної стійкості в учасників експериментальної групи. Натомість в учасників контрольної групи показники емоційної стійкості майже не змінились за час впровадження програми.

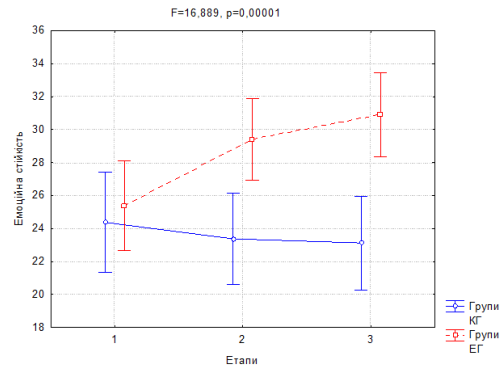

Рис. 3.17 Динаміка показників емоційної стійкості комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп протягом формувального експерименту. Примітка: 1 – на початку експерименту; 2 – після 2 етапу; 3 – наприкінці експерименту.

На рис. 3.18 показано негативну динаміку комунікативної маніпулятивності в учасників експериментальної групи. Натомість в учасників контрольної групи показники маніпулятивності майже не змінилися за час впровадження програми.

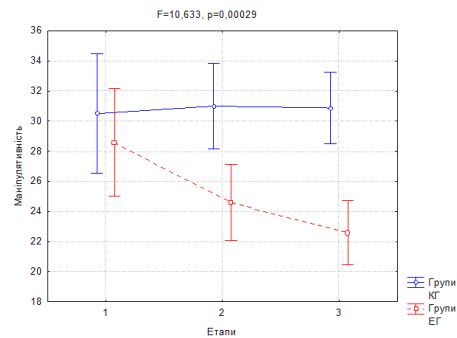

Рис. 3.18 Динаміка показників маніпулятивності комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп протягом формувального експерименту. Примітка: 1 – на початку експерименту; 2 – після 2 етапу; 3 – наприкінці експерименту.

На рис. 3.19 показано слабо виражену позитивну динаміку комунікативної експресивності в учасників експериментальної групи. Натомість в учасників контрольної групи показники експресивності майже не змінилися за час впровадження програми.

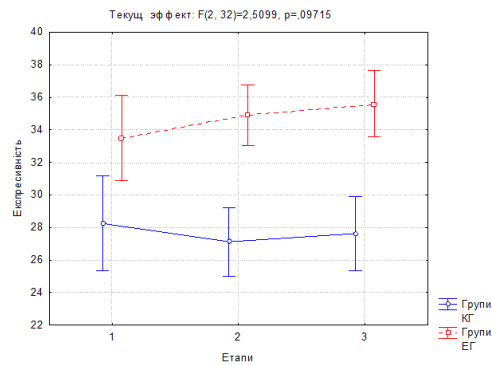

Рис. 3.19 Динаміка показників експресивності комунікативної креативності студентів контрольної та експериментальної груп протягом формувального експерименту. Примітка: 1 – на початку експерименту; 2 – після 2 етапу; 3 – наприкінці експерименту.

На рис. 3.20 показано позитивну динаміку комунікативної компетентності в учасників експериментальної групи. Натомість в учасників контрольної групи показники комунікативної компетентності майже не змінилися за час впровадження програми.

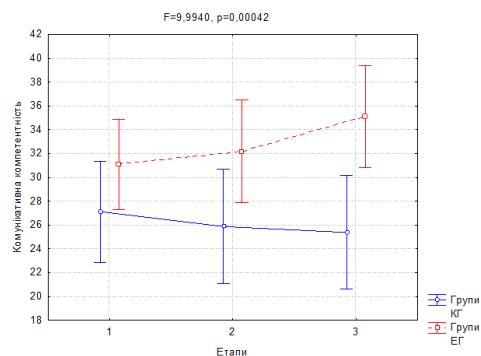

Рис. 3.20 Динаміка показників комунікативної компетентності студентів контрольної та експериментальної груп протягом формувального експерименту. Примітка: 1 – на початку експерименту; 2 – після 2 етапу; 3 – наприкінці експерименту.

Умотивованість на роботу із командою у студентів-психологів, що взяли участь у розвивальній програмі статистично значущо зростала протягом впровадження програми (рис. 3.21), натомість у студентів-психологів контрольної групи ці показники не змінилися.

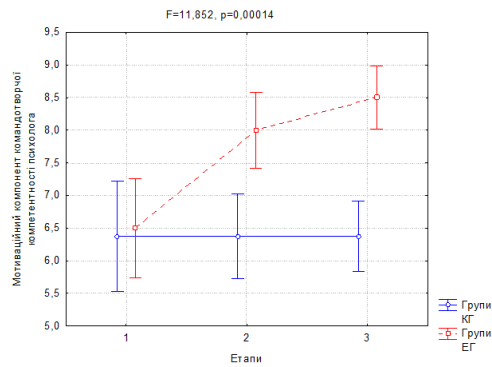

Рис. 3.21 Динаміка показників мотиваційного компоненту командотворчої компетентності студентів контрольної та експериментальної груп протягом формувального експерименту. Примітка: 1 – на початку експерименту; 2 – після 2 етапу; 3 – наприкінці експерименту.

Позитивне ставлення до групової роботи із командою у студентів-психологів, що взяли участь у розвивальній програмі статистично значущо зросло протягом впровадження програми (рис. 3.22), натомість у студентів-психологів контрольної групи ці показники не змінились.

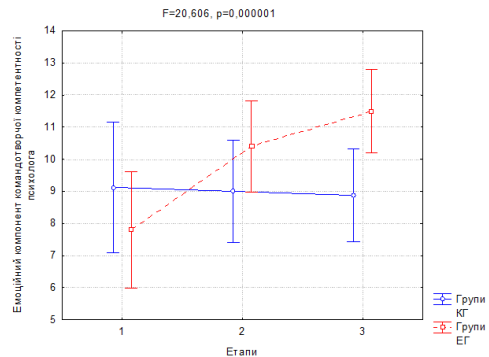

Рис. 3.22 Динаміка показників емоційного компоненту командотворчої компетентності студентів контрольної та експериментальної груп протягом формувального експерименту. Примітка: 1 – на початку експерименту; 2 – після 2 етапу; 3 – наприкінці експерименту.

Вміння працювати командою та вирішувати командні завдання у студентів-психологів, що взяли участь у розвивальній програмі статистично значущо зросло протягом впровадження програми (рис. 3.23), натомість у студентів-психологів контрольної групи ці показники не змінились.

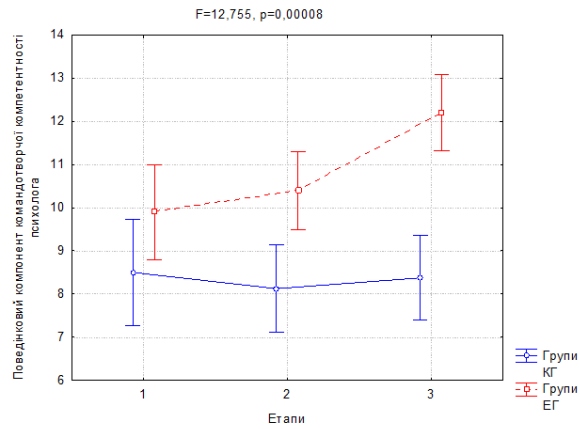

Рис. 3.23 Динаміка показників поведінкового компоненту командотворчої компетентності студентів контрольної та експериментальної груп протягом формувального експерименту. Примітка: 1 – на початку експерименту; 2 – після 2 етапу; 3 – наприкінці експерименту.

Обізнаність про специфіку роботи із командою у студентів-психологів, що взяли участь у розвивальній програмі статистично значущо зростала протягом впровадження програми (рис. 3.24), натомість у студентів-психологів контрольної групи ці показники не змінились.

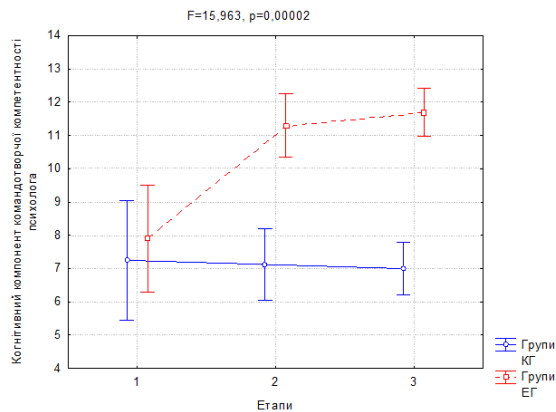

Рис. 3.24 Динаміка показників когнітивного компоненту командотворчої компетентності студентів контрольної та експериментальної груп протягом формувального експерименту. Примітка: 1 – на початку експерименту; 2 – після 2 етапу; 3 – наприкінці експерименту.

Отже, участь студентів-психологів у розвивальній програмі виявилась значущою для зростання показників комунікативної креативності та командотворчої компетентності.

Висновки до третього розділу

Методологічні засади розвитку командотворчої компетентності передбачають упровадження принципів наявності психологічної освіти, власного досвіду групової роботи майбутніх психологів, володіння ними методичним інструментарієм, необхідним для проведення тренінгу чи інших видів групової роботи, що передбачає апробацію тренінгових технологій у власному досвіді, наявності зворотного зв'язку щодо особливостей його керівництва груповою роботою та якості підготованого ним тренінгового продукту, що уможлиблюється виробничою практикою студента-психолога та її оцінкою методистами практики. Визначено, що розвиток командної згуртованості має враховувати формування загальної думки, командного настрою, традицій, правил і норм поведінки, розвиток ціннісних орієнтацій та установок, спільних інтересів, що ґрунтується на засадах командної згуртованості, що втілюють феномени суспільного буття, суспільних відносин, практичної діяльності членів команди, досвід та спосіб життя.

Програма розвитку командотворчої компетентності майбутніх психологів була представлена трьома етапами – мотиваційним, комунікативним, командотворчим та рефлексивним. Комунікативний етап програми ставив на меті оволодіння прийомами активного слухання у практичній роботі психолога; розвиток комунікативних здібностей психолога, зокрема: володіння прийомами невербального спілкування, контролю експресії та розуміння невербальної експресії співрозмовника (клієнта); володіння прийомами ораторської майстерності, зокрема навичками ведення групової дискусії (дебатів, диспуту) у фронтальній роботі психолога, навичками постановки питань опонентові, переконання співрозмовника, навичками правильної вимови, інтонування та володіння мовленнєвим апаратом (силою та висотою голосу, артикуляцією), володіння техніками красномовності, навички застосування гумору, метафор, порівнянь та інших вербальних засобів оздоблення мовлення; володіння навичками акторської майстерності та самопрезентації; подолання комунікативних

бар'єрів; розвиток адекватного сприймання, ефективного опрацювання та передачі усної та письмової інформації, формування навичок сторітелінгу у роботі психолога-коуча; розвиток культури спілкування та оволодіння правилами етикету; розвиток комунікативної гнучкості та емоційної стійкості у спілкуванні; формування спроможності протистояти груповому тиску без ініціації конфліктної ситуації; подолання директивних, маніпулятивних, авторитарних, конформних та інших деструктивних стратегій спілкування у роботі психолога; формування діалогічної спрямованості у спілкуванні; розвиток вербальної та групової креативності особистості психолога.

Командотворчий етап роботи містив власне тренінг командо творчості та спецкурс «Методологія тим-білдінгу» і передбачав оволодіння техніками експлікації цінностей командної інтеракції особистості, техніками реконструкції ціннісного змісту командних ролей особистості, техніками реконструкції рольового репертуару особистості, техніками розвитку ціннісної складності особистості в сфері командної інтеракції, техніками аналізу індивідуальних стратегій реалізації цінностей командної діяльності, техніками оптимізації стратегій реалізації цінностей командної діяльності особистості, техніками аналізу рольової компетентності особистості, техніками розвитку рольової компетентності особистості, техніками реконструкції ціннісно-рольової взаємодії в командах, техніками сприяння ціннісній кон'юнкції членів команд і техніками сприяння рольовій конвергентності членів команд.

Упровадження програми спричинило статистичне зростання показників легкості, самопрезентації, експресивності, емоційної стійкості комунікативної креативності, а також комунікативної компетентності, зниження показників комунікативної конфліктності та маніпулятивності, зростання показників мотиваційного, емоційного, поведінкового та когнітивного компонентів командотворчої компетентності в учасників експериментальної групи формувального експерименту.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі зrealізовано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, зокрема виокремлено особливості комунікативної креативності як чинника командотворчої компетентності майбутніх психологів. На підставі отриманих в ході дослідження результатів зроблені такі узагальнення:

1. Теоретичний аналіз феномену комунікативної креативності дозволив визначити його як здатність до дивергентного соціального мислення та спроможність до творчого спілкування, яке призводить до продуктивної взаємодії з іншими та мотивуванню членів групи до спільної ефективної творчої діяльності й котра зумовлена розумовими (соціальним та емоційним інтелектом), креативнісними (вербальною, соціальною та емоційною креативністю) та низкою регулятивних чинників (саморегуляцією та самоконтролем, діалогічним стилем спілкування, мотивацією афіліації, комунікативними та організаторськими здібностями, комунікативними характеристиками темпераменту та рольовою компетентністю). Комунікативну креативність визначено у дослідженні як чинник розвитку командотворчої компетентності психолога, що виступає його системою здатностей до командотворення як здійснення конструктивних перетворень малої групи у команду, до забезпечення і розвитку якостей та здібностей її членів, що синергічно сприяють ефективності командної діяльності, до сприяння процесу спілкування членів команди, підвищення продуктивності і креативності, операційної культури і процедур, що мотивують досягати командних цілей, до забезпечення чітких робочих цілей і психологічного клімату співпраці у команді задля спільного розв'язання проблем.

2. Емпірично визначено, що психологічними корелятами комунікативної креативності майбутніх психологів виступають комунікативна пластичність, швидкість та емоційність, що проявляються у

зв'язках із легкістю та експресивністю комунікативної креативності. Комунікативні та організаторські схильності позитивно корелюють із легкістю, емоційною стійкістю та комунікативної компетентністю як показниками комунікативної креативності майбутніх психологів. Виявлено позитивні зв'язки прагнення до прийняття як показника мотивації афіліації із легкістю комунікативної креативності. Комунікативний контроль позитивно корелює із легкістю та емоційною стійкістю комунікативної креативності. Діалогічна спрямованість у спілкуванні позитивно корелює із показниками комунікативної креативності, а авторитарна, маніпулятивна та індиферентна – негативно. Оригінальність та гнучкість вербальної креативності передбачають вищі показники комунікативної компетентності, легкості та емоційної стійкості комунікативної креативності. Комунікативна незалежність позитивно корелює із емоційною креативністю, а комунікативна легкість – із соціальною креативністю. Емоційна стійкість комунікативної креативності позитивно корелює із соціальним інтелектом. Комунікативна легкість та незалежність позитивно пов'язані із емоційним інтелектом за параметрами розуміння та управління чужими емоціями та рольової компетентністю.

3. Через застосування кластерного аналізу було виявлено п'ять типів комунікативної креативності майбутніх психологів: «Емоційно стійкі студенти-психологи», «Комунікативно компетентні студенти-психологи», «Комунікативно незалежні студенти-психологи», «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» та «Комунікативно креативні студенти-психологи». Показано, що «Комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найвищими по вибірці показниками комунікативної ергічності та пластичності, високими показниками комунікативної швидкості та емоційності, комунікативної толерантності та контролю, комунікативних та організаторських схильностей, діалогічної спрямованості у спілкуванні, соціального інтелекту та соціальної креативності, емоційного інтелекту та емоційної креативності, вербальної

креативності, рольової компетентності, афіліативного прагнення до прийняття, натомість «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем цих показників. Висока академічна успішність позитивно позначається у «Комунікативно креативних студентів-психологів» на показниках новизни емоційної креативності, здатності до управління чужими емоціями емоційного інтелекту, розробленості вербальної креативності, рольової компетентності.

4. Побудовано низку регресійних рівнянь для опису показників комунікативної креативності. Виявлено, що найбільш значущими предикторами комунікативної креативності виявились комунікативна пластичність як властивість темпераменту, страх відкидання як показник мотивації афіліації, широта рольового репертуару як показник рольової компетентності, розуміння чужих емоцій як показник емоційного інтелекту, соціальна креативність, оригінальність вербальної креативності та ефективність емоційної креативності.

5. Розроблено та стандартизовано опитувальник командо творчої компетентності психолога і порівняльний аналіз її показників у студентів-психологів з різними типами комунікативної креативності та різним рівнем академічної успішності показав, що «Комунікативно креативні студенти-психологи» незалежно від рівня успішності у навчанні характеризуються найвищими показниками командо творчої компетентності. Визначено, що «Недостатньо комунікативно креативні студенти-психологи» характеризуються найнижчим рівнем командотворчої компетентності за показниками мотиваційного, емоційного, поведінкового та когнітивного компонентів.

6. Розроблена та апробована програма розвитку командо творчої компетентності майбутніх психологів, представлена мотиваційним, комунікативним, командо творчим та рефлексивним етапами, показало свою ефективність, що проявилась у статистично значущому зростанні показників комунікативної креативності та командотворчої компетентності її учасників.

Представлене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблематики комунікативної креативності студентів-психологів та її ролі у становленні їх командо творчої компетентності. Перспективу подальших наукових досліджень вбачаємо у виокремленні порівняльних характеристик специфіки вияву комунікативної креативності майбутніх фахівців-психологів у становленні інших видів професійної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амплєєва О. М. Теоретична модель емоційного інтелекту як важливого компоненту професійної діяльності психолога. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Вип. 3. С. 3–9.
2. Амплєєва О. М. Особливості тренінгової програми з розвитку та підвищення емоційного інтелекту у студентів-психологів. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 2. С. 5–9.
3. Амплєєва О. М. Аналіз дослідження емоційного інтелекту в структурі професійної діяльності психологів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. Т. 1. Вип. 1. С. 11–16.
4. Амплєєва О. М., Міхтахова Н. С. Комунікативна компетентність студентів як передумова адаптивної поведінки особистості. *Габітус : науковий журнал*. 2022. № 34. С. 37–40.
5. Амплєєва О. М., Юрчук Д. О. Особливості невербального спілкування особистості. *Габітус : науковий журнал*. 2020. № 20. С. 193–197.
6. Антонова З. О., Ханецька Н. В. Формування професійної успішності психолога засобами тренінгу та коучингу. *Габітус : науковий журнал*. 2021. № 22. С. 46–52.
7. Антошків А., Колісник М. Комунікативна креативність особистості : психологічний зміст та детермінанти розвитку. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Сер. : Психологія*. 2022. Вип. 65. С. 8–24.
8. Белоусова Р. В. Индивидуально-типические особенности коммуникативной креативности : дис... канд. психол. наук : 19.00.01. Одесса : Южноукраинский гос. педагогический ун-т им. К.Д.Ушинского, 2004. 201 с.
9. Богдан Ж. Б. Психологічна специфіка командотворення. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Сер. : Психологія*. 2023. Вип. 68. С. 8–23.

10. Верещинська Я. В. Естетичне сприйняття як чинник розвитку соціально-перцептивної компетентності майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Харків : Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, 2016. 202 с.

11. Верещинська Я. В. Розвиток соціально-перцептивної компетентності майбутнього психолога. *Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Сер. : Психологія*. 2016. Вип. 53. С. 21–28.

12. Вимірювання мотивації афіліації за допомогою опитувальника ТМА. URL : https://stud.com.ua/82709/psihologiya/vimiryuvannya_motivatsiyi_afiliatsiyi_dopomogoyu_opituvvalnika

13. Власенко І. А. Психологічні практики розвитку конфліктологічної компетентності особистості. *Габітус : науковий журнал*. 2021. № 26. С. 58–64.

14. Власова Е. И. Социальная креативность в структуре социально одаренной личности. *Психология одаренности. Проблемы, структура, показатели : сборник статей*. К. : Киевская типография научной книги, 1996. С. 82–91.

15. Власова О. І. Психологічна структура та чинники розвитку соціальних здібностей : дис... д-ра психол. наук : 19.00.07. К. : Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 2006. 425 с.

16. Вправи для корпоративного тим-білдінгу. URL : <https://big.travel/uk/korporativnye-meropriyatiya/timbilding/uprazhneniya-dlya-korporativnogo-timbildinga>

17. Воляннюк Н. Ю., Ложкін Г. В., Фомич М. В. Командна згуртованість як соціально-психологічний феномен. *Габітус : науковий журнал*. 2022. Вип. 36. С. 255–259.

18. Гавриш Н. В., Янко О. В. Теоретичні засади формування педагогічної команди як суб'єкту управління якістю роботи дошкільного

навчального закладу. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. 2010. № 1. С. 48–53.

19. Горбунова В. В. Психологія командо творення: ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 380 с.

20. Горенко М. В. Критерії та показники сформованості готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри. *Габітус : науковий журнал*. 2021. Вип. 25. С. 149–153.

21. Горностаєв П. П. Личность и роль : Ролевой подход в социальной психологии личности. К. : Интерпресс ЛТД, 2007. 312 с.

22. Грінченко О. М. Особливості динаміки особистісної ідентичності студентів-психологів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер. : Психологія*. 2016. Вип. 54. С. 15–28.

23. Гусак В. М. Особливості спілкування майбутніх психологів з різними рівнями психологічної культури. *Габітус : науковий журнал*. 2020. Випуск 19. С. 106–110.

24. Данилова Т. М. Формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього практичного психолога : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. К. : Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2004. 19 с.

25. Діагностика комунікативного контролю (М. Шнайдер). URL : <https://naurok.com.ua/test/diagnostika-komunikativnogo-kontrolyu-m-shnayder-24417.html>

26. Дідик Н. М. Особливості особистісних характеристик майбутніх психологів. *Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2009. Вип. 4. С. 97–106.

27. Діомідова Н. Ю., Кузнєцов М. А. Емоційний інтелект як чинник психоемоційних станів студентів в умовах іспиту : монографія. Харків : Діса плюс, 2017. 189 с.
28. Долинська Л. В. Формування спрямованості практичних психологів на оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками / Долинська Л. В., Яремчук С. В. *Вісник ТЕІПО. / Психологічна служба школи: минуле, сучасність, майбутнє* : Матеріали міжнародної конференції. Тернопіль, 1996. С. 47–48.
29. Зарицька В. В. Психологія емоційного інтелекту. Житомир : Олді+, 2022. 428 с.
30. Зарицька В. В. Емоційний інтелект як складова готовності особистості до професійної діяльності. *Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Сер. : Психологія*. 2014. № 49. С. 80–85.
31. Іванцова Н. Б. Генеза професійної спрямованості практичного психолога : навч.-метод. посібн. К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. 344 с.
32. Карамушка Л. М., Філь О. А. Психологічний аналіз особливостей діяльності конкурентоздатної управлінської команди освітньої організації. *Актуальні проблеми психології. Том 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія : Зб. наукових праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. 2005. Ч. 16. С. 28–42.
33. Карамушка Л. М. та ін. Технологія психологічної підготовки працівників системи державної служби до роботи в команді / Л. М. Карамушка, О. А. Філь, В. О. Михайленко. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : «Психологічні науки»*. 2009. Вип. 74. Том 1. С. 204–212.
34. Книш А. Є. Формування особистісної готовності майбутніх психологів-тренерів до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Х. : Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, 2014. 20 с.

35. Ковальова О.А. Психологічні особливості розвитку соціально-комунікативної компетентності вчителів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Переяслав-Хмельницький : Інститут обдарованої дитини НАПН України, Київ, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2018. 24 с.

36. Кукло О. Є. Психолого-педагогічні умови розвитку комунікативної компетентності майбутніх правоохоронців : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2016. 18 с.

37. Літвінова О. В. Соціально–психологічна проблема розвитку професійно важливих якостей студентів-психологів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології : збірник наукових праць*. 2009. №1 (21). С.140–145.

38. Логінова Л. В. Феномен соціально–професійної зрілості майбутніх психологів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології : збірник наукових праць*. 2009. №1 (21). С. 145–149.

39. Ложкін Г. В. Команда як колективний суб'єкт діяльності в соціальній організації. *Соціальна психологія*. 2005. № 6 (14). С. 52–58.

40. Максименко С. Д. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 1999. № 1. С. 2–6.

41. Максименко С. Д. Лідерство як функція професійної психологічної компетентності особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 24. С. 7–16.

42. Методика діагностики комунікативних і організаторських схильностей (КОС-2) В. В. Синявського і Б. О. Федоришина. URL : http://juliakatrychenko.blogspot.com/p/blog-page_23.html

43. Михайленко В. О. Психологічні умови підготовки працівників державної служби до роботи у команді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2009. 22 с.

44. Михайленко О. Ю. Психологічні особливості розвитку рольової компетентності майбутніх практичних психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2016. 21 с.
45. Михайленко О.Ю. Особистісно-рольові особливості майбутніх фахівців практичної психології. *Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Сер. : Психологія.* 2016. Вип. 53. С. 145–151.
46. Мороз Л. І., Міщенко М. С. Професійно-психологічний тренінг як засіб становлення майбутніх психологів. *Габітус : науковий журнал.* 2022. №34. С. 80–84.
47. Панок В. Г. Основні напрями професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі. *Практична психологія і соціальна робота.* 2003. № 4. С. 14–17.
48. Панок В. Г. Зміст підготовки практичного психолога. *Основи практичної психології : підручник / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. К. : Либідь, 1999. С. 236–242.*
49. Поєзднік О., Савостіна О. Тест соціальної креативності. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Сер. : Психологія.* 2023. Вип. 67. С. 185–200.
50. Паскевська, Ю. А. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2006. 20 с.
51. Пов'якель Н. І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога : монографія. К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. 259 с.
52. Саврасов М. В. Креативність суб'єкта навчально-професійної діяльності: метакогнітивний підхід : монографія. Слов'янськ-Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 398 с.
53. Саннікова О. П. Страцинська І. А. Комунікативна креативність інтерналів і екстерналів: порівняльна характеристика. *Наука і освіта.* 2013. №3. С. 149–153.

54. Санникова О. П. Белоусова Р. В. Оценка показателей коммуникативной креативности с помощью оригинальной методики. *Наука і освіта*. 2001. – № 6. – С. 52–54.
55. Сердюк Н. І. Психологічний супровід формування професійної саморегуляції у майбутніх психологів. *Габітус : науковий журнал*. 2021. Вип. 21. С. 233–237.
56. Тест комунікативної толерантності В. Бойко. URL : <https://moodle.znu.edu.ua/mod/assign/view.php?id=215705>
57. Тест соціального інтелекту Дж. Гілфорда. URL : <http://testik.com.ua/sotsialnyj-intelekt-dzh-gilford-m-salliven/>
58. Третьяченко В. В. Управлінські команди: методологія та теорія, формування і розвиток. Луганськ : Видавництво Східноукраїнського нац. ун-ту ім. Володимира Даля, 2004. 300 с.
59. Туриніна О. Л. Професійна діяльність як системотворчий чинник розвитку особистості майбутнього психолога. *Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2008. Вип. 1. С. 308–320.
60. Туркова Д. М. Психологічні чинники розвитку професійної емпатії майбутніх практичних психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2013. 20 с.
61. Туркова Д. М. Емпатія як «спосіб буття» професійного психолога. *Практична психологія та соціальна робота: науково-практичний та освітньо-методичний журнал*. 2010. № 8. С. 69–77.
62. Туркова Д. М. Розвиток професійної емпатії майбутніх практичних психологів у системі фахової підготовки. *Освіта регіону*. 2011. № 3. С. 225–228.
63. Туркова Д. М. Програма розвитку професійної емпатії майбутніх практичних психологів. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика : зб. наук. праць*. 2012. Вип. 8. С. 291–298.

64. Філь О. А. Формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до роботи в конкурентоздатній управлінській команді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.10. К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2006. 20 с.

65. Фоменко К. І., Саврасова М. В. Психотехнології розвитку креативності: майстерня тренера. Х. : Діса-плюс, 2021. 125 с.

66. Фурман А. В. Вітакультурне обґрунтування практичної психології. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. №4. С. 23–27.

67. Хомуленко Б. В. Функціонально-рольові особливості особистості психолог : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Луцьк : Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2014. 19 с.

68. Хохліна О. П., Помиткіна Л. В. Сильові особливості спілкування студентів та їх психологічна зумовленість. *Соціальні комунікації в інноваційному освітньому просторі: теоретичні та прикладні аспекти*. URL:

https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/43135&ved=2ahUKEwiZsqyM7pKGAxV8JxAIHRIzCY4QFnoECBQQAQ&usg=AOvVaw24_h_RSaelritq5xBoHVEE

69. Чепелева Н. В., Пов'якель Н. І. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога. *Психологія: зб. наук. праць*. 1998. Вип. III. С. 35–42.

70. Чепелева Н. В. Особистісна підготовка практикуючого психолога. *Основи практичної психології : підручник* / В. Панок, Т. Титаренко, Н.Чепелева та ін. К. : Либідь, 1999. С. 242–249.

71. Чепелева Н. В. Формування професійної компетентності в процесі вузівської підготовки психолога-практика. *Актуальні проблеми психології : Наук. записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка*. 1999. Вип. 19. С. 271–278.

72. Черепехіна О. А. Щодо розуміння сутності поняття «професіоналізм психолога». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школі*. 2009. № 2. С. 420–427.
73. Шандрук С. К., Чернець Б. В. Креативний потенціал як чинник психологічного благополуччя студентів. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Сер. : Психологія*. 2021. Випуск 65. С. 224–234.
74. Шевченко Н. Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти : автореф. дис... д-ра психол. наук : 19.00.07. К. : Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2006. 32 с.
75. Шевченко О. М. Особливості особистісних професійно-значущих якостей психологів-консультантів. *Габітус : науковий журнал*. 2022. Вип. 36. С. 234–242.
76. Шість вправ для тим-білдінгу. URL : <https://naurok.com.ua/post/6-vprav-dlya-timbildingu>
77. Шикирава Н. М. Емпатія як особистісна характеристика та професійна якість практичного психолога. *Габітус : науковий журнал*. 2021. Вип. 23. С. 182–187.
78. Яремчук С. В. Формування спрямованості практичних психологів на оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками. *Вісник ТЕІПО. Психологічна служба школи: минуле, сучасність, майбутнє* : Матеріали міжнародної конференції. Тернопіль, 1996. С. 47–48.
79. Adair J. *The concise Adair on teambuilding and motivation*. London : Thorogood, 2004. 144 p.
80. Amason A. C. An important dimension in successful management teams / Allen C. Amason, Kenneth R. Thompson, Wayne A. Hochwarter, Allison W. Harrison. *Organizational Dynamics*. 1995. Vol. 24 (2). P. 20–35.
81. Athanasaw Y. A. Team characteristics and team member knowledge, skills, and ability relationships to the effectiveness of cross-functional teams in the public sector. *International Journal of Public Administration*. 2003. Vol, 26 (10-11). P. 1165–1203.

82. Arnold Carroll C. Communicative Creativity and Pedagogical Practice Communication. *Journal of the Communication Association of the Pacific compiled* for the C.A.P. Convention (Kobe, Japan, June 1976).
83. Athey M. Personality, roles and social behavior / M. Athey, J. Darley; ed. By W. Ickes & E.S. Knowles. N. Y., etc. : Springer, 1982. 362 p.
84. Autrey R. L. Three essays on teams and synergy : Doctoral dissertation degree of Doctor of Philosophy. Austin : The University of Texas, 2005. 106 p.
85. Averill J. R. A tale of two snarks: emotional intelligence and emotional creativity compared. *Psychological Inquiry*. 2004. № 15. P. 228–233.
86. Belbin R. A reply to the Belbin Team-Role Self-Perception Inventory by Furnham, Steele and Pendleton. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*. 1993. Vol. 66 (3). P. 259–260.
87. Brannick M. T. An overview of team performance measurement / Michael T. Brannick, Carolyn Prince. *Team performance assessment and measurement: theory, methods, and applications* / edited by M. T. Brannick, E. Salas, C. Rince. Mahwah, N.J. : Lawrence Erlbaum Associates, 1997. 370 p.
88. Brower M. J. Empowering Teams: What, Why and How. *Empowerment in Organizations*. 1995. vol. 3, no. 1. P. 13–25.
89. Carr C. Planning Priorities for Empowered Teams. *Journal of Business Strategy*. 1992. vol. 13, no. 5. P. 43.
90. Cleland D. I. Strategic management of teams. New York : Wiley, 1996. 292 p.
91. Delise L. The effect of team training on team outcomes: A meta-analysis / Lisa A. Delise¹, C. Allen Gorman, Abby M. Brooks, Joan R. Rentsch, Debra Steele-Johnson. *Performance Improvement Quarterly*. 2010. Vol. 22 (4). P. 53-80.
92. Dianna N. Teams: Teamwork and Teambuilding. New York : Prentice Hall, 2006.

93. Fajana S. Human Resources Management : An Introductory, Labofin and Company. Lagos. 2002.
94. Fapohunda T. Towards Effective TeamBuilding in the Workplace. *International Journal of Education and Research*. 2013. Vol. 1 No. 4. P. 1-12.
95. Feyerherm A. E. Emotional intelligence and team performance: The good, the bad and the ugly / Ann E. Feyerherm, Cheryl L. Rice. *The International Journal of Organizational Analysis*. 2002. Vol. 10 (4). P. 343–362.
96. Frye C. M. Team emotional intelligence and team interpersonal process effectiveness / Crissie M. Frye, Rebecca Bennett, Sheri Caldwell. *Mid-American Journal of Business*. 2006. Vol. 21 (1). P. 49-56.
97. Galvin J. From Me to We: the Role of the Psychological Contract in Team Formation / John E. Galvin, Vicki R. McKinney, Katherine M. Chudoba. *Proceedings of the 38th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*. 2005. Vol. 1. P. 49–52.
98. Glew D. Personal Values and Performance in Teams: An Individual and Team-Level Analysis. *Small Group Research*. 2009. Vol. 40 (6). P. 670-693.
99. Hackman J. R. Leading teams : setting the stage for great performances. Boston, Mass. : Harvard Business School Press, 2002. 312 p.
100. Hoevermeyer V. A. How effective is your team? *Training & Development*. 1993. Vol. 47 (9). P. 67-71.
101. Jaffe D. T. How to link personal values with team values / Dennis T. Jaffe and Cynthia D. Scott. *Training & Development*. 1998. Vol. 52 (3). P. 24–30.
102. Jordan P. J. Managing emotions during team problem solving : Emotional intelligence and conflict resolution / Peter J. Jordan, Ashlea C. Troth. *Human Performance*. 2004. Vol. 17 (2). P. 195–218.
103. Katzenbach J. Unleashing the Power of Teams : From Theory to Execution / Jon Katzenbach, Aurelie Viriot, August Vlask. Sydney : Booz & Company, 2011. 16 p.
104. Katzenbach J. R., Smith D. K. The wisdom of teams: creating the high-performance organization. Boston : Harvard Business School, [Online],

- available 1993. URL :
- <http://archive.tlt.psu.edu/suggestions/teams/about/definition.html>
105. Kirkman B. Beyond Self-Management : Antecedents and Consequences of Team Empowerment / Bradley L. Kirkman, Benson Rosen. *The Academy of Management Journal*. 1999. Vol. 42. No. 1. P. 58-74.
106. Klein E. A. Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language. Amsterdam, New York : Elsevier Pub. Co., 1971. 845 p.
107. Klein K. When team members' values differ : The moderating role of team leadership / Katherine J. Klein, Andrew P. Knight, Jonathan C. Ziegert, Beng Chong Lim, Jessica L. Saltz. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 2011. Volume 114. Issue 1. P. 25–36.
108. Kuipers B. S. Team development and team performance: Responsibilities, responsiveness and results : Doctoral dissertation degree of Doctor of Philosophy. Ridderkerk : The University of Groningen, 2005. 157 p.
109. La Fasto, Frank M. J.; Larson, Carl. When Teams Work Best. Thousand Oaks, CA: Sage, 2001.
110. Luca J. Does emotional intelligence affect successful teamwork? // Joe Luca, Pina Tarricone. *Proceedings of the 18 th Annual Conference of the Australasian Society for Computers in Learning in Tertiary Education at the ASCILITE*. Melbourne, 2001 : University of Melbourne. P. 367–376.
111. Mickan S. Characteristics of effective teams: a literature review / Sharon Mickan, Sylvia Rodger. *Australian Health Review*. 2000. Vol. 23. P. 179-192.
112. Niyazova G., Bekbulatova I., Kerimbaeva B., Abdullina G. (2015). The methodology of the formation of the communicative orientation of the “English” course by means of information and telecommunication technologies (IT) in the institutions of higher education. *Journal of Language and Literature*, 2015. № 6. P. 351-354.
113. Offermann L. R. The Relative Contribution of Emotional Competence and Cognitive Ability to Individual and Team Performance / Lynn R.

Offermann, James R. Bailey, Nicholas L. Vasilopoulos, Craig Seal, Mary Sass. *Human Performance*. 2004. Vol. 17 (2). P. 219-243.

114. Robbins S. P. *Organizational Behaviour: Concepts, Controversies, Applications*, Prentice Hall, New York, 1998.

115. Salovey P., & Mayer J.D. Emotional intelligence : Imagination, cognition, and personality. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG>

116. Tasova A.B., Niyazova G.Zh., Berkimbayev K.M., Pralieva R.E. (2018). *RUDN Journal of Informatization in Education*. 2018. № 15 (2). P. 182-189.

117. Thompson K. R., Luthans F. *Organizational Culture: A Behavioral Perspective*. *Organizational Climate and Culture* / Ed. Benjamin Schneider. San Francisco: Jossey-Bass. 1990.

118. Tuckman Bruce. Developmental sequence in small groups. *Psychological Bulletin*. 1975. № 63 (6). P. 384–399.

119. West M. A. *Effective teamwork : practical lessons from organizational research*. Chichester, West Sussex; Malden, MA : John Wiley & Sons, 2012. 312 p.

120. Wilson F. Great Teams Build Themselves. *Team Performance Management: An International Journal*. 1996. Vol. 2, No. 2. P. 27–31.

121. Wolff S. B. Emotional intelligence as the basis of leadership emergence in self-managing teams / Steven B. Wolff, Anthony T. Pescosolido, Vanessa Urch Druskat. *Leadership Quarterly*. 2002. Volume 13, Issue 5. P. 505-522.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 51-75-75;
www.wunu.edu.ua; rektor@wunu.edu.ua; ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 33680120

ДОВІДКА

про впровадження результатів кваліфікаційної роботи
**Антошків Анастасії Василівни «Комунікативна креативність як чинник
розвитку командотворчої компетентності психолога»,**
поданої на здобуття
доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія

Видана Антошків Анастасії Василівні в тому, що основні результати кваліфікаційної роботи «Комунікативна креативність як чинник розвитку командотворчої компетентності психолога» використовувалися у процесі підготовки майбутніх психологів у Західноукраїнському національному університеті.

Розробки та рекомендації дисертації А.В. Антошків застосовувалися для підготовки та створення навчально-методичних комплексів для дисциплін «Психологія управління», «Психологічна служба в закладах освіти», «Психологія соціального впливу».

Засвідчуємо, що використання основних положень дисертації сприяло підвищенню рівня формування спеціальних компетентностей, досягненню програмних результатів навчання у майбутніх психологів та розвитку їх комунікативної креативності.

Вик.: Сергій НАДВИНИЧНИЙ
0677565604

ЗУНУ

№ 126-36/1443 від 12.06.2024

Оксана ДЕСЯТНЮК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

вул. Семінарська, 2, м.Острого, Рівненська обл., Україна, 35800, тел./факс (03654) 2-29-49, e-mail: osa@oa.edu.ua, www.oa.edu.ua

12.06.2024р. № 79/2024-тп
на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації
Антошків Анастасії Василівни «Комунікативна креативність як чинник розвитку командотворчої компетентності психолога»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 053 Психологія

Видана Антошків Анастасії Василівні в тому, що основні результати дисертаційного дослідження «Комунікативна креативність як чинник розвитку командотворчої компетентності психолога» використовувалися в освітньому процесі підготовки здобувачів вищої освіти в Національному університеті «Острозька академія».

Розробки та рекомендації А.В. Антошків були впроваджені через використання матеріалів для створення навчально-методичних комплексів дисциплін «Психологічне консультування», «Теорія та методика організації психотренінгу», «Психологія лідерства та організаційних інновацій», «Психологія сім'ї та сімейне консультування» та ін. Загалом, формування комунікативної креативності як чинника розвитку командотворчої компетентності психолога сприяє підвищенню ефективності їх професійної діяльності. Це дозволяє не тільки покращити внутрішню динаміку командної роботи, але й забезпечити більш високий рівень психологічного комфорту та взаємодії між учасниками команди.

Проректор
з науково-педагогічної роботи

Дмитро ШЕВЧУК

Національний університет
«Острозька академія»

The National University
of Ostroh Academy

XXVII Міжнародний
приз «За якість»
Париж 1999

XXVII International
Trophy for Quality
Paris 1999

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

Юридична адреса: вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, Запорізька область, Україна, 72312,
Фактична адреса: вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, Запорізька область, Україна, 69000,
тел. (061) 286-23-60, (096) 21-61-372 E-mail: rectorat@mdpu.org.ua, www.mdpu.org.ua,
код ЄДРПОУ 02125237

12 ЧЕР 2024

№ 01-15/1028

На № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації
**Антошків Анастасії Василівни «Комунікативна креативність як чинник
розвитку командотворчої компетентності психолога»,**
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 053 Психологія

Видана Антошків Анастасії Василівні в тому, що основні результати дисертації «Комунікативна креативність як чинник розвитку командотворчої компетентності психолога» використовувалися у процесі підготовки майбутніх психологів у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.

Зокрема, розроблені психологічні кореляти, типологічні особливості, психологічні предиктори комунікативної креативності майбутніх психологів знайшли застосування у процесі викладання дисциплін «Практикум з групової психокорекції», «Психологічна служба» «Психологія сім'ї» (рівень вищої освіти «Бакалавр»), «Просвітницько-пропагандистська і профілактична діяльність психолога з різними суспільними групами», «Розвиток комунікативної компетентності та професійна етика психолога» (рівень вищої освіти «Магістр»), що підтвердило доцільність їх застосування у підготовці здобувачів вищої освіти.

Представлена у дослідженні програма розвитку командотворчої компетентності майбутніх психологів позитивно вплинула на самоактуалізацію та саморозвиток особистості.

Ректор

Наталя ФАЛЬКО

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

юридична адреса: бульвар Т. Шевченка, 27-А, м. Київ, 01032,
фактична адреса: пров. Віто-Литовський, б. 98-А, м. Київ, 03045,
тел./факс: (044) 252 70 11,
e-mail: UCAP@ukr.net,
web: psyua.com.ua

12.06.2024 р.

№ 45

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації
**Антошків Анастасії Василівни «Комунікативна креативність як чинник
розвитку командотворчої компетентності психолога»,**
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 053 Психологія

Видана Антошків Анастасії Василівні в тому, що основні результати дисертації «Комунікативна креативність як чинник розвитку командотворчої компетентності психолога» використовувалися у ході спеціальної підготовки й підвищення кваліфікації фахівців-психологів в Українському науково-методичному центрі практичної психології і соціальної роботи Національної академії педагогічних наук України. Отримані результати використані психологічною службою, в тому числі закладів вищої освіти, задля створення ефективних умов сприяння розвитку комунікативної креативності як чинника формування командотворчої компетентності психологів.

Упровадження результатів дослідження Антошків А.В. здійснювалося у форматі лекційних, тренінгових й практичних занять. Встановлено, що результати дисертації істотно підвищують рівень сформованості командотворчої компетентності психологів та можуть бути рекомендовані для використання у практиці підготовки фахівців психологічного профілю та підвищення кваліфікації психологів-практиків.

Директор

Віталій ПАНОК

Лунченко Надія 252-70-11